

ธรรมะกับการทำงาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

สพพทาน์ ธมฺมทาน์ ชินาติ

การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง

ธรรมะกับการทำงาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

สพพทาน์ ธมฺมทาน์ ชินาติ

การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง

ธรรมะกับการทำงาน

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN : 974-7891-06-9

พิมพ์ครั้งที่ ๗ - พฤษภาคม ๒๕๔๕

คุณโสชัช จามนุรักษ์ และผู้ร่วมศรัทธา
พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน

๒,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๖๗-๖๘, ๗๑-๗๒ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๐-๒๔๑๒-๓๐๘๗, ๐-๒๔๑๒-๕๘๙๑, ๐-๒๔๖๔-๐๔๓๔-๕

แฟกซ์ ๐-๒๔๑๒-๓๐๘๗ E-mail : sahadham@hotmail.com

อนุโมทนา

คุณโสชัช จามนุรักษ์ และผู้ร่วมศรัทธา ตามรายนามผู้
สมทบพิมพ์ มีฉันทะที่จะเผยแพร่ธรรมให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน
อย่างกว้างขวาง ได้แจ้งฉันทเจตนาที่จะจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ธรรมะ
กับการทำงาน” โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นธรรมทาน ที่จะแจกมอบแก่
พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป

การพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทานนั้น นับว่าเป็นการให้อย่าง
สูงสุด ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ ชนทาน
ทั้งปวง เป็นการแสดงน้ำใจปรารถนาดีอย่างแท้จริงแก่ประชาชนด้วย
การมอบให้ซึ่งแสงสว่างแห่งปัญญาและทรัพย์อันล้ำค่าคือธรรม ที่จะ
เป็นหลักนำสังคมมนุษย์ให้พัฒนาไปในวิถีทางที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคม

ขออนุโมทนา คุณโสชัช จามนุรักษ์ และญาติมิตรสหายธรรมิก
ที่ได้มีศรัทธาในการบำเพ็ญธรรมทานแห่งการให้ธรรมให้ปัญญาแก่
ประชาชนครั้งนี้ ขอบุญจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญแล้ว จงสัมฤทธิ์ผลให้
คุณโสชัช จามนุรักษ์ และทุกท่าน เจริญออกงามด้วยจตุรพิธพรชัย
และให้สังคมประเทศชาติวัฒนาสถาพร ด้วยพลังแห่งสัมมาทัศนะ
และสัมมาปฏิบัติสืบไป

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๙ เมษายน ๒๕๔๕

รายนามผู้สมทบพิมพ์หนังสือ

ธรรมะกับการทำงาน

๑. พระพงษ์เทพ เขมจุกโร (๒๗ มิ.ย. ๔๔)	๓,๐๐๐ บาท
๒. พระโสชจ จฺ ปุณฺณสุโก (๒๗ มิ.ย. ๔๔)	๑๕,๑๗๐ บาท
๓. พระโสชจ จฺ ปุณฺณสุโก (๖ ก.ค. ๔๔)	๑,๒๐๐ บาท
๔. พระอาทิตย์ อภิวันโณ (๒๗ มิ.ย. ๔๔)	๖,๘๔๐ บาท
๕. พระกันย อธิวัโร (๒๗ มิ.ย. ๔๔)	๑,๖๖๐ บาท
๖. พระพิชิต คุณโร (๒๗ มิ.ย. ๔๔)	๑,๖๒๐ บาท

รวมเงิน ๒๙,๔๙๐ บาท

ธรรมะกับการทำงาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

สารบัญ

ธรรมชาติกับการทำงาน	๑
งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข	๒
ทำงานคือทำสัมมาชีพ	
ทำสัมมาชีพคือทำชีวิตและสังคมให้พัฒนา	๔
ต้องการผลตอบแทน สุขไม่มาจนกว่าได้เงิน	
ต้องการผลของตัวงาน สุขของงามไปกับการทำงาน ...	๑๔
ทำถูกกฎธรรมชาติ: งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข	
ทำแค่กฎหมาย: งานก็ได้ผล คนก็เป็นทุกข์	๑๘
มนุษย์สร้างอารยธรรมเจริญขึ้นไป	
แต่รักษาสถานเดิมในธรรมชาติไว้ไม่ได้	๒๑
สูตรหนึ่งของอารยธรรมสมัยใหม่ :	
สังคมยิ่งพัฒนา คนยิ่งฆ่าตัวตาย	๒๙
งานจะเสียฐาน ถ้าคนเสียต้นทุนแห่งความสุข ๓ ประการ	
ธรรมเป็นแกนประสานให้ทุกอย่างลงตัวบังเกิดผลดีทุกประการ	๓๔
สูตรหนึ่งของธรรมชาติ:	
คนยิ่งพัฒนาตน สังคมยิ่งพันปัญหา	๓๙

ถ้ามองวัตถุประสงค์เป็นจุดหมาย การทำงานก็กลายเป็นความทุกข์
 ถ้ามองวัตถุประสงค์เป็นปัจจัย งานยังได้ผลคนยังมีความสุข ๔๖

ถ้าพัฒนาแต่ความสามารถที่จะหาเสพ
 จะต้องสูญเสียความสามารถที่จะมีความสุข ๕๑

ต้องรักษาอิสรภาพของชีวิตไว้
 จึงจะพัฒนาความสุขต่อไปได้ ๕๖

สันโดษ พัฒนาคนให้พ้นจากสุขด้วยเสพ
 ขึ้นสู่สุขจากการทำงานสร้างสรรค์ ๖๒

ไม่สันโดษมาชานรับกับสันโดษเมื่อใด
 เมื่อนั้นเมืองไทยจะก้าวไกลในการพัฒนา ๖๗

วัดความสำเร็จที่ไหน?
 ได้กำไรสูงสุด หรือช่วยให้มนุษย์มีชีวิตและสังคมที่ดี ๗๒

เปลี่ยน“อยากได้” เป็น “อยากทำ”
 คือจุดเริ่มที่จะนำสู่ความสำเร็จ ๗๙

สัมพันธ์กับคน ให้ได้ผลแก่งาน ๘๓

ความสัมพันธ์จะได้ผลสมบูรณ์
 ต้องรักษาดุลทั้งในใจและในสังคม ๘๗

จะประสานงาน ต้องประสานคน
 ให้อยู่ในเอกภาพ และสามัคคี ๙๕

งานจะบรรลุจุดหมายสูงสุด ซึ่งเป็นความสำเร็จที่แท้
 เมื่อคนสุขในการสร้างสรรค์และทำให้เพื่อนมนุษย์เป็นสุข ๙๙

ในการ

คือให้คน

นี้ กับชีวิต

อิสระ

อาณัติ

คิด

คือ

ธรรมะกับการทำงาน*

ขออำนวยการ ท่านผู้อำนวยการโรงพยาบาลหัวเฉียว พร้อมทั้ง
 คุณหมอ พยาบาล เจ้าหน้าที่ และท่านผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน
 โดยเฉพาะผู้สำเร็จการพยาบาล รุ่นที่ ๑๑ ซึ่งสำเร็จใหม่ และผู้
 ช่วยพยาบาล พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ใหม่ทุกท่าน

วันนี้ ทางโรงพยาบาลหัวเฉียว โดยท่านผู้อำนวยการ ได้
 นิมนต์อาตมาบรรยายธรรม ณ สถานที่ซึ่งมีงานมีการ
 มากมายวุ่นกันอยู่แล้วก็ให้มาพูดเรื่อง“ธรรมะกับการทำงาน”
 ความจริงนั้น คนที่ทำงานต้องมีธรรมะอยู่แล้ว ถ้าไม่มีธรรมะก็
 ทำงานไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ที่ให้พูดเรื่องนี้ก็เพื่อเป็นการย้ำ คือ
 อยากให้ธรรมะมาช่วยให้การทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น

* ปาฐกถาธรรมพิเศษ เนื่องในโอกาสประชุมนิเทศเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำการ รุ่นที่
 ๑๑ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๙ ณ ห้องประชุมใหญ่ โรงพยาบาลหัวเฉียว

งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข

เมื่อจะพูดสั้นๆ ง่ายๆ ก็บอกว่า ถ้าคนที่ทำงานตั้งใจทำงานอย่างขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต แค่นี้ก็เรียกว่า มีธรรมะในการทำงานแล้ว แต่เมื่อพูดกันอย่างจริงจัง ธรรมะคงไม่ใช่เท่านี้ เพราะว่าธรรมะนั้นมีความหมายกว้างมาก

ธรรมะเป็นเรื่องของความจริง ความถูกต้อง ความดี ความงาม และการปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนั้นๆ ในการทำงาน ธรรมะก็หมายความว่า เราทำงานถูกต้องตามความหมายของงาน และทำให้งานได้ผลตามเหตุตามผลของมัน ทั้งหมดนี้ รวมอยู่ในความหมายของคำว่า “ธรรม” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายกว้างอย่างยิ่ง

เริ่มต้นเราคงต้องมาพูดกันก่อนว่า “เราทำงานเพื่ออะไร?” พอถามอย่างนี้ก็ตอบกันได้หลายอย่าง เวลาพูดออกมาข้างนอก เราก็มักจะตอบว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อสังคม หรืออะไรทำนองนี้ แต่เวลาพูดกันเป็นส่วนตัว มันมักจะมาลงที่นั่น คือ “ทำงานก็ต้องได้เงินสิ” คำตอบนี้แหละที่รู้สึกว่าเป็นเรื่องใหญ่ในสังคมปัจจุบัน คือเรื่องทำงานแล้วก็ต้องได้เงิน เราทำงานเราก็ต้องการเงินสิ ไม่มีเงินเดือนให้ใครจะไปทำงานล่ะ และอีกอย่างหนึ่งที่เรากำลังการก็คือ “ความสุข” ฉะนั้น ถ้าพูดกันแบบกันเอง

ในการทำงานมักจะมีคำที่สำคัญคือ หนึ่ง ทำงาน สอง ก็ต้องได้เงิน และสามคือ เราก็จะมีความสุข

งาน เงิน ความสุข สามอย่างนี้มาต่อกันเป็นชุด จนกระทั่งสมัยหนึ่ง ได้เกิดเป็นคำขวัญขึ้นมาเลยทีเดียว ท่านผู้ใดที่อายุยาวสักหน่อย ผ่าน พ.ศ. ๒๕๐๓ มา จะได้ยินคำขวัญออกวิทย์ทุกวัน เข้า-คำ ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ข้อความนี้ โยมที่อายุมากหน่อยจะจำได้ แต่คนรุ่นหลังๆ ไม่ทันคำขวัญนี้ มี ๓ คำ ที่พูดไปแล้วก็ครบ งานคือเงิน และเงินคืองาน แล้วสุดท้ายก็บันดาลสุข

งานคือเงิน หมายถึง คนที่ไปทำงาน หรือฝ่ายลูกจ้าง ซึ่งจะบอกว่า ฉันทำงานก็ต้องได้เงินนะ ส่วนฝ่ายนายจ้างก็บอกว่า เงินคืองาน ฉันให้เงินก็ต้องได้งานให้สมกับเงิน และลงท้ายทุกคนก็บอกว่า เมื่อได้เงินมาแล้วที่นี้ เงินนั้นก็**บันดาลสุข**ละ

ที่นี้ ในคำชุดนี้มีข้อสังเกต คือ ในเรื่องงาน เงิน และความสุขนั้น เรามักจะพูดถึงงาน แล้วโยงไปถึงความสุขโดยผ่านเงิน หมายความว่า ทำงานแล้วก็ได้เงิน แล้วจึงมีความสุข เราไม่สามารถพูดว่า งานก็เป็นความสุขด้วย งานทำให้ได้เงิน แล้วเงินจึง**บันดาลสุข**ให้ งาน**บันดาล**ความสุขโดยตรงไม่ได้ กลายเป็นต้อง**บันดาล**ความสุขโดยผ่านเงิน เราพูดได้ใหม่ว่า “งาน**บันดาล**

สุข” จะเห็นว่างานบางที่ไม่เป็นสุข แต่งานกลายเป็นทุกข์ไปเสีย ต้องมีเงินก่อนจึงจะมีสุขได้ นี่เป็นข้อสังเกตที่ ๑

ข้อสังเกตที่ ๒ คือ ในคำพูดนี้เรามักนึกถึงเรื่องของตัวเอง เวลาเราพูดถึงงาน งานก็คืองานที่ฉันทำอยู่นี้แหละ ไม่ได้นึกกว้างไปกว่านี้ หรือแม้แต่ถามว่างานนั้นมีความหมายแค่ไหน เพียงใด ความจริง คำว่างานมีความหมายมากมาย แต่เรานึกถึงแค่หน้าที่ที่ฉันรับผิดชอบที่ฉันทำอยู่นี้ ซึ่งโยงต่อไปยังข้อความต่อไป ที่บอกว่า “คือ เงิน” และเมื่อได้เงินมาแล้วก็ทำให้มีความสุข ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของตัวฉัน งานที่ฉันทำ ฉันต้องได้เงิน เงินเป็นของฉัน และฉันได้เงินมาแล้วฉันใช้จ่ายก็เป็นความสุขของฉัน งานจึงหมายถึงงานที่ฉันทำอยู่ที่จะทำให้ฉันได้เงินมาหาความสุขนี้แหละ แต่ที่จริงผลของงานที่แท้ไม่ได้อยู่ที่ตัวเรา อย่างน้อยมันก็ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตัวเราเท่านั้น ผลของงานที่จริงหมายถึงประโยชน์แก่ส่วนรวม หรือแก่สังคม

จะเห็นได้ว่า แม้แต่ตัวเราเองนี่แหละ เวลาพูดในเชิงเหตุผลเราจะเน้นในแง่ส่วนรวมหรือสังคม เราจะพูดว่างานนี้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อช่วยกันสร้างสรรค์สังคมเพื่อช่วยแก้ปัญหา แต่ในแง่ความรู้สึกเราจะเน้นที่ตัวเอง เวลาพูดว่างานคือได้เงิน และเงินบันดาลสุขนี้ เรามักนึกถึงแต่เรื่องของตัวเองไปหมด

คำว่าความสุขที่อยู่ท้ายนี้ ที่จริงไม่ใช่แค่ความสุขของตัวเรา มันหมายถึงความสุขหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม หรือแก่สังคมด้วย แต่เพราะเหตุที่คำว่า “สุข” ในที่นี้ เรามักจะนึกจำกัดอยู่แค่ตัวเองจึงอาจจะต้องเพิ่มถ้อยคำเข้ามาอีกหนึ่งคำ ให้ระบุดังความสุขในแง่ที่เกี่ยวกับสังคมส่วนรวม คือประโยชน์ที่เกิดกับสังคม เช่นการทำงานในทางการแพทย์คือการรักษาพยาบาล ย่อมต้องการผลอย่างแน่นอนว่า เพื่อจะช่วยเหลือคนเจ็บไข้ได้ป่วย คือเป็นงานทางด้านสังคมเพื่อช่วยเพื่อนมนุษย์ เพราะฉะนั้น ความหมายของงานอีกอย่างหนึ่งก็คือการทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมนั่นเอง จึงเท่ากับว่าเราต้องแยกเป็น ๔ เพราะว่าสุขที่เราพูดเมื่อก็เป็นสุขส่วนตัวไปแล้ว เราจึงต้องเพิ่มประโยชน์สุข(ของส่วนรวมหรือสังคม)เข้ามาอีกอย่างหนึ่ง

ประโยชน์จากงานนั้น เป็นผลโดยตรงจากการทำงานของเร ที่บอกว่าเป็นผลโดยตรงเพราะงานแต่ละอย่างนั้น มีผลโดยตรง กับผลโดยอ้อม ผลโดยตรงก็คือ ผลที่เกิดตามเหตุโดยธรรมชาติของงานนั้น ดังที่ยกตัวอย่างบ่อยๆ เช่น ในการทำสวน ผลโดยตรงของการทำสวน คือการที่ต้นไม้เจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลที่แท้ตรงตามธรรมชาติ แต่ผลสำหรับตัวเราก็คือ “เงิน” ซึ่งเป็นผลโดยอ้อมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกำหนดกัน

จะเห็นว่าการรักษาพยาบาลก็เช่นเดียวกัน การแพทย์มีไว้เพื่ออะไร การแพทย์มีผลโดยตรงคือ การทำให้คนไข้หายป่วยไข้ มีสุขภาพดี แต่มีผลโดยอ้อมตามเงื่อนไขในทางอาชีพคือ การได้เงินเดือนดี หรือมีผลตอบแทนมาก

ในบรรดาผล ๒ อย่างนี้ ผลโดยตรงตามธรรมชาติที่ตรงตามเหตุ เป็นผลที่เราต้องการแท้จริง ซึ่งเป็นผลที่เกี่ยวกับประโยชน์แก่สังคม เป็นเรื่องของส่วนรวม ดังนั้น เมื่อพูดให้ครบโดยรวมประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมที่เป็นผลโดยตรงของงานนี้เข้าด้วย จึงแยกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการทำงานเป็น ๔ อย่าง คือ งาน เงิน ประโยชน์(ส่วนรวม) และความสุข(ส่วนตัว) แต่เวลานี้ปัญหาได้เกิดขึ้นว่าองค์ประกอบ ๔ อย่างนี้ไม่กลมกลืนกัน

เรามักจะมองแยกกันอย่างที่พูดเมื่อกี้ว่า ทำงานก็ได้เงิน แล้วจึงบันดาลความสุขให้ พอพูดว่า งาน เงิน เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ และเป็นความสุขแก่ตัวเอง บางทีก็ไม่ใช่เสียแล้ว ถ้าอย่างนี้จะเกิดปัญหา พูดได้เลยว่า ผู้ใดประสาณ ๔ ข้อ ให้กลมกลืนเป็นอันเดียวกันได้เมื่อไร ผู้นั้นจะทั้งมีความสุขในตัวเอง ในการทำงาน และจะทำให้งานได้ผล เป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างเต็มที่ด้วย ทำอย่างไรจะให้มันกลมกลืนกันไปหมดว่า งานคือเงิน ก็ใช่ งานเป็นความสุขด้วยก็ใช่ ไม่ใช่งานต้องไป

เป็นเงิน แล้วจึงจะเป็นความสุข คือต้องไปผ่านเงินก่อน ถ้าอย่างนี้งานก็กลายเป็นความทุกข์

ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ต้องให้งานก็เป็นความสุขด้วย เงินก็เป็นความสุขด้วย กลมกลืนกันหมด ถ้าเป็นอย่างนี้เมื่อไร ก็สำเร็จเมื่อนั้น แถมยังเติมคำว่าประโยชน์เข้ามาด้วยหมายความว่าให้ได้ทั้ง ๔ ข้อ ประสานกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน พูดได้เลยว่า ถ้าใครทำให้องค์ ๔ ข้อผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ทั้งหมด นั่นแหละจึงจะประสบความสำเร็จในการทำ งาน แต่เวลานี้องค์ ๔ ข้อนั้นอาจจะยังแยกกันอยู่กระจัดกระจาย

ยิ่งกว่านั้น ถ้าทำให้กลมกลืนกันได้จริงๆ ในที่สุด เงินจะกลายเป็นเพียงตัวเสริมเท่านั้น คือเป็นผลพลอยได้ ซึ่งอาจจะมาทำให้เรามีความสุขมากขึ้นโดยที่ว่า โดยตัวงานเราก็มีความสุขอยู่แล้ว แต่เงินมาเสริมความสุขเท่านั้น เพราะที่จริงนั้น เงินเป็นของแถมมาทีหลัง เป็นของที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรมแล้ว

เดิมทีเดียว คนที่เราเรียกว่าไม่มีอารยธรรมเขาก็ต้องทำงาน ขุดดิน ถางหญ้า และเมื่อทำไป ผลของงานก็เกิดขึ้นมา เวลานั้นคนยังไม่รู้จักใช้เงิน เมื่อเขายังไม่มีเงินใช้ แล้วเขายังไม่มีความสุขหรือ ถ้าต้องรอเงินจึงจะมีความสุข คนในสมัยก่อนนี้

ไม่มีเงิน ก็มีความสุขไม่ได้นะสิ ที่จริงเงินเป็นของแถมเพ็งเกิดทีหลัง ถ้าจะเป็นมนุษย์ที่เข้าถึงความจริงแท้ จะต้องมีความสุขที่เกิดขึ้นในเนื้อแท้ของชีวิตจิตใจ ซึ่งจะนำไปโดยสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติเลย คือ ในที่สุดแล้วงานเป็นความสุขอยู่ในตัว แล้วเงินก็มาแถมมาเติม มาเสริมสุขให้มากยิ่งขึ้น ถ้าใครทำได้อย่างนี้ก็แสดงว่าเป็นคนที่เข้าถึงความจริงของชีวิต และจะเป็นคนที่ไม่หลงไม่พลาด พร้อมทั้งจะมีความสุขที่แท้จริงแต่ละประธาน ๔ ข้อนี้เข้าด้วยกันได้อย่างไร นี่ก็คือธรรมะเข้ามาในการทำงาน แต่ตอนนี้จะยังไม่พูดเพราะจะพูดเรื่องทั่วไปก่อน

ทำงานคือทำสัมมาชีพ

ทำสัมมาชีพคือทำชีวิตและสังคมให้พัฒนา

หันมาพูดถึงความหมายพื้นฐานของงาน ก่อนที่เราจะก้าวไปถึงขั้นที่จะประสานกลมกลืนให้องค์ประกอบ ๓ ก็ตาม ๔ ก็ตาม ที่พูดมาแล้วนั้นกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน เราต้องเข้าใจความหมายก่อนว่า “งานคืออะไร?”

ในที่นี้ไม่ต้องพูดถึงความหมายโดยตรง งานที่เราทำในสังคมนั้น มักจะเน้นกันว่า จะต้องเป็นสัมมาชีพ ถ้าเข้าใจคำนี้แล้วความหมายของงานจะมาเองในตัว สัมมาชีพ หรือ สัมมา

อาชีพะนั้น เป็นอย่างไร พูดกันสั้นๆ คนทั่วไปมองว่า สัมมาชีพก็คืออาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย อย่างนี้เป็นความหมายพื้นๆ แต่ความจริงงานมีความหมายลึกซึ้งกว่านั้น ลองแยกศัพท์ออกไป สัมมาชีพ ประกอบด้วย สัมมา+อาชีพ แล้วเรียกสั้นๆ ก็เป็นสัมมาชีพ หรือจะแยกเป็น สัมมา+อาชีพะก็ได้ ภาษาเดิมเรียกว่า อาชีพะ ก็อันเดียวกัน เมื่อแยกเป็น ๒ คำแล้ว ก็มาดูทีละคำ

๑. อาชีพะ หรือ อาชีพ ก็คือ การหาเลี้ยงชีพ แค่นี้เราก็ได้ความหมายที่ ๑ ของ “งาน” แล้ว คือเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพที่เราพูดกันในแง่ได้เงินได้ทอง หรือจะได้มีปัจจัย ๔ มีสิ่งของเครื่องใช้ อันนี้เป็นความหมายอย่างง่าย แต่เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพยังไม่พอ ต้องเป็นสัมมาด้วย สัมมาเป็นตัวจำกัดให้แคบลงไป การหาเลี้ยงชีพอย่างไรเป็นสัมมา?

๒. สัมมา แปลว่า ถูกต้อง คือถูกต้องตามความหมายของมัน ถ้าจะเอาลึกซึ้งก็อย่างที่ว่าเมื่อกี้ เชน เป็นคนทำสวน การที่ทำสวนนั้นไม่ใช่เพียงเพื่อให้ได้เงินเดือนมา แต่ทำสวนเพื่อให้ได้ผลที่ตรงตามเหตุ คือเมื่อทำสวนก็ต้องการให้ต้นไม้เจริญงอกงาม เมื่อทำงานทางแพทย์ เชนรักษาคนไข้ ก็คือต้องการช่วยให้คนไข้หายป่วย หรือช่วยให้เพื่อนมนุษย์ในสังคมนี้มีสุขภาพดีขึ้น บรรเทาจากโรคภัยไข้เจ็บ อย่างนี้ถือว่าตรงไปตรง

มา คือ เหตุตรงกับผล ส่วนการได้เงินได้ทองมาก็เป็นเรื่องของความหมายโดยอ้อมตามเงื่อนไข คือ เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพ เมื่อถูกต้องตามความหมายที่แท้จริง คือตรงเหตุตรงผลแล้วก็มีผลดีทุกอย่าง คืออย่างไร?

ในเรื่องที่เป็นอาชีพของมนุษย์นี้ เรามองในแง่สังคมก่อน คือจะต้องดีแก่สังคม ดังที่มีการเน้นว่า สัมมาชีพ คือ อาชีพที่ถูกต่อนั้นจะต้องไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อน ไม่บั่นทอนทำลายสังคม เพราะฉะนั้นจึงมีคำอธิบายว่าไม่ผิดกฎหมาย เพื่อเข้ามาเน้นในแง่ที่ว่า ไม่ก่อความเดือดร้อนเบียดเบียน ไม่ทำลายใคร ในขั้นนี้เป็นความหมายเชิงปฏิเสธซึ่งต้องมาก่อน

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่แค่ปฏิเสธ จะต้องมีความหมายเชิงสร้างสรรค์ด้วย คือนอกจากไม่เบียดเบียนไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ใครแล้ว อาชีพที่เราทำนี้ จะเรียกว่า สัมมาชีพ ต้องเป็นอาชีพที่ช่วยแก้ปัญหาหรือช่วยสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยช่วยให้ชีวิตดีขึ้น สังคมเจริญงอกงามขึ้น อย่างน้อยก็บำบัดปลดเปลื้องทุกข์ยากเดือดร้อน

ยกตัวอย่างอาชีพของแพทย์และพยาบาลนี้ มีทั้งสองด้าน คือในด้านแก้ปัญหาที่บำบัดความเจ็บไข้ได้ป่วย และในด้านสร้างสรรค์สังคม ก็ทำให้คนมีสุขภาพดี จะได้เป็นทรัพยากรที่ดีของ

ประเทศชาติและสังคม ช่วยสร้างสรรค์ทำให้สังคมเจริญงอกงามต่อไป ความหมายในแง่สังคมนี้ด้านหนึ่งแล้ว

ทีนี้ในแง่ตนเอง สัมมาชีพต้องดีต่อตัวเองด้วย ดีแก่ตัวเองอย่างไร? อาชีพทุกอย่างนั้นถ้าเป็นอาชีพที่ดี จะเป็นโอกาสในการพัฒนาชีวิตของตน ชีวิตของคนเราต้องพัฒนาตลอดเวลา ต้องเจริญงอกงามขึ้น

๑. ในด้านพฤติกรรม คือการดำเนินชีวิตทั่วไป การเป็นอยู่ การเกี่ยวข้องกับผู้คน
๒. ในด้านจิตใจ คือ ในเรื่องคุณธรรม ความสามารถ หรือสมรรถภาพของจิตใจ และความสุข โดยเฉพาะการมีสุขภาพจิต และ
๓. ในด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการคิดพิจารณาวินิจฉัยและจัดดำเนินการ

คนเราจะเจริญงอกงามได้ก็ต้องเก่งขึ้นในด้านต่างๆ เหล่านี้ เมื่อเราประกอบอาชีพที่ดี ก็จะเป็นโอกาสให้เราได้พัฒนาตนเอง ในด้านพฤติกรรม เราก็จะรู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง เราจะรู้จักอยู่ร่วมและทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้เรียนรู้มารยาทต่างๆ รู้จักติดต่อเข้าพบเข้าหา รู้จักพูดจาปราศรัย รู้จักที่จะปฏิบัติงานต่างๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น พฤติกรรมของเราก็พัฒนา

ส่วนในด้านจิตใจ เวลาทำงานทำการ ขณะที่ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้รู้จักการอยู่ร่วมสังคม เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีนั้น เราก็ฝึกความมีน้ำใจเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และในตัวเองเราก็ได้ฝึกความรับผิดชอบ ความขยัน ความอดทน ความมีใจหนักแน่นมั่นคง ความมีสติ การมีสมาธิหรือความมีใจแน่วแน่ในการทำงาน เป็นต้น

ต่อไปในด้านปัญญา เมื่อเราทำงาน เราจะได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น การทำงานทำให้เรารู้วิชาการของเราชัดเจนและซ้ำของยิ่งขึ้น ทำให้เราได้คิดได้ค้นคว้า เรียนหาทางแก้ปัญหา รู้วิธีจัดการดำเนินการ และเรียนรู้ไม่เฉพาะในเรื่องวิชาการและการงานเท่านั้น แต่ได้เรียนรู้โลกและชีวิตด้วย เริ่มแต่ได้เรียนรู้เพื่อนมนุษย์ ทำให้รู้จักและเข้าใจผู้คนในสังคม ตลอดจนรู้จักเห็นใจเพื่อนมนุษย์ และแม้แต่มองเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นไปและเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย พุทธสันๆ ว่า ได้เรียนรู้โลกและชีวิตมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น

ชีวิตของเราที่ เราได้พัฒนาตนเองขึ้นมานั้น ส่วนใหญ่พัฒนาจากการทำงาน เพราะว่าชีวิตของเราอยู่กับการทำงานหลายเปอร์เซ็นต์ วันๆ หนึ่ง เราอยู่กับการงานอาชีพครั้งก่อนวัน เช่นอาจจะต้องทำงาน ๘ ชั่วโมง หรืออาจจะเกินกว่านั้น เพราะ

บางที่ต้องมาก่อนเวลา บางที่ต้องเลิกหลังเวลา ชีวิตของเราจึงอยู่กับการงานเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะพัฒนาชีวิตของเรา ก็ต้องใช้อาชีพการงานของเราให้เหละเป็นเวที หรือเป็นแดนเป็นสนามที่พัฒนาตนเอง มิฉะนั้นเราจะหาโอกาสพัฒนาตนเองได้ยาก ถ้าเรามุ่งอย่างเดียวว่าจะทำงานทำการเพื่อได้เงิน เราก็จะพลาดโอกาสที่ดีนี้ไปเสียหมด เพราะฉะนั้นที่เรียกว่าสัมมาชีพจึงมีความหมายกว้าง

ขอสรุปอีกครั้งว่า อาชีพก็คือเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ และเป็นสัมมาชีพเพราะมีความหมายถูกต้อง คือเป็นไปตามเหตุผลที่ทำให้เกิดผลที่ต้องการของการงานอาชีพนั้น ซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์ของมันเอง ดังเช่น การแพทย์และพยาบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อจะช่วยให้คนไข้นายโรคภัยไข้เจ็บและมีสุขภาพดี อาชีพที่เป็นสัมมาจึงเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนทำลายใคร และยังแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมด้วย นอกจากนั้นก็ยิ่งดีกับตัวเองโดยเป็นโอกาสในการพัฒนาชีวิตทุกด้าน

ถ้าเรามองความหมายถูกต้องอย่างนี้ เวลาทำงานเราก็จะพยายามทำให้ได้ตามนี้แล้วเราจะมีมีความสุขในการทำงานเพิ่มขึ้น เพราะเราทำงานอย่างมีจุดหมาย ไม่ใช่ทำงานโดยมุ่งผลตอบแทน

แทนคือเงินอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้เราขาดประโยชน์ที่พึงได้ไปอย่างมาก พร้อมกันนั้นความทุกข์ก็จะมากกว่าสุข เพราะการทำงานกลายเป็นการรอความสุข เวลาทำงานจึงกลายเป็นเวลาแห่งความทุกข์ โดยที่ความสุขนั้นขึ้นต่อเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่รอ ที่ยังไม่มาถึงสักที

นี่เป็นจุดเริ่มต้น เมื่อให้ความหมายพื้นฐานอย่างนี้แล้ว เราก็มาดูแนวทางที่จะประสานองค์ประกอบต่างๆ ที่พูดไปเมื่อก็คือ เรื่องงาน เรื่องเงิน เรื่องประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ และเรื่องความสุขของตนเองว่าจะทำอย่างไร

ต้องการผลตอบแทน สุขไม่มาจนกว่าได้เงิน

ต้องการผลของตัวงาน สุขงอกงามไปกับการทำงาน

ได้พูดในตอนต้นแล้วว่า คนไม่น้อยมอง เงิน งาน และความสุข ในแง่ที่ว่า ความสุขนั้นต้องอาศัยเงินเป็นตัวบันดาลงานจะให้ความสุขโดยผ่านเงิน แต่ถ้าเรามีความสุขโดยผ่านเงินอย่างเดียว ช่องทางแห่งความสุขของเราก็จะแคบมาก นอกจากแคบแล้วก็มีได้น้อยและสั้นด้วย เพราะจะต้องรอนานเดือนหนึ่งจึงจะได้เงินครั้งหนึ่ง หรือแม้จะจ่ายบ่อยกว่านั้นก็แล้ว แต่ มันก็นานหรือเป็นครั้งคราว ไม่ใช่ตลอดเวลา ในเวลา

ระหว่างนั้นก็เป็วัน เป็นอาทิตย์ เป็นสัปดาห์ ที่จะต้องรอด้วยความทุกข์ทรมานกว่าจะได้เงิน

นอกจากนั้นเงินทองนี้เป็นของข้างนอก มันไม่ได้เข้าไปถึงในเนื้อตัวของชีวิต อะไรที่เราจะได้แท้จริงจะต้องเข้าไปถึงในเนื้อตัวของชีวิต ถึงเราจะได้เงินมาเงินนั้นก็อยู่ข้างนอก สิ่งที่ได้แก่เราแท้จริงจะต้องเป็นการได้ที่เข้าไปในเนื้อตัวของชีวิตของเราเลย เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะทำอย่างไร จุดสำคัญจึงอยู่ที่สาระซึ่งได้พูดไปแล้วว่า งานคือเวลาส่วนใหญ่แห่งชีวิตของเรา บุคคลใดไม่สามารถมีความสุขจากการทำงานก็แสดงว่าเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของเขานั้นไม่มีความสุข ซึ่งแสดงว่าเป็นการขาดแคลนหรือความสุขเสียอย่างสำคัญยิ่ง

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่ต้องการให้ชีวิตมีความสุข คือต้องการให้ชีวิตส่วนใหญ่ที่เป็นอยู่ดำเนินไปตลอดเวลานี้มีมีความสุข เขาจะต้องทำให้งานเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุข คือต้องทำงานอย่างมีความสุขให้ได้ ถ้ามิฉะนั้น ชีวิตส่วนใหญ่จะเป็นชีวิตแห่งความทุกข์

เป็นอันว่า จุดสำคัญเรายอมรับความจริงที่ว่า งานเป็นเวลาส่วนใหญ่แห่งชีวิตของเรา เราต้องให้งานเป็นความสุขให้ได้ แต่จะให้งานเป็นความสุขได้อย่างไร? เรื่องนี้ขอไป

ก่อนอีกนิดหนึ่ง

ตอนนี้ขอแทรกก่อนว่างานที่จะทำให้เรามีความสุขเพิ่มขึ้น ก็คือ การที่เราได้ประโยชน์จากการทำงาน โดยเฉพาะประโยชน์ ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์ของการทำงานนั้น เช่น การที่คนไข้หายป่วยมีสุขภาพดี เป็นจุดมุ่งหมายและเป็นประโยชน์โดยตรงของ การทำงานแพทย์และพยาบาล ถ้าเราได้ความสุขจากการเห็นคน ไข้หายป่วย หรือมีสุขภาพดีขึ้น ก็แสดงว่าเราได้รับผลที่ตรงตาม เหตุ ถ้าเราต้องการผลที่ตรงตามเหตุ ความสุขก็จะเกิดขึ้นมาได้ทันที

ความสุขเกิดจากการได้สนองความต้องการ ถ้าเรา ต้องการวัตถุบริโภค หรือสิ่งเสพ เมื่อเราได้สิ่งนั้นมาเราก็มีความสุข แต่ถ้าเรามีความต้องการอย่างอื่น เช่นอย่างเป็นพ่อเป็นแม่ ต้องการให้ลูกมีความสุข ถ้าเราต้องการให้ลูกมีความสุข เราก็จะมีความสุขเมื่อเห็นลูกมีความสุข เพราะการมีความสุขของลูกนั้น ก็คือการที่เราได้สนองความต้องการของเรา เมื่อเราต้องการให้ ใครคนไหนก็ตามมีความสุข แล้วเราทำให้เขามีความสุขได้ เรา ก็ได้สนองความต้องการของเรา และเราก็จะมีความสุขด้วย

ทีนี้ ความต้องการเหล่านี้ต้องสร้างขึ้น ถ้าเราไม่สร้างขึ้นมันก็ไม่มี การสร้างอย่างง่ายๆ ก็คือ ความต้องการผลของ

ตัวงานตามเหตุตามผลของมัน คือเมื่อทำงานอะไรก็ต้องการผล ของงานนั้น ยกตัวอย่างง่ายๆ อย่างที่พูดเมื่อกี้ี้ เช่น งานทำสวน ถ้าคนทำสวนต้องการผลโดยตรงของเหตุคือการทำสวน การทำ สวนเป็นเหตุ ผลโดยตรงของการทำสวน ตามกฎธรรมชาติ ที่ เลี้ยงไม่ได้ไม่มีใครปฏิเสธได้ ก็คือความเจริญงอกงามของต้นไม้ ถ้าเขาต้องการความงอกงามของต้นไม้แล้วเขามาทำสวน เขาจะ มีความสุขในการทำสวน เมื่อเขาเห็นต้นไม้เจริญงอกงาม ความ ต้องการของเขาก็ได้รับการสนองและเขาก็จะมีความสุข

แม้แต่ระหว่างนั้น ขณะที่กำลังทำงานอยู่ เมื่องานที่ตัวทำ ก้าวหน้าไป ก็ยังมองเห็นความสำเร็จของงานหรือผลที่ต้องการ ใกล้เข้ามา ก็ยังมีความหวัง และมีความอึดใจ เขาจึงมีความสุข ได้ตลอดเวลา พอต้นไม้งามขึ้น ก็ดีใจ ปลื้มใจ ต้นไม้ต้นไหนยังไม่งามก็รู้สึกจ่อไปรดน้ำพรุนดิน พยายามหาทางและตั้งใจทำ เต็มที่เพื่อให้ต้นไม้ที่นั้นงาม พอทำให้มันงามขึ้นมา แก้ปัญหาได้ หรือทำก้าวหน้าไปๆ ก็มีความสุขไปเรื่อยๆ ทุกขั้นตอน

ในทางตรงข้าม ถ้าเราไม่มีความต้องการอันนี้ คือไม่ ต้องการความเจริญงอกงามของต้นไม้ เรียกว่าไม่ต้องการผล ธรรมชาติที่เกิดตามเหตุ เราก็ต้องการผลสมมติที่ตกลงกันตาม เงื่อนไขคือ ทำสวนแล้วได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาท เราต้องการ

แต่เงิน ๕,๐๐๐ บาท เราจะไม่มีความสุขในการทำสวนเลย แล้วการทำสวนจะกลายเป็นความจำใจ พอจำใจก็ฝืนใจ พอฝืนใจก็ทุกข์ทรมาน เราก็จะทำงานด้วยความทุกข์ทรมานตลอดเวลา แล้วก็ไม่ได้ตั้งใจทำ เมื่อไม่ตั้งใจทำงานก็ไม่ได้ผลดี นี่คือการที่เราได้แปลกแยกจากความเป็นจริงของธรรมชาติ

ทำถูกกฎธรรมชาติ: งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข

ทำแค้นกฏมนุษย์: งานก็ไม่ได้ผล คนก็เป็นทุกข์

มนุษย์มักจะหลงในเรื่องนี้ คือเรื่องกฎ ๒ ชั้น หรือความจริง ๒ ชั้น ในเรื่องคนทำสวน มีความจริงซ้อนกันอยู่ ๒ ชั้น

ชั้นที่ ๑ คือ กฎธรรมชาติ ได้แก่ความเป็นจริงตามเหตุผลของธรรมชาติว่า “การทำสวนเป็นเหตุ การออกงามของต้นไม้เป็นผล”

ชั้นที่ ๒ คือ กฎมนุษย์ ที่คนเรามาตกลงวางกันขึ้นเป็นเงื่อนไขว่า “การทำสวนเป็นเหตุ ได้เงินเดือนเป็นผล” กฎมนุษย์นี้เรียกว่าเป็นกฎสมมติ

สมมติ แปลว่า มติร่วมกัน มาจากคำว่า ส+มติ ส แปลว่า ร่วมกัน มติ แปลว่า การยอมรับ หรือตกลง สมมติจึงแปลว่า มติหรือการยอมรับหรือข้อตกลงร่วมกัน หมายความว่า กฎ

มนุษย์ตั้งอยู่บนสมมติ หรือตั้งอยู่บนการตกลงยอมรับร่วมกัน ถ้าไม่มีสมมติกฎมนุษย์ก็หายไปเลย การทำสวนเป็นเหตุ ได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาท เป็นผล ต้องมีสมมติรองรับ ถ้าไม่มีมติร่วมกัน หรือไม่มีการยอมรับร่วมกัน กฎนี้ก็ไม่มี กฎจะหายไปทันที ถ้าคนไม่ยอมรับ คุณไปทำสวน ๑ เดือน เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาทก็ไม่มี เพราะโดยธรรมชาติ ทำสวนแล้วเงินจะเกิดขึ้นมา มีที่ไหนในโลก โดยธรรมชาติไม่มี มันเป็นเรื่องที่มนุษย์ตกลงกันกำหนดขึ้น

มนุษย์มีอารยธรรม มีความสามารถในการสมมติ การสมมติได้นี้เป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ แต่ในการสมมติ นั้นเขามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ผลตามกฎธรรมชาติ การที่เขาสมมติว่าทำสวน ๑ เดือน ได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาทนั้น ที่จริงเขาต้องการอะไร ตอบได้ชัดเจนว่าเขาต้องการผลตามกฎธรรมชาติ คือต้องการให้มีคนมาทำสวนแล้วต้นไม้จะได้เจริญงอกงาม ตราบใดที่เรายังสามารถโยกกฎ ๒ อย่าง คือกฎสมมติของมนุษย์กับกฎแท้จริงของธรรมชาติให้ถึงกันได้ ตราบนั้นก็ไม่มีปัญหา และจะได้ผลดีแก่โลกมนุษย์ด้วย

เราตั้งกฎมนุษย์โดยสมมติ คือตกลงกันว่า ทำสวน ๑ เดือน ได้เงิน ๕,๐๐๐ บาท ก็เพื่อว่า จะได้มีการทำสวนอย่างจริงจังเต็มที่

ซึ่งจะทำให้ได้ผลตามเหตุผลของกฎธรรมชาติว่าต้นไม้จะได้เจริญงอกงาม ถ้าคนทำสวนมาทำสวนโดยต้องการผลตามกฎธรรมชาติ เขาไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ เขาก็ทำสวนโดยรักต้นไม้ อยากทำให้ต้นไม้เจริญงอกงาม เมื่ออยากให้ต้นไม้เจริญงอกงามแล้ว เขาก็ตั้งใจทำงานอย่างดี เมื่อทำงานที่สนองความต้องการ เขาก็จะมีความสุขในการทำงาน พร้อมกันนั้น กฎมนุษย์ที่ว่าทำสวน ๑ เดือน ได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาท ก็มาช่วยสนับสนุนให้เขาตั้งหน้าตั้งตาทำสวนไปได้เต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลเรื่องปัจจัยยังชีพ เขาก็ทำงานได้เต็มที่ โดยมีความสุขเต็มที่ เรียกว่า “งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข”

แต่ที่นั่นมีปัญหาก็คือว่า มนุษย์เกิดความแปลกแยกกับกฎธรรมชาติ พอเกิดความแปลกแยกแล้วก็มาติดอยู่แค่สมมติ เขาก็เอาแค่ที่ว่าทำสวน ๑ เดือน ได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาท เมื่อเขาไม่ต้องการผลตามกฎธรรมชาติ เขาก็คิดถึงการที่จะได้เงิน ๕,๐๐๐ บาท อย่างเดียว เมื่อไม่ต้องการผลตามกฎธรรมชาติ ก็รอแต่เงินว่า เมื่อไรจะมา ใจไม่อยู่กับงานที่ทำ การทำสวนกลายเป็นการที่ต้องทำและจึงเป็นความทุกข์ทรมาน เวลาแต่ละขณะที่ผ่านมาไปเป็นเวลาแห่งการรอคอย และเพราะมันทำให้เขาต้องรอนานกว่าจะได้เงิน ระหว่างนั้น เวลาแต่ละขณะที่ผ่านไป กลาย

เป็นเวลาแห่งการรอคอยที่ตนเองจะต้องจำใจทนอยู่กับการทำงาน ซึ่งเขาไม่ได้ต้องการเลย การทำสวนจึงทำให้เขาทรมาน ทำให้เกิดความทุกข์ตลอดเวลา

เมื่อทุกข์ใจเขาก็ไม่ตั้งใจทำ เมื่อไม่เต็มใจทำ งานก็ไม่ได้ผลดี ก็เลยแยะไปด้วยกัน ชีวิตของเขาเองก็ทุกข์ทรมาน และสังคมก็เสียประโยชน์ เพราะงานก็ไม่ดี เรียกว่า “งานก็ไม่ได้ผล คนก็เป็นทุกข์” นี่คือ ความบกพร่องในสังคมมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์เมื่อเจริญด้วยอารยธรรมขึ้นมาแล้ว กลับไปหลงติดในสมมติที่ตนเองสร้างขึ้นมา แล้วก็แปลกแยกจากธรรมชาติ จึงทำให้ตัวเองสูญเสียและสังคมก็เดือดร้อนด้วย

มนุษย์สร้างอารยธรรมเจริญขึ้นไป แต่รักษากฎเดิมในธรรมชาติไว้ไม่ได้

ว่าที่จริงนั้น คนเราในยุคที่เจริญขึ้นมานี้ บางทีก็มีข้อบกพร่องโดยไม่รู้ตัว อย่างเรื่องความแปลกแยกนี้ เราแพ้คนสมัยก่อน เมื่อเราเจริญด้วยอารยธรรมแล้ว การที่เราจะได้ประโยชน์จากอารยธรรมนั้น กฎเดิมเราต้องไม่เสียด้วย คือ ไม่แปลกแยกจากธรรมชาติที่เป็นของแท้ของจริง พร้อมกันนั้นประโยชน์ทางด้านอารยธรรมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเรา

ก็ได้ด้วย ถ้าอย่างนี้เราก็ได้ ๒ ชั้น แต่มันไม่อย่างนั้น พอได้ประโยชน์จากอารยธรรมปรุงแต่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์ก็ลืมฐานเดิมที่เป็นธรรมชาติ แล้วแปลกแยกจากธรรมชาติเสีย

ถ้ามนุษย์สร้างอารยธรรมของตนขึ้นมาได้ แต่สูญเสียฐานเดิมหลุดหายไป อารยธรรมที่สร้างขึ้นมาก็คงกลับกลายเป็นพิษภัย และการได้มาก็อาจกลายเป็นการสูญเสียทั้งหมด

ฐานเดิมนั้นเป็นเนื้อตัวของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เป็นของแท้ การที่คนแปลกแยกจากธรรมชาติ ก็เพราะไปหลงติดในเรื่องสมมติของอารยธรรม โดยไม่รู้เท่าทันความจริงของมัน ซึ่งทำให้เขาก่อปัญหาขึ้นมาแก่ตนเอง เนื่องจากประสาความจริงของธรรมชาติ กับสมมติของอารยธรรมไม่ได้ เลยเสียทั้ง ๒ ด้าน คือ ทางด้านสมมติของอารยธรรมก็ใช้มันไม่เป็น และทางด้านธรรมชาติก็แปลกแยกไปเสีย

จึงขอพูดแทรกไว้ว่า มนุษย์ในยุคปัจจุบันที่มีความเจริญมากแล้ว ในยุคของระบบผลประโยชน์ ที่เน้นการแข่งขันกันนี้ มีแนวโน้มที่จะเกิดความแปลกแยกจากธรรมชาติ ๓ ด้านด้วยกัน

ความสุขของมนุษย์นั้นมีฐานที่เป็นทุนเดิมอยู่ ๓ อย่าง ถ้ามนุษย์สูญเสียความสุขที่เป็นทุนพื้นฐาน ๓ ประการนี้แล้วจะลำบาก มนุษย์ในยุคนี้กำลังสูญเสียความสุขที่เป็นทุนพื้นฐาน

๓ ประการไป โดยระบบชีวิตที่แปลกแยกจากธรรมชาติ ขอให้สังเกตให้ดีว่า มนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้มีแนวโน้มที่จะเกิดความแปลกแยกจากธรรมชาติ ๓ ด้าน

ด้านที่ ๑ คือ ความแปลกแยกจากธรรมชาติแวดล้อม ชีวิตเป็นธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เนื้อตัวร่างกายของมนุษย์เราทั้งหมดเป็นของธรรมชาติ เกิดมาตามธรรมชาติ ชีวิตของเราเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ต้องเกิดแก่ เจ็บ ตาย ไปตามกฎธรรมชาตินั้น เราต้องหายใจ ต้องดื่มน้ำ ต้องกินอาหาร รู้สึกหนาวร้อน ฯลฯ ความสุขความทุกข์ของเราจึงผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ขาดธรรมชาติไม่ได้

เรามีความสุขเมื่อออกไปในที่โปร่งโล่ง สูดอากาศบริสุทธิ์ เต็มปอด สุขสดชื่นเมื่อต้องสายลมเย็น เมื่อร้อนแดดกล้ำมานาน ก็อยากได้ฝนตกชุ่มฉ่ำ เมื่อฟ้ามีดมัว ฝนตกเฉอะแฉะยัดเยียดมา พอฟ้าแจ่มแดดจาก็รำเริงแจ่มใส เมื่ออยู่ในที่พักที่ทำงานที่จำกัดนานๆ พอได้ไปในที่โล่ง เห็นท้องฟ้ากว้างขอบฟ้าไกล มีทิวเขาหรือท้องทะเลทอดแผ่ไป ก็แสนจะสุขสบายชื่นใจ เห็นป่าเขาต้นไม้ร่มรื่น ใบไม้เขียวขจี ดอกไม้หลากสี ก็มีความสุข

ชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่ตลอดเวลา อยู่ในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ และต้องการความสุขในการสัมผัสกับธรรมชาติ

ธรรมชาติเป็นแหล่งทุนพื้นฐานแห่งความสุขของมนุษย์แหล่งแรกที่มนุษย์ขาดไม่ได้ ตั้งแต่แรกกำเนิดของมนุษยชาติตลอดมา

เมื่อมนุษย์เจริญขึ้นเราก็นำมาสร้างสรรค์อารยธรรมจนเกิดเป็นโลกของมนุษย์ขึ้นมา โลกของมนุษย์เป็นโลกแห่งการปรุงแต่ง เรามีอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง มีสิ่งของเครื่องใช้ เทคโนโลยี สารพัด จนกระทั่งโลกที่มนุษย์ปรุงแต่งด้วยเทคโนโลยีมาซ้อนอยู่ในโลกของธรรมชาติ บางทีมันก็บังเราให้เห็นทางออกไป จนกระทั่งมองไม่เห็นโลกธรรมชาติ และเข้าไม่ถึงโลกของธรรมชาติเลย ดังจะเห็นว่า คนในยุคปัจจุบันนี้บางคนอยู่ในโลกไปวันๆ โดยไม่ได้สัมผัสกับธรรมชาติเลย ชีวิตของเขาอยู่กับสิ่งปรุงแต่ง เช่น เทคโนโลยี เป็นต้นทั้งหมด

นอกจากแปลกแยกจากธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติเองก็เหลือน้อยร่อยหรือหายไปด้วย ธรรมชาติจึงมีให้เราสัมผัสได้น้อยลง

ยิ่งกว่านั้น ธรรมชาติที่มีให้สัมผัสซึ่งเหลือน้อยแล้วยังเป็นธรรมชาติที่เสื่อมโทรมเต็มไปด้วยมลภาวะเสียอีก ธรรมชาตินั้นแทนที่จะอยู่ในสภาพที่ดีที่เราจะได้ชื่นใจ สบาย สะอาด บริสุทธิ์ งดงาม สดใส หายใจโปร่งโล่ง ก็กลายเป็นธรรมชาติที่อึดอัดก่อโรคร้าย

แค่นั้นไม่พอ ขณะที่ชีวิตของมนุษย์นั้นในที่สุดก็ต้องการดอกไม้อายุมลาย ลม แสงแดด เราต้องมีความสุขประเภทนี้บ้าง จะขาดโดยสิ้นเชิงไม่ได้ แต่มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ บางที่ทั้งๆ ที่ไปอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ แต่จิตใจเราร้อน นึกถึงแต่เรื่องที่ห่วงกังวล หัวใจ ทำให้เครียด เช่น คิดถึงงานการในภาวะแข่งขันกันว่า ทำอย่างไรเราจะตามทันเขา เขาจะได้เกินหน้าเราหรือเปล่า ฯลฯ ทั้งๆ ที่ตัวอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ แต่ชีวิตจิตใจสัมผัสไม่ถึงธรรมชาติ ไม่ซึมซาบความละเอียดละไมอันอ่อนโยนของธรรมชาติ เพราะถึงแม้ตัวอยู่แต่ใจไม่อยู่ หรือใจมัวแต่เราร้อนพุ่งชนไป เพราะฉะนั้นเขาจึงไม่ได้ความสุขจากธรรมชาติทั้งๆ ที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ นี่เป็นความแปลกแยกสถานแรกที่ทำให้มนุษย์สูญเสียความสุขพื้นฐานด้านหนึ่งไป และเมื่อขาดความสุขด้านนี้แล้วก็ทำให้เขาสิ้นคลอนมาก พร้อมทั้งความเครียดความทุกข์ ความเสียสุขภาพจิตต่างๆ ก็พร้อมพรูตามมา

ด้านที่ ๒ คือ ความแปลกแยกจากเพื่อนมนุษย์ นอกจากชีวิตของเราเป็นธรรมชาติที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติแล้ว แต่ละขณะเราก็กว้างกับเพื่อนมนุษย์ด้วย ดังที่พูดกันว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่ความสุขของมนุษย์ที่เป็นพื้นฐานแต่ละเวลาแต่ละขณะอีกด้านหนึ่ง ก็เกิดจากการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนี้

แหละ เริ่มแต่ในครอบครัว เมื่ออยู่กับพ่อกับแม่กับลูกกับหลาน กับญาติกับมิตร และกว้างออกไปในสังคมเมื่อได้สัมผัสพูดคุยจา กับคนโน้นคนนี้ ความสุขจากความสัมพันธ์พูดคุยจาเมตตาไมตรีนี้ เป็นความสุขพื้นฐานด้านที่ ๒ ของมนุษย์เรา

แต่สำหรับมนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ ได้พาเอาจิตใจของเราให้ห่างเหินกันไกลออกไป นอกจากเวลา แข่งขันกันโดยตรงแล้ว แม้แต่เวลาที่อยู่ในบ้านหรือในครอบครัว ใจก็ไม่อยู่ มีคนจำนวนมากที่ตัวอยู่กับบ้าน อยู่ในครอบครัว แต่ ใจไม่อยู่ เพราะใจไปอยู่กับเรื่องการเรืองงานชิงแข่งขันที่กำลัง เกรียด กำลังกังวลอยู่ ทำให้เสียความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ทั้งที่อยู่ในครอบครัวแต่จิตใจของตัวมีความเครียดกังวลเร้าร้อน แทนที่จะให้ความอบอุ่นความรักแก่ลูกหลานก็ไม่ได้ กลับ หงุดหงิดใจเอาลูกหลานเป็นที่ระบายความเครียด กลายเป็นเกิด ความทุกข์กันมากขึ้น คนในครอบครัวแทนที่จะได้ความสุขจาก กันและกันก็กลับได้ความทุกข์ ลูกก็มีปัญหามีความทุกข์ พ่อแม่ ก็มีความเครียดของตัวเอง เวลาสัมพันธ์กันก็เลยไม่ได้ความรัก ความเป็นกันเอง

เมื่อมนุษย์ไม่ได้ความสุขจากกันและกัน ก็บีบเขาให้ยิ่งไป หาความสุขจากสิ่งเสพติดสิ่งบริโภคยิ่งขึ้น อย่างเด็กๆ ที่ไม่ได้ความ

สุขจากความรักความอบอุ่นในครอบครัว แยกไปหาทางชดเชย ให้ได้ความสุขนี้จากที่อื่น ดีไม่ดี ก็หาทางออกด้วยการไปมั่วสุม สิ่งเสพติดเป็นทางออกในการหาความสุขและระบายความทุกข์ ของแก

คนในระบบแข่งขัน เมื่อแต่ละคนมองไปที่ผลประโยชน์ที่ ตนจะเอาจะได้ ก็ทำให้มีความรู้สึกต่อเพื่อนมนุษย์แบบเป็นคู่แข่ง หรือเป็นปฏิปักษ์ มีความหวาดระแวง พบปะพูดคุยกันก็ไม่ค่อย มีความจริงใจ บางทีก็มองผู้อื่นเป็นเหมือนเหยื่อว่าเราจะเอาผล ประโยชน์จากเขาได้อย่างไร แม้แต่การยิ้มแย้มก็ทำไปด้วยความ คิดซ่อนแฝงที่จะได้จะเอา หรือทำไปอย่างนั้นเอง ดังนั้น ความ สุขจากเมตตาไมตรีจึงเป็นไปได้ยาก

ด้านที่ ๓ คือ ความแปลกแยกจากกิจกรรมแห่ง ชีวิตของตนเอง มนุษย์เราไม่ได้อยู่เฉยๆ เราต้องทำโน่นทำนี่ เรื่อยไป ชีวิตที่เป็นอยู่แต่ละขณะๆ ของเรา นอกจากอยู่กับ ธรรมชาติ และอยู่กับเพื่อนมนุษย์แล้ว ก็อยู่กับการกระทำการ ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวที่เรียกว่ากิจกรรมแห่งชีวิตของตัวเราเอง เพราะฉะนั้น แหล่งความสุขพื้นฐานอีกด้านหนึ่งของเรา ก็คือ กิจกรรมของชีวิตเหล่านี้

ถามว่า มนุษย์ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่างๆ

ไปทำไม ขอให้ดูเถะ มนุษย์โดยพื้นฐานเวลาเขาทำอะไร เขาจะทำความต้องการผลโดยตรงของกิจกรรมนั้นๆ เขาต้องการผลอะไรอย่างหนึ่งเขาจึงทำกิจกรรมนั้น เช่น ถ้าเขาต้องการปลูกต้นไม้เขาจึงไปขุดดิน แล้วเขาก็ไปเอาต้นไม้มาลง แล้วดูแล ทำการรดน้ำ เป็นต้น หมายความว่า **มนุษย์โดยพื้นฐาน เขาทำกิจกรรมใดก็เพราะต้องการผลของกิจกรรมนั้น** เมื่อต้องการผลและทำเหตุที่ตรงกันซึ่งจะนำไปสู่ผลนั้น เขาก็มีความสุขอย่าง ที่บอกเมื่อกี้ เพราะในการทำงานเขาไม่แปลกแยกจากกิจกรรมของเขา แต่คนปัจจุบันนี้ไม่ค่อยเป็นอย่างนั้น กิจกรรมการงานที่เขาทำนั้น บางทีเขาทำไปโดยไม่ได้ต้องการผลของมัน หรือทำไปโดยไม่รู้ตัวถึงผลของการงานนั้นเลยด้วยซ้ำ แต่สิ่งที่เขาต้องการเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ผลที่แท้ของการกระทำนั้นเลย คือ ผลของตัวงานนั้นตนไม่ได้ต้องการ ส่วนผลที่ต้องการก็ไม่ใช้ผลของตัวกิจการนั้น ดังที่ได้ยกตัวอย่างแล้วในเรื่องคนทำสวน

สมัยก่อนใครเขาจะทำสวนถ้าเขาไม่มีความต้องการให้ต้นไม้งาม ถ้าเขาไม่ต้องการได้เห็นต้นไม้โตเขาก็ไม่มาขุดดิน แต่ในโลกมนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ ที่อารยธรรมเจริญ มนุษย์อาจจะมาขุดดินปลูกต้นไม้โดยที่ตัวเองไม่ได้ต้องการให้ต้นไม้งาม เพราะได้มีโลกของการสมมติเกิดขึ้นมา คือการตั้งกฎของมนุษย์ว่า คุณ

มาทำสวน ๑ เดือน แล้วจะได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ บาทนะ ซึ่งทำให้มีคนที่มาทำกิจกรรมโดยไม่ต้องการผลของกิจกรรมนั้น คือมาขุดดินโดยไม่ได้ต้องการเห็นต้นไม้โต เมื่อไม่ต้องการผลของกิจกรรมนั้น ขึ้นทำไป เขาก็แปลกแยกจากกิจกรรมแห่งชีวิตของเขาเอง ทุกขณะที่เขาทำงาน เคลื่อนไหว อะไรต่างๆ นั้น เขาแปลกแยกจากสิ่งที่เขาทำทั้งหมด พอเขาแปลกแยกจากกิจกรรมของชีวิตแล้ว จิตใจก็ไปอยู่ที่ผลตอบแทนอย่างเดียว และเขาก็ไม่ได้ความสุขจากการทำกิจกรรมนั้น แต่การทำกิจกรรมนั้นกลับกลายเป็นความทุกข์ไป

สูตรหนึ่งของอารยธรรมสมัยใหม่ :

สังคมยังพัฒนา คนยิ่งฆ่าตัวตาย

เป็นอันว่ามนุษย์ยุคนี้มีความแปลกแยก ๓ อย่างนี้ คือ

๑. แยกแยกจากธรรมชาติ
๒. แยกแยกจากเพื่อนมนุษย์ และ
๓. แยกแยกจากกิจกรรมแห่งชีวิตของตนเอง

เมื่อเราแปลกแยกจากแหล่งทุนพื้นฐานแห่งความสุข ๓ อย่างนี้แล้ว เราก็เหลือความหวังในความสุขจากแหล่งอื่นอย่างเดียว คือจากสิ่งเสพบริโภคหรือวัตถุบำรุงบำเรอ

เราก็เลยเอาความสุขของเราไปฝากไว้กับวัตถุเสพบริโภคที่เหลืออยู่ทางเดียวนั้นหมดเลย แต่ว่าวัตถุเสพบริโภคที่มีเงินทองเป็นตัวแทน ไม่ได้อยู่กับเราตลอดเวลา และมันเป็นของนอกตัวด้วย มนุษย์จึงถูกบีบช่องทางที่จะได้ความสุขให้เหลือน้อยที่สุด เมื่อถูกบีบอย่างนี้แล้วต่อไปก็จะเกิดปัญหา

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นก็คือ ต่อไปความสุขจากการได้เสพบริโภควัตถุจะเป็นความหมายอันเดียวของชีวิตของเขา ความสุขของเขาอยู่ที่การได้เสพบริโภค เพราะฉะนั้นเขาก็ต้องหาเงินหาของใช้อะไรต่างๆ หาโภคภัณฑ์เทคโนโลยีให้ได้มากที่สุด ทีนี้คนเราเสพบริโภคไปมันมีวันเบื่อ บางทีก็มีความผิดหวังจากการหาเสพไม่ได้หรือไม่ได้เสพ พอเบื่อวัตถุเสพหรือผิดหวังกับความสุขจากการเสพวัตถุเมื่อไร ก็หมายถึงเบื่อหน่ายชีวิตและผิดหวังต่อชีวิตด้วย **เมื่อไรวัตถุเสพหมดความหมาย ชีวิตก็หมดความหมายด้วย นี่คือภาพของคนในยุคปัจจุบัน** เพราะช่องทางที่เขาจะมีความสุขและความหมายของชีวิตนั้น มันไปเหลืออยู่ที่ช่องเดียวแล้ว คือ อยู่ที่วัตถุเสพบริโภคเท่านั้น เพราะฉะนั้น คนสมัยนี้จึงกลายเป็นคนซึ่งแทนที่จะมีช่องทางที่จะมีความสุขมากขึ้น กลับมีความสุขและช่องทางที่จะมีความสุขน้อยลง แต่ถ้าเขาไม่ล้มฐานเดิมและรู้จักรักษาแหล่ง

ทุนเดิมแห่งความสุขทั้ง ๓ อย่างไว้ได้ จะไม่เป็นปัญหาเลย เขาจะมีความสุขเพิ่มขึ้น

ได้บอกแล้วว่า เวลานั้นมนุษย์ได้แปลกแยกไปแล้ว จากธรรมชาติ จากเพื่อนมนุษย์ และจากกิจกรรมแห่งชีวิตของตนเอง เพราะฉะนั้นเขาจึงอยู่ในภาวะบีบคั้น ที่ทำให้ยังต้องเอาความสุขไปฝากไว้กับสิ่งบริโภคเพียงอย่างเดียว เมื่อใดสิ่งเหล่านั้นหมดความหมาย เมื่อนั้นชีวิตก็หมดความหมายด้วย และเมื่อเมื่อหน่ายวัตถุเสพ หรือผิดหวังกับมันแล้ว เขาก็ไม่รู้จะหันไปไหน เพราะทุนเดิม ๓ ด้านแห่งความสุขนั้น เขาก็แปลกแยกไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้น มันจึงไม่เป็นของแปลกเลยที่ว่าในสังคมที่เจริญแล้ว สถิติคนฆ่าตัวตายเพิ่มมากขึ้น

คนสมัยก่อน มีสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย มีวัตถุเสพบริภคน้อย ความสุขของเขาก็อยู่กับทุนพื้นฐาน ๓ อย่าง ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นส่วนใหญ่ สุขจากวัตถุเสพบริโภคที่มีเป็นครั้งคราว จะมาเสริมเติมสุขเป็นกรณีพิเศษ และเขาก็จะรู้สึกพิเศษจริงๆ คือนานๆ ครั้ง และสุขมากๆ เวลานั้นเขาก็อยู่กับแหล่งความสุขพื้นฐาน ๓ อย่างนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของตัวชีวิตของเขาเองแท้ๆ แม้บางครั้งบางคนจะเกิดความแปลกแยกจากสิ่งเหล่านี้บางอย่าง เช่น บางคนเข้ากับใครไม่ได้ แปรแยกจาก

เพื่อนมนุษย์ไปหมด เขาก็มีทางชดเชยด้วยการหันไปอยู่กับธรรมชาติ และหรือกับกิจกรรมแห่งชีวิตของตัวเองมากขึ้น ต่างกับคนยุคปัจจุบันจำนวนมากที่หวังความสุขจากสิ่งเสพบริโภคอย่างเดียว พอช่องทางนี้ตัน ก็หมดทางออก ไม่มีทางไป และก็อาจจะตายดีกว่า

สังคมใดเจริญด้วยอารยธรรมปัจจุบันมากขึ้น สังคมนั้นจะมีคนฆ่าตัวตายมากขึ้น สภาวะนี้แทบจะเป็นสูตรเลย สังคมอเมริกันปัจจุบันมีความพรั่งพร้อมมาก คนก็ฆ่าตัวตายมากขึ้น และไม่ใช่เท่านั้น แต่มันกลายเป็นว่าคนหนุ่มสาวฆ่าตัวตายมากขึ้น วัยรุ่นฆ่าตัวตายมากขึ้น เพราะเวลานี้มนุษย์ที่เรียกว่าเจริญแล้ว เอาความหมายของชีวิตไปฝากไว้กับวัตถุเสพบริโภคเพียงอย่างเดียว

คนสมัยนี้เรียนเพื่ออะไร? ทำงานเพื่ออะไร? ทุกอย่างเพื่อสิ่งเดียวเท่านั้น คือ เพื่อการมีเงินทองที่จะหาวัตถุบริโภคและสิ่งเสพบำรุงบำเรอความสุขให้พรั่งพร้อม พอสิ่งเหล่านี้หมดความหมาย หรือตนเองผิดหวัง ก็จบ ชีวิตก็หมดความหมายไปด้วย คนสมัยก่อนมีวัตถุเสพน้อย ความสุขของเขาอยู่ที่ธรรมชาติ แวดล้อม อยู่ที่เพื่อนมนุษย์ อยู่ที่กิจกรรมของชีวิต ชีวิตของเขาแต่ละขณะ นานๆ จะได้เสพวัตถุบริโภคหรือสิ่งปรนเปรอแปลกๆ

พิเศษสักที ความสุขของเขาจึงขึ้นต่อวัตถุเสพบริโภคน้อยเหลือเกิน และถ้าเขาไม่ได้เสพบริโภค จะผิดหวังบ้างก็ไม่ใช่ไร มันก็ไม่แปลกไม่ร้ายแรงอะไร คนสมัยก่อนจะไม่ฆ่าตัวตาย เพราะสาเหตุเหมือนคนสมัยปัจจุบัน

แต่คนปัจจุบันนี้ หมดช่องทางที่จะมีความสุขจากแหล่งทุนพื้นฐานทั้งสามนั้น ก็เหลือช่องทางเดียว ช่องทางนี้หมดความหมายเมื่อไร ชีวิตก็หมดความหมายอย่างที่ว่าแล้ว ฉะนั้นจึงมองเห็นเหตุผลที่ว่าทำไมคนหนุ่มสาวจึงฆ่าตัวตายมาก เช่นอย่างสังคมอเมริกันที่พัฒนาแล้วขึ้นมา ต้องแปลกใจตัวเองว่าทำไมสังคมเจริญมั่งคั่งพรั่งพร้อม สะดวกสบายทุกอย่าง แล้วคนหนุ่มสาวซึ่งกำลังมีชีวิตแข็งแรงสดใส จึงมาฆ่าตัวตาย

เวลานี้การฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้นมากในระยะ ๓๐ ปี ช่วง ค.ศ. ๑๙๕๐ - ๘๐ วัยรุ่นอเมริกันฆ่าตัวตายสถิติเพิ่มขึ้น ๓ เท่า คือ ๓๐๐% จนกระทั่ง การฆ่าตัวตายกลายมาเป็นสาเหตุแห่งการตายอันดับ ๓ ของหนุ่มสาวอเมริกันปัจจุบัน แต่สมาคมสุขภาพจิตของอเมริกาเองบอกว่าเป็นอันดับ ๒ ไม่ใช่ ๓ สถิติหนึ่งบอกว่าเป็นอันดับ ๓ สาเหตุที่ ๑ คือ อุบัติเหตุ สาเหตุที่ ๒ คือ ฆ่ากันตาย สาเหตุที่ ๓ คือ ฆ่าตัวตาย แต่สมาคมสุขภาพจิตแห่งชาติของอเมริกาบอกว่า อันดับที่ ๑ คือ อุบัติเหตุ อันดับที่ ๒

ฆ่าตัวตาย แล้วอันดับ ๓ จึงฆ่ากันตาย

น่าสังเกตว่า คนอเมริกันฆ่าตัวตายมากกว่าฆ่ากันตาย ตรงข้ามกับสังคมไทยที่ฆ่ากันตายมากกว่าฆ่าตัวตาย แต่เวลานี้ คนไทยก็เริ่มฆ่าตัวตายมากขึ้น นับว่าเป็นแนวโน้มที่น่ากลัว ถ้าไม่รีบแก้ไขปัญหาให้ถูกต้องด้วยการพัฒนาอย่างถูกทาง ต่อไป สังคมไทยจะยิ่งแย่ แต่พูดได้ว่า นี่คือการที่คนสูญเสียความสุขที่เป็นทุนพื้นฐาน ๓ ประการ จากการเกิดความแปลกแยก ทวนอีกครั้งหนึ่งว่า แยกแยกจาก

๑. ธรรมชาติ

๒. เพื่อนมนุษย์

๓. กิจกรรมของชีวิต

งานจะเสียฐาน ถ้าคนเสียต้นทุนแห่งความสุข ๓ ประการ
ธรรมเป็นแกนประสานให้ทุกอย่างลงตัวบังเกิดผลดีทุกประการ

ข้อที่ร้ายมากขณะนี้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับงาน ก็คือ มนุษย์ กำลังแปลกแยกจากกิจกรรมแห่งชีวิตของตนเอง เมื่อเราทำงานโดยไม่ได้ต้องการผลของงานนั้น ก็คือเราแปลกแยกจากการกระทำของตนเอง เมื่อแปลกแยกแล้วการทำงาน ก็เป็นทุกข์ตลอดเวลาจะสุขก็ต่อเมื่อได้วัตถุเสพหรือได้เงินมา

ก็รอไปสิ ความสุขมีอยู่ตอนได้เงินเท่านั้น เวลานอกนั้นเป็น ความทุกข์ตลอดทั้งหมด นี่คือปัญหาของมนุษย์ยุคปัจจุบัน

ต้องเอาทุนพื้นฐานของความสุขไว้ รักษาไว้ให้ได้ แล้วเอา ความสุขจากสิ่งเสพบริโภค รวมทั้งเทคโนโลยีมาเสริมมาเติม ให้ ส่วนเสริมเป็นส่วนเสริม อย่าให้มันกลายมาเป็นส่วนฐานเป็นอันตราย ต้องรักษาฐานที่แท้ไว้ เอาไว้เป็นแกน เมื่อเราทำได้เราก็ไม่ แยกแยกจากธรรมชาติ มนุษย์ยุคนี้ก็จะกลายเป็นผู้ประเสริฐจริง คือ เป็นผู้ที่ไม่นอกจากมีทุนพื้นฐานเดิมของความสุขตาม ธรรมชาติแล้ว ยังมีความสามารถในการประดิษฐ์ คิดค้น ประ ปรุง แต่ง สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาเสริมเติมความสุขให้กับตัวเอง ได้มากขึ้นด้วย เป็นผู้ที่ได้ทั้งสุขในการทำงาน และสุขจากผลที่ ได้ตามสมมติของมนุษย์คือได้เงินและได้สิ่งเสพด้วย คือได้ทั้ง สองอย่าง ถ้าผู้ใดยังไม่ได้สุขจากการทำงาน ต้องรีบแก้ไข เพราะ

๑. เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตจะไม่มีความสุข เพราะไม่ได้ ความสุขจากงานที่ครองเวลาส่วนใหญ่ของชีวิตของเรา

๒. แสดงว่าเราแปลกแยกแล้ว จากกิจกรรมแห่งชีวิตของ ตนเอง ซึ่งเป็นการเสียฐานของชีวิตแล้ว กำลังจะขาดลอยไป

เมื่อเรารักษาพื้นฐานอันนี้ไว้ได้ด้วยการที่เราไม่แปลกแยก จากธรรมชาติ คือเราต้องการผลโดยตรงของกิจกรรมของเราใน

การทำงาน เช่น เป็นแพทย์ก็ต้องการผลโดยตรงของการทำงาน แพทย์ คือการทำให้คนไข้หายป่วย ทำให้คนไข้มีสุขภาพดี เราก็จะทำงานด้วยความตั้งใจ และมีความรักงาน พอรักงานก็จะมีความสุขจากการทำงาน ตัวเราเองก็ได้ ใจของเราก็เป็นสุข และประโยชน์แก่สังคมก็เกิด เพราะงานนั้นเราทำด้วยความตั้งใจจริง ประโยชน์เกิดสอดคล้องกัน ทั้งประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและประโยชน์แก่ส่วนรวม

พอเริ่มต้นบนฐานที่ถูกต้องแล้วก็ยิ่งเสริมสุขเข้ามาอีก แล้วสุขที่ดีนั้นก็เสริมผลสำเร็จของการทำงานด้วย ต่างจากความทุกข์ที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งพอเพิ่มสุขเข้ามา งานก็เลยเสีย แต่ถ้าเป็นสุขที่ถูกต้อง ยิ่งเพิ่มสุขงานก็ยิ่งได้ด้วย ความสุขมาก็ช่วยให้งานยิ่งเดินดี นี่แหละคือธรรมะ ธรรมะจะช่วยให้ทั้งความสุขก็เพิ่มและงานก็ยิ่งได้ผลดีมากขึ้น ประโยชน์ทั้งต่อชีวิตของตนเองก็เกิด ต่อสังคมส่วนรวมก็เกิด สอดคล้องกันไปหมด ธรรมะทำให้ความประสานกลมกลืนกันนี้เกิดขึ้น

แต่ถ้าธรรมะไม่มา เวลาทำงานก็เป็นทุกข์ จะให้งานส่วนรวมได้ ตัวเองทุกข์ทรมาน ถ้าจะให้ตัวเองสุขสบาย ก็ต้องเลี่ยนหลบงาน ก็สุขแต่ตัวมัน แต่งานส่วนรวมเสีย และในระยะยาวชีวิตของตนเองก็เสียด้วย

สภาพชีวิตและระบบการทำงานของยุคปัจจุบัน ถือมากต่อการที่คนจะแปลกแยกจากการทำงานที่เป็นกิจกรรมแห่งชีวิตของตนเอง โดยมีชีวิตที่เลื่อนลอยอยู่กับสมมติ เมื่อคนไม่ได้ความสุขจากตัวงาน บางทีก็เลยมีการจัดกิจกรรมรื่นเริง สนุกสนานขึ้นมาช่วยให้คนสดชื่นร่าเริงเป็นครั้งคราว เพื่อให้มีเรี่ยวแรงกำลังที่จะทำงาน แต่ถ้าตราบไถยังไม่ได้แก้ปัญหาให้ถึงตัวเหตุแท้ที่เป็นฐาน ก็ไม่ได้ผลจริง ความสุขสนุกสนานจากกิจกรรมที่จัดขึ้นก็เป็นเพียงของเคลือบทาบาบฉวยผิวเผินอยู่แค่เปลือกนอก ไม่ได้ผลจริงจังยั่งยืน เพราะยังไม่ใช้ความสุขในตัวงาน และคนก็ยังไม่มีความสุขจากการทำงานอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อใด การทำงานเป็นความสุข คนมีความสุขจากการทำงาน นั่นจึงจะเป็นของแท้แน่นอนและปลอดภัย เพราะประโยชน์ของคนกับประโยชน์ของงานประสานกลมกลืนเข้าด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว

พึงสังเกตด้วยว่า กิจกรรมสนุกสนานที่เน้นการสังสรรค์ในหมู่คนด้วยกันนี้ ไม่ว่าจะจัดขึ้นเพื่อชดเชยการขาดความสุขในการทำงานที่รู้สึกแห้งแล้ง ก็ตาม หรือที่มีกันมากมีกันบ่อยเกินสมควรในบางสังคม ที่คนไม่พัฒนาในด้านความสุขจากกิจกรรมแห่งชีวิตในระดับการทำงาน (ซึ่งก็เป็นการชดเชยอีก

แบบหนึ่งเหมือนกัน) ก็ตาม มักจะมีลักษณะที่มากหรือหนัก หรือหยาบจนกลายเป็นการมัวเมาเอาแต่ครั้นเคร่งหรือหมกมุ่น มัวสุม ซึ่งไม่ควรนับว่าเป็นการมีความสุขในการอยู่กับเพื่อน มนุษย์อย่างถูกต้อง (บางทีไม่มีความสุขในบ้านในครอบครัว แต่ไปมัวสุมกับเพื่อนข้างนอก)

ถ้าจะให้ดี ความสุขในการอยู่กับธรรมชาติแวดล้อม ในการอยู่กับเพื่อนมนุษย์ และในการอยู่กับกิจกรรมแห่งชีวิตของตนเองนั้น ทุกคนควรจะมีครบทั้งสาม และควรจะเป็นไปอย่างสมดุลพอดี ไม่ต้องให้กลายเป็นการชดเชย

เป็นอันว่า เมื่อรักษาทุนพื้นฐานไว้ได้ งานก็ไม่เสีย แต่กลับดีด้วย และสุขด้วยใจรักงาน ที่ต้องการผลโดยตรงตามเหตุของธรรมชาติ ตามกฎธรรมชาติ ไม่แปลกแยกจากงานก็ได้ อีกพอฐานดีแล้ว สุขจากช่องทางพิเศษก็เป็นส่วนเสริมเติมเข้าไป นี่แหละคือการปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ ที่เรียกว่าธรรม ธรรมะก็คือเรื่องของธรรมชาตินี้เอง

ธรรมชาติของมนุษย์มีอยู่ตามธรรมชาติของมัน เท่ากับเป็นฐานเดิมของมนุษย์ ถ้าคนทำอะไรอยู่บนฐานถูกต้องแล้ว เขาวางตัววางใจถูกต้องกับธรรมชาติ เขาดำเนินชีวิตถูกต้องแล้ว เขาก็ได้ทันที ได้ทั้งความสุขและการดำเนินชีวิตอย่างได้ผล การทำ

งานก็กลายเป็นเนื้อหาส่วนสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างได้ผล และการดำเนินชีวิตอย่างได้ผลก็หมายถึงการมีความสุขด้วย ทั้งสองอย่างนั้นไปด้วยกัน

เมื่อคนเข้าถึงความจริงแท้และทำถูกต้องก็กลายเป็นธรรมะไปเอง เมื่อธรรมะมาก็ทำให้กฎธรรมชาติกับกฎสมมติของมนุษย์ประสานกลมกลืนกลายเป็นเกื้อหนุนกัน งานก็ประสานเป็นอันเดียวกับความสุข และความสุขของบุคคลก็ประสานกับประโยชน์ของสังคม ทุกอย่างลงตัวพอดีไปหมด

สูตรหนึ่งของธรรมชาติ: คนยิ่งพัฒนาคน สังคมยิ่งพ้นปัญหา

ที่นี้ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไร ทางพระพุทธศาสนา บอกว่ามนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ คือไม่เหมือนสัตว์อื่น สัตว์อื่นเกิดมาอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ มันแทบไม่ต้องเรียนรู้เลย มันเรียนรู้นิดเดียวแล้วมันก็อยู่ได้ อย่างว่านี่พอมันเกิดออกมาจากท้องแม่ได้ประเดี๋ยวเดียวมันก็ลุกขึ้นเดินแล้ว สัตว์ชนิดอื่นก็คล้ายกัน อย่างลูกห่านนี่ออกจากไข่แล้ว บ่ายก็วิ่งตามแม่ออกมาจากเล้า ว่ายน้ำก็ได้ หากินก็ได้ สัตว์ชนิดอื่นนอกจากมนุษย์แทบทุกชนิดอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ แทบไม่ต้องฝึกหัด ส่วน มนุษย์นี้เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าดี แต่

แปลว่าแปลกจากพวก (วิ แปลว่า แปลก เศษ แปลว่า ที่เหลือ) มนุษย์นั้นแปลกจากสัตว์ที่เหลือ คือสัตว์อื่นๆ สัตว์ที่เหลือเหล่านั้นมันไม่ต้องฝึกไม่ต้องเรียนรู้ มันก็อยู่ได้โดยสัญชาตญาณ แต่มนุษย์อยู่อย่างนั้นไม่ได้ ถ้าเกิดมาแล้วลองทิ้งชี ก็ตายแน่ ต้องมีคนเลี้ยง ปีหนึ่งยังไม่รอดเลย ต้อง ๑๐ กว่าปีจึงอยู่รอด กฎหมายเรากำหนดให้บรรลุนิติภาวะเมื่อไร นั่นแหละ แสดงว่าเริ่มรู้จักรักษาตัวได้

มนุษย์ต้องได้รับการประคบประหงมกัน ๑๐ กว่าปี แต่ที่เรามองในแง่คนอื่นเลี้ยงดู เราไม่ได้มองดูที่ตัวเขา ระหว่างที่คนอื่นเลี้ยงดูเขา ๑๐ กว่าปีนะ ตัวเขาทำอะไร ตัวเขาก็เรียนรู้ฝึกฝนทุกอย่างที่มนุษย์ได้มาในการดำเนินชีวิตนั้นมนุษย์ไม่ได้มาเปล่าๆ มนุษย์ต้องเรียนรู้ต้องฝึกหัดเอาทั้งนั้น จะกิน จะนอน ก็ต้องฝึก จะยืน จะนั่งก็ต้องหัด จะขับถ่ายก็ต้องหัด ผ่านไปปีหนึ่งจึงจะหัดเดินหัดพูด หัดทั้งนั้น ทั้งฝึกทั้งหัด ทั้งเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตที่ดีนั้นมนุษย์ไม่ได้มาเปล่าๆ มนุษย์ต้องลงทุนด้วยการเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาเอา นี่เป็นความพิเศษของมนุษย์ ทางพระพุทธศาสนาจึงกล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก คือต้องเรียนรู้ อันนี้เป็นข้อพิเศษที่แย่งของมนุษย์ เพราะสัตว์อื่นไม่ต้องฝึก มันก็อยู่ได้

เพราะฉะนั้นพิเศษในแง่นี้ คือ แย่แต่พลิกจากที่ว่าต้องฝึก เป็นฝึกได้ ก็กลายเป็นพิเศษในแง่ดี

มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก แต่พูดอีกทีพูดให้ดีคือมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ตอนนี่กลายเป็นดีไป ตอนที่ต้องฝึกหมายความว่าถ้าไม่ฝึกมันอยู่ไม่ได้ มันแยกว่าสัตว์อื่น สัตว์อื่นไม่ต้องฝึกมันอยู่ได้ ทีนี้พอพลิกกลับก็กลายเป็นเก่งว่ามนุษย์นี้ฝึกได้ แต่สัตว์อื่นฝึก(แทบ)ไม่ได้ คือฝึกได้นิดหน่อย เรียนรู้ได้นิดหน่อย เช่นเอาลิงมาฝึกขึ้นต้นไม้มะพร้าว เก็บมะพร้าวให้เจ้าของ เอาช้างมาลากของ เล่นละครสัตว์ ก็ฝึกได้นิดหน่อย แต่มันฝึกตัวเองไม่ได้ มนุษย์ต้องฝึกให้มัน มนุษย์นี้พิเศษตรงที่ฝึกได้ คือสามารถฝึกตัวเองหัดให้พิเศษ ทำอะไรต่ออะไรก็ได้ สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ทำสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทำให้เกิดมีโลกมนุษย์ขึ้น มีเทคโนโลยีเจริญมากมาย จนกระทั่งมีคอมพิวเตอร์ มีดาวเทียม อันนี้เป็นความพิเศษของมนุษย์ คือความสามารถของมนุษย์ที่ฝึกได้ คือเรียนรู้ได้ ฝึกฝนได้ พัฒนาได้

ทีนี้พอมนุษย์ฝึกตัวเองแล้วคราวนี้ มนุษย์ก็เดินล้ำหน้าทั้งสัตว์อื่นชนิดไม่เห็นฝุ่นเลย มนุษย์จึงประเสริฐตรงที่ฝึกได้นี้แหละ และฝึกตัวเองได้ เรียนรู้เองได้ ไม่ต้องให้คนอื่นฝึกให้ และพอมนุษย์ฝึกตัว เรียนรู้แล้ว ทีนี้ไม่รู้จักจบเลย เพราะฝึก

อย่างไรก็ได้ อย่างนั้น เพราะฉะนั้นทางพระพุทธศาสนาจึงมองมนุษย์ตามหลักธรรมชาติเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษที่ต้องฝึกและฝึกได้ “เมื่อฝึกแล้วจะประเสริฐที่สุด”

มนุษย์ที่ได้ฝึกตนเองเรียนรู้แล้วจะเป็นสัตว์ที่ประเสริฐจนกระทั่งไม่มีสัตว์ใดยิ่งกว่า การที่เรามีวัฒนธรรม มีอารยธรรม มีความเจริญก้าวหน้าต่างๆ ก็เพราะเรามีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา ฉะนั้นเราจึงตั้งพระพุทธเจ้าไว้เป็นแบบว่า มนุษย์ฝึกฝนตนเองได้จนกระทั่งประเสริฐอย่างนี้ แม้แต่เป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ ฝึกได้จนกระทั่งมีปัญญารู้สัจธรรม มีคุณธรรมสูงสุด มีเมตตากรุณาเต็มที มีความบริสุทธิ์ มีชีวิตที่งดงามอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงควรคอยกระตุ้นกันไว้ คอยเตือนกันไว้ว่า อ้อ ! เราฝึกได้นะ เราควรจะพยายามพัฒนาตนเองต่อไปจนกระทั่งมีความสมบูรณ์เป็นชีวิตที่งดงามสูงสุด โดยเอาพระพุทธเจ้าของเราเป็นตัวอย่าง ถ้าเราละทิ้งถึงความจริงแห่งธรรมชาติข้อนี้ เราจะเกิดจิตสำนึกในการศึกษา หรือจิตสำนึกในการฝึกตน

ที่ว่าเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนานั้นตัวศัพท์ก็คือ *สิกขา* หรือ *ศึกษา* นั่นเอง เพราะฉะนั้นมนุษย์จะต้องตระหนักในความจริงที่ว่าชีวิตของเราที่จะดำเนินไม่ได้มาเปล่าๆ เราจะต้องเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ถ้าใครเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตัวเองไม่หยุด เขา

จะมีชีวิตที่งดงามประเสริฐ เลิศอย่างที่สุด เราจะต้องสร้างจิตสำนึกนี้ขึ้นมาเมื่อเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับสถานการณ์ต่างๆ ด้วยจิตสำนึกนี้ คือด้วยท่าทีของการเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา แล้วเราจะมี การดำเนินชีวิตที่ดี และมีความสุขด้วย

จิตสำนึกในการศึกษาก็คือ จิตสำนึกในการฝึกฝนพัฒนา ตน ว่าชีวิตของเราจะดีได้เราต้องฝึก เมื่อเจอสถานการณ์ หรือประสบการณ์ต่างๆ เราจะมองเป็นโอกาสในการฝึก ส่วนคนที่ไม่ มีจิตสำนึกในการฝึกตน หรือไม่มีจิตสำนึกในการศึกษา พอเจออะไรที่ต้องการแต่ความสุขสะดวกสบายอย่างเดียว ต้องการเสพ คิดแต่จะบริโภค คิดแต่ว่ามันต้องมาบำรุงบำเรอฉัน พอไม่ได้ก็ทุกข์ พอเจออะไรต้องทำก็ฝืนใจ พอเจออะไรต้องทำน้อย ก็ถอย เกิดความทุกข์ทันที ที่นี้มนุษย์อยู่ได้หรือโดยไม่ทำอะไร เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องทำ แต่พอจะต้องทำอะไร คนที่ไม่มีจิตสำนึกในการฝึกตน พอเจอปั๊บก็ถอยทันที เอาอีกแล้ว จะต้องทำอีกแล้ว พอจะต้องทำก็ใจไม่ดี เกิดความทุกข์ พอเกิดความทุกข์ก็ไม่เต็มใจทำ เมื่อไม่ตั้งใจทำก็ไม่ได้ผลด้วย จึงบอกว่า “งานก็ไม่ได้ผล คนก็เป็นทุกข์”

ที่นี้พอมีจิตสำนึกในการศึกษา คือจิตสำนึกในการฝึกตน ก็ถือว่าการเจอสถานการณ์อะไรที่เราจะต้องทำ ก็คือโอกาสที่เรา

จะได้ฝึกตนเอง เมื่อได้ฝึกตนเองเราก็จะเก่ง จะกล้า จะสามารถ ยิ่งขึ้น เช่น พอเจอปัญหา ก็คือโอกาสที่เราจะพัฒนา เมื่อเราสู้ปัญหา พยายามคิดแก้ปัญหาเราก็ได้ปัญญา เราก็พัฒนา แต่ถ้าเราไม่เจอปัญหา ไม่เจออะไรที่จะต้องทำ เราจะพัฒนาได้อย่างไร เราก็อยู่เท่าเดิม ดังนั้นคนจะเจริญพัฒนาจึงต้องมีสิ่งที่ต้องเจอ ต้องเผชิญ ต้องทำ ต้องแก้ไข เช่นเจอปัญหาเป็นต้น คนไหนเจอปัญหาแล้วสู้ ก็จะพัฒนาดตนเอง แล้วก็จะทำสำเร็จ

ยิ่งกว่านั้น สิ่งที่เราเจอ นั้น ถ้าง่ายเราก็ได้ฝึกตัวน้อย แต่ถ้าอะไรยากเราก็ได้ฝึกตัวเองมาก งานง่ายเราก็ได้ฝึกตัวเอง นิดเดียว แต่ถ้างานยากเราก็ได้ฝึกตัวเองมาก กว่างานยากจะสำเร็จ เราก็ไปไกลเลย เพราะฉะนั้นคนที่มีจิตสำนึกในการฝึกตน จึงชอบงานยาก จิตสำนึกนี้เป็นตัววางท่าทีของจิตใจ มันเปลี่ยนความรู้สึกของคนได้ พอเจองานบู๊ก็ดีใจ คิดว่านี่ดีแล้ว ฉันจะได้ฝึกตัว ถ้ามีฉะนั้นฉันจะพัฒนาได้อย่างไร พอเจองานยากยิ่งชอบใหญ่กว่า ฉันจะได้ฝึกตัวเองมาก ต่อไปงานง่ายไม่เอา คนประเภทนี้ ชอบแต่งานยาก พอมีงานให้เลือก งานง่ายกับงานยาก คนที่มีจิตสำนึกในการฝึกตน ฝึกมาบ่อยๆ ปรี๋เข้าหางานยากเลย บอกว่า เหม ! ชอบใจเหลือเกินนะ ฉันจะได้ฝึกตัวเองมากๆ ที่นี้ก็มีแต่ได้

๑. สุขภาพจิตดี เต็มใจทำ ดีใจ มีความสุข

๒. ตั้งใจทำ ก็เลยทำได้ผลดีขึ้น

นี่คือ **งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข**

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องกลัว นี่แหละ ที่ท่านบอกไว้ ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างนี้ คือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก เพราะฉะนั้นเราจึงต้องสร้างจิตสำนึกในการฝึกตนขึ้นมาที่นี้เจองานยาก เราไม่กลัวแล้ว พอเจอปัญหาก็ชอบเลย เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ฝึกปัญญา ปัญหานั้นตรงข้ามกับปัญญา มันเปลี่ยนตัวอักษรกันตัวเดียวเท่านั้น ปัญหากับปัญญา ลองเปลี่ยนอักษรตัวเดียว ปัญหาก็เปลี่ยนเป็นปัญญาทันที เพราะฉะนั้น ถ้าเราเจอปัญหา เราต้องเปลี่ยนมันให้เป็นปัญญา พอเจอปัญหา เราก็บอกว่านี่คือเวทีพัฒนาปัญญา พอเราสู้ปัญหา เราก็เริ่มคิดหาทางแก้ไข ปัญญาของเราเจริญพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ พอปัญญามาปัญหาก็ก็นิดก็เลยเปลี่ยนปัญหาให้เป็นปัญญา เพราะฉะนั้นสูตรของผู้มีจิตสำนึกในการฝึกตน จึงมีว่า

(๑) **ยิ่งยากยิ่งได้มาก** เพราะฉะนั้น จึงชอบใจนักเรื่องงานยาก

(๒) **เปลี่ยนปัญหาให้เป็นปัญญา**

ถ้าใช้สูตรนี้ก็มีความสุขเรื่อย พร้อมกับที่ตัวคนก็พัฒนา

และงานการก็ก้าวหน้าได้ผลดี ยิ่งขึ้นไป

**ถ้ามองวัตถุสภาพเป็นจุดหมาย การทำงานก็กลายเป็นความทุกข์
ถ้ามองวัตถุสภาพเป็นปัจจัย งานยิ่งได้ผลคนยิ่งเป็นสุข**

มนุษย์ที่ไม่ได้ฝึกจิตสำนึกในการฝึกตนไว้ เมื่อมาอยู่ในโลกแห่งอารยธรรมที่มีเทคโนโลยีพร้อมพร้อม ก็มองเทคโนโลยีในความหมายว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ตัวเองสะดวกสบาย จะได้ไม่ต้องทำอะไร มนุษย์อย่างนี้คิดผิด เขามองเห็นว่า ฉันมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายฉันจะได้ไม่ต้องทำอะไร อันนี้คือการมองวัตถุหรือมองเทคโนโลยี ชนิดที่เรียกว่า *มองเชิงเสพ* หมายความว่า มองมันเป็นเครื่องปรนเปรอความสุขของเรา ถ้ามองอย่างนี้ อุปกรณ์เทคโนโลยีหรือวัตถุเหล่านั้น ก็จะกลายเป็นจุดหมายหมายความว่า การเดินทางของมนุษย์จบที่นั่น พอเราไปเจอมันแล้ว ได้เสพมัน ได้บริโภคมัน มีความสุข ก็จบ ก็ตันเลย มนุษย์พวกนี้จะอ่อนแอหลงทุกที เพราะว่าต่อไปสิ่งที่เคยต้องทำ ก็ไม่ต้องทำ และมีความสุขจากการไม่ต้องทำ ถ้าเกิดต้องทำก็ทุกข์เลย เพราะฉะนั้น มนุษย์พวกนี้จะมีลักษณะที่เรียกว่า “ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก”

เด็กสมัยนี้ เกิดมาท่ามกลางความพร้อมพร้อม ถ้าไม่ระวัง

ให้ดีก็จะมีลักษณะที่ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก ซึ่งเป็นที่มาของการฆ่าตัวตายง่ายอย่างหนึ่งด้วย เรื่องนี้ก็เป็นธรรมชาติของมนุษย์ตามธรรมดาที่แหละ ขออธิบายอย่างง่ายๆว่า มนุษย์เราเกิดมาท่ามกลางสภาพแวดล้อม และมีการดำเนินชีวิตอย่างไร สภาพเช่นนั้นก็จะเป็นปกติของเขา เพราะฉะนั้น เด็กสมัยก่อนเกิดท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีเทคโนโลยีน้อย ไม่มีเครื่องปรนเปรอความสะดวกสบาย การดำเนินชีวิตของเขาที่เทียบกับสมัยนี้ คนสมัยนี้มองว่ายากลำบาก แต่ชีวิตอย่างนั้นก็เป็นปกติของเขา เช่น เด็กสมัยก่อนต้องตื่นแต่เช้า ตักน้ำหิ้วน้ำ ขาวข้าว เช็ดข้าว ช่วยพ่อแม่ทำงาน อันนั้นก็เป็นปกติธรรมดาของชีวิตเขา แต่เด็กสมัยนี้ไม่ต้องทำงานอย่างนั้น เพราะมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เป็นต้น ทำให้แทน จึงไม่ต้องลำบาก

เด็กสมัยนี้ ที่มีชีวิตแบบใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ก็เป็นปกติธรรมดาของเขา เขาก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นสุขอะไรเป็นพิเศษ แต่ถ้าวันไหนไม่มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เขาจะต้องไปเก็บผัก หักฟืน หุงข้าว อย่างเด็กสมัยก่อน จะเป็นอย่างไร เด็กสมัยนี้ก็รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์แทบตายเลยใช่ไหม ทั้งๆ ที่การทำอย่างนั้น สำหรับเด็กสมัยก่อนเป็นเรื่องธรรมดาตามาก นี่แหละ ถ้าไม่ระวังให้ดี ถ้าไม่ฝึกเด็กพัฒนาเด็กให้ถูกต้อง คุณพ่อคุณแม่จะลำบาก เด็กจะ

เกิดสภาพที่ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก คือ ความพรั่งพร้อมอย่างนี้เป็นภาวะปกติของเขา เมื่อเป็นปกติ เขาก็รู้สึกธรรมดา ไม่ได้เป็นสุขอะไรนัก แต่พอขาดอะไรนิดหน่อยเขาก็ทุกข์ทันที แม้แต่ต้องทำอะไรนิดหน่อยก็ทุกข์ เพราะเคยพรั่งพร้อมจนไม่ต้องทำอะไร เมื่อต้องทำอะไรนิดหน่อย จึงกลายเป็นทุกข์ไป ไม่ได้อะไรอย่างใจนิดหน่อย ก็ทุกข์ หันไปเจออะไรต้องทำ ก็ทุกข์ จึงทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก และเต็มไปด้วยทุกข์ เพราะพรั่งพร้อมเสียแล้ว มันเต็มไปหมดแล้ว จะเต็มสุขจึงยาก จะเต็มให้สุขก็ไม่มีที่จะเต็ม

ที่ว่านี้ ไม่เหมือนเด็กสมัยก่อน ซึ่งอยู่ในสภาพที่เด็กสมัยนี้มองเทียบกับตัวด้วยสายตาว่า โอ้โฮ ! เด็กสมัยก่อน ช่างทุกข์ยากลำบากเหลือเกิน แต่เด็กสมัยนั้นเขาก็เป็นปกติของเขา ที่นี้ในสภาพชีวิตอย่างนั้น ถ้าเขาได้อะไรมาเติมความสุขให้นิดหน่อย ทำให้เขาสะดวก เขาจะสุขมาก และเมื่อเขาเจออะไรต้องทำ สิ่งที่ต้องทำใหม่นั้น อาจะยากหรือต้องเหนื่อยน้อยกว่าสิ่งที่เขาทำอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเขาก็ไม่ลำบากอะไร เขาก็ไม่ค่อยทุกข์ ต่างจากเด็กๆ สมัยนี้ที่ว่านี้ถ้าไปเจออะไรต้องทำ จะทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก เด็กสมัยก่อนนั้นก็เลยสุขได้ง่ายกว่า ทุกข์ได้ยากกว่า

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราฝึกเด็กเป็น ก็ไม่เป็นไร เด็กจะมอง

วัตถุอุปกรณ์เทคโนโลยีในความหมายใหม่ ไม่ใช่มองเชิงเสพและไม่มองเป็นจุดหมาย แต่จะมองอย่างที่ทางพระเรียกว่า **มองเป็นปัจจัย** ตรงตามชื่อของมัน

ทางพระท่านให้ศัพท์ไว้แล้วว่า วัตถุทั้งหลาย ตั้งแต่ข้าวปลาอาหารเป็นต้นไปนั้นเรียกว่าเป็นปัจจัยทั้งนั้น วัตถุเป็นปัจจัย คือเป็นเครื่องเกื้อหนุน เป็นสิ่งจำเป็นก็จริง แต่มีความหมายเป็นเครื่องเกื้อหนุน หมายความว่า มันช่วยให้เราเข้าถึงจุดหมายที่ติงามสูงขึ้นไปอีก ไม่ใช่จบแค่นั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเทคโนโลยีมา คนที่มองเชิงปัจจัย ก็บอกว่า อ้อ ! มันมาเป็นเครื่องช่วยให้เราเข้าถึงจุดหมายที่ติงาม

ยิ่งกว่านั้นเรายังต้องการทำอะไรต่อไปอีก เราไม่ได้ต้องการเสพบริโภควัตถุเหล่านี้เป็นจุดหมาย ไม่ใช่จบแค่นี้ เราไม่ได้หยุด เรายังต้องการทำสิ่งที่ดีกว่านั้น แต่เราทำได้ยาก พอมีเทคโนโลยีมามันก็ช่วยให้เราทำได้ง่ายขึ้น พอเรามองเชิงปัจจัย วัตถุและเทคโนโลยีพวกนี้ก็มาช่วยให้เราทำได้ดีและมากยิ่งขึ้น เพราะเราต้องการทำอยู่แล้ว

การที่มองอย่างนี้ เป็นการได้ความหมายที่ถูกต้องทั้งสองชั้น คือ ขั้นต้น เทคโนโลยีเองก็มีความหมายในเชิงช่วยให้ทำได้ดียิ่งขึ้นและสามารถทำได้ยิ่งขึ้นไป ไม่ใช่เป็นเครื่องมือมาทำแทนเรา

แล้วเราจะได้ไม่ต้องทำและที่กว้างออกไปก็คือการมองเป็นปัจจัย ไม่ใช่เป็นจุดหมาย ต่อจากนั้นในแง่ความสุข ความสุขของเรา เกิดจากการทำ ไม่ใช่แค่ความสุขที่เกิดจากการเสพ เมื่อ วัตถุอุปกรณ์เทคโนโลยีมาช่วยเป็นปัจจัยในการที่เราจะทำงาน เพื่อให้ได้ผลที่ต้องการนั้นดียิ่งขึ้น เราก็ยิ่งชอบใหญ่ เราก็เลยได้ ความสุขสองชั้น เพราะฉะนั้นมนุษย์ที่พัฒนาตนถูกต้อง จะมี ความสุขที่ไม่ติดจมอยู่แค่การเสพบริโภค แต่จะก้าวหน้าไปด้วย ความสุขจากการกระทำ

ในทางตรงข้าม ถ้ามนุษย์มาหลงเพลินอยู่กับความสุขจากการเสพบริโภค นั่นก็คือ ความติดตันของชีวิต พร้อมทั้งความ อับจนแห่งอารยธรรมของมนุษย์ด้วย หมายความว่า อารยธรรม กำลังจะจบที่นี้

มนุษย์ยุคนี้กำลังเข้าใจผิด คิดว่าความพรั่งพร้อมด้วย วัตถุเสพบริโภค คือ จุดหมาย มนุษย์คิดว่าถ้าพวกตนบรรลุ ความพรั่งพร้อมแห่งวัตถุเสพบริโภค ก็คือการได้ประสบความสำเร็จ เป็นชีวิตและสังคมที่สมบูรณ์ นึกว่าอย่างนั้น แต่ที่จริงไม่ใช่ เขาจะต้องมองว่าวัตถุเหล่านี้เป็นเครื่องช่วยเกื้อหนุน คือเป็น ปัจจัยช่วยให้เราก้าวสู่จุดหมายที่ดียิ่งขึ้นไป ถ้ามองอย่างนี้จะไม่ เกิดทุกข์จากสิ่งเหล่านี้ แต่จะทำให้ได้สุขจากสิ่งเหล่านี้ และสุขที่

เราจะได้ที่แท้จริง ก็ยังมีต่อไป เมื่อไม่มองเชิงเสพแต่มองเชิง เป็นปัจจัยแล้ว ความสุขก็จะเกิด ไม่ใช่จากการเสพเท่านั้น แต่ จะเกิดจากการเรียนรู้และการทำด้วย

มนุษย์ที่พัฒนาถูกต้องจะต้องมีความสุขจากการเรียนรู้ อย่าง ที่พูดเมื่อกี้ที่ว่า พอมองอะไร เจออะไร รู้สึกรู้ว่าได้เรียนรู้ ได้ พัฒนาตนเอง ก็มีความสุขในการได้ฝึกตน แล้วก็สุขจากการได้ สนองความต้องการที่จะทำ คือได้ทำโน่น ทำนี้ ก็มีความสุข เพราะฉะนั้นมนุษย์พวกนี้จึงไม่ติดตัน ไม่มีปัญหา เขาไม่ได้ แปรแยกจากธรรมชาติ เพราะฉะนั้นเราจึงมีทางที่จะทำให้ มนุษย์ มีชีวิตที่ดียิ่งขึ้น พร้อมกับมีความสุขยิ่งขึ้นด้วย และ ความสุขนั้นก็จะยิ่งเกื้อหนุนการทำงาน คนที่มีความสุขอย่างนี้ เป็นความสุขในการทำและสุขในการเรียนรู้ ก็ทำให้ยิ่งเรียนรู้ และยิ่งทำงานใหญ่ เพราะฉะนั้นก็ยิ่งได้ผล มันจึงดีทั้งแก่ชีวิต และดีแก่สังคม เป็นอันว่ากลมกลืนกันไป นี่เป็นตัวอย่าง

**ถ้าพัฒนาแค่ความสามารถที่จะหาเสพ
จะต้องสูญเสียความสามารถที่จะมีความสุข**

ยังมีวิธีฝึกอีกกว่านั้นอีก เพื่อให้ความสุขกลมกลืนกับ ชีวิตที่ดียิ่งและการงานด้วย ขอพูดอีกตัวอย่างหนึ่ง เมื่อกี้บอก

แล้วว่า ถ้าเราไม่ฝึกคนให้ดี มนุษย์จะมีชีวิตที่ฝากความสุขไว้กับสิ่งเสพภายนอกมากขึ้นทุกที เมื่อเราฝากความสุขไว้กับสิ่งเสพเราก็มุ่งหมายว่า ถ้าได้สิ่งเสพมากขึ้น เราก็จะสุขมากขึ้น ที่นี้เราก็ตามหาความสุข เราก็เอาความสุขของเราไปฝากไว้กับวัตถุภายนอกตัว ความสุขของเราจะเริ่มออกไปอยู่ข้างนอก แล้วในตัวเราก็จะเริ่มหมดความสุข วิธีการนี้จะทำให้มนุษย์เสียดุล แล้วจะหลงตัวเอง พร้อมกันนั้นก็จะมีการพัฒนาความสามารถขึ้นมาด้านหนึ่ง คือ มนุษย์จะพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุข เพราะเขาเชื่อว่าความสุขอยู่ที่สิ่งเสพภายนอก เขาจึงคิดว่า ทำอย่างไรเขาจะมีสิ่งเสพมากที่สุด

เมื่อคิดเมื่อเชื่ออย่างนี้เขาก็ต้องหาให้มาก และเพื่อจะหาให้ได้มาก เขาก็ต้องพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพ คราวนี้แหละ คนก็พัฒนาความสามารถในการหาสิ่งเสพบำเรอความสุขกันใหญ่ แม้แต่การศึกษาก็จะมี ความหมายว่า คือการพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุขเพราะเขาเชื่อว่ายิ่งได้มาก ก็ยิ่งสุขมาก และยิ่งเสพมาก ก็ยิ่งสุขมาก กลายเป็นคติว่า “เสพมากที่สุด สุขมากที่สุด”

ถึงตอนนี้ก็จะเกิดปัญหาขึ้นอย่างหนึ่งโดยไม่รู้ตัว คือ มนุษย์นั้นมีศักยภาพที่เกี่ยวกับความสุขอยู่ ๒ ด้าน ด้านหนึ่ง คือ

การได้เสพวัตถุภายนอกแล้วก็สุข อีกด้านหนึ่งคือ มนุษย์มีความสามารถอยู่ในตัวที่จะมีความสุข เมื่อมนุษย์ฝากความสุขไว้กับสิ่งเสพภายนอกมากขึ้น ความสุขของเขาก็ยิ่งขึ้นกับสิ่งเสพภายนอกมากขึ้น เมื่อความสุขขึ้นต่อสิ่งเสพภายนอกมากขึ้น ภายในโดยไม่รู้ตัว เขาก็ค่อยๆ สูญเสียความสามารถที่จะมีความสุขลงไป แล้วเขาก็จะมีลักษณะอย่างหนึ่งเกิดขึ้น คือ กลายเป็นคนที่สุขได้ยากขึ้น ยิ่งอยู่ในโลกนานไปก็ยิ่งเป็นคนที่สุขได้ยากขึ้น

ถ้าใครเก่งจริง เป็นคนพัฒนาจริง เขาต้องเป็นคนที่ยิ่งสุขได้ง่ายขึ้น ยิ่งอยู่ในโลกนานไปเขาก็ต้องเป็นคนที่ยิ่งสุขได้ง่ายขึ้น อย่างนี้จึงจะเก่ง ถ้าเป็นคนที่สุขได้ยากจะเรียกว่าเก่งได้อย่างไร? แต่มนุษย์ยุคนี้ปรากฏว่า ยิ่งเติบโตขึ้นก็ยิ่งเป็นคนที่สุขได้ยากขึ้นเพราะอะไร? เพราะเขาพัฒนาความสามารถด้านเดียวจนเสียดุล คือ พัฒนาแต่ความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุข แต่พร้อมกันนั้น ในตัวก็สูญเสียความสามารถที่จะมีความสุข

การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องพัฒนาทั้งสองด้านคู่เคียงกันไป คือพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขด้วย เมื่อพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ข้างในก็สุขง่ายขึ้น เก่งในการที่จะมี

ความสุขได้ง่าย พร้อมกันนั้นด้านนอกพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุข ก็หาสิ่งเสพได้มากขึ้นด้วย คราวนี้คนก็จะมีความสุขสองชั้นทวีคูณเลย คือข้างในก็สุขง่าย ข้างนอกก็ได้เสพมากขึ้น จึงสุขเต็มที่ เขาจะมีความสุขเต็มที่จากสิ่งที่หาจนกระทั่งว่าสิ่งที่หาได้นั้นเกินจำเป็นสำหรับจะทำให้ตนเองมีความสุข เมื่อมันเกินจำเป็นที่จะทำให้ตนเองมีความสุข ก็เอาสิ่งที่เกินจำเป็นนั้นไปเฉลี่ยแจกจ่ายให้กับเพื่อนมนุษย์ ซึ่งกลับดีเพิ่มขึ้นอีก ตัวเองก็สุขเต็มที่ แล้วยังแถมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อีกด้วย ยิ่งข้างในสุขง่ายมากขึ้น ปริมาณวัตถุเสพภายนอกที่จะทำให้สุขสำหรับตนเอง ก็ยิ่งต้องการน้อยลง ก็จึงยิ่งช่วยคนอื่นได้มากขึ้น

ในทางตรงข้าม มนุษย์ที่พัฒนาด้านเดียว แม้จะพัฒนาความสามารถหาสิ่งเสพบำเรอความสุขได้มากจริง แต่ข้างในเขาสูญเสียความสามารถที่จะมีความสุขลงไป เพราะฉะนั้นถึงแม้จะได้มามากขึ้น เขาก็จะสุขเท่าเดิม ยกตัวอย่างง่ายๆ คนผู้หนึ่งเคยหวังไว้ว่า ถ้าเมื่อไรฉันมีเงินเดือนหมื่นบาท เมื่อนั้นฉันจะมีความสุขเหลือล้นเต็มที่เลย เรียกว่าฉันจะบรรลุลจุดหมายของชีวิตทีเดียวละ แล้วเขาก็หวังไป เขาก็พัฒนาความสามารถด้านที่จะหาเงินทองสิ่งเสพนี้ ต่อมาเขาก็ได้เงินเดือนหมื่นจริงๆ

ตอนได้ครั้งแรก แก่สุขจริงๆ สุขเหลือล้น มันสมหวังสมใจเต็มที่ แต่ต่อมาเขาก็ชิน พอชินแล้วก็กลายเป็นธรรมดา

ต่อมาเขาก็หวังใหม่อีกว่า คราวนี้ถ้าได้เงินเดือน ๕ หมื่น บาท แล้วแกจะมีความสุขจริงๆ ต่อมาเขาก็พัฒนาความสามารถที่จะหา จนทำให้ได้เงินเดือน ๕ หมื่นบาทจริง พอได้ ๕ หมื่นบาท ตอนได้เขาก็สุขมาก ต่อมาเขาก็ชินอีก แต่ที่แย่มากก็คือเกิดเดือนไหนก็ได้หมื่นบาท แก่เป็นทุกข์ทันทีเลย ทั้งที่แต่ก่อนนั้น แก่ได้หมื่นบาทแก่เคยสุขเต็มที่ สุขเหลือล้นเลย แต่ตอนนี้ถ้าได้หมื่นบาท แก่ทุกข์หนัก ทุกข์อย่างสาหัสเลย และเชื่อไหมตอนได้ ๕ หมื่นบาทคราวนี้ แก่ก็ไม่สุขมากเท่าตอนได้หมื่นบาทคราวแรก

ได้ ๕ หมื่นบาทแล้ว ก็หวังแสน พอได้แสนก็สุข แต่ก็ไม่มากเท่าตอนได้หมื่นครั้งแรก ที่นี้พอได้แสนแล้ว เดือนไหนได้ ๕ หมื่น ก็ทุกข์อีก เพราะฉะนั้น สุขแบบนี้จึงต้องเติมปริมาณและเพิ่มดีกรีขึ้นไปเรื่อยๆ ขณะที่พัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพภายนอกได้มากขึ้น ภายในความสามารถที่จะมีความสุขก็ลดน้อยลงไป แล้วเขาก็จะบวก ๑ ลบ ๑ เรื่อยไป จนกระทั่งเมื่อแกไม่พัฒนาความสามารถภายในที่จะมีความสุขขึ้นมาเลย ในที่สุดเขาก็หมดความสามารถที่จะมีความสุข แล้วที่นี้วัตถุเท่าไร

ก็ไม่สามารถทำให้เรามีความสุขได้อีกเลย เพราะฉะนั้นคนอย่างนี้จึงลำบากมาก

คนที่พัฒนาถูกต้องนั้น เขาจะพัฒนา ๒ ด้านพร้อมกัน ด้านนอกก็พัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุข และด้านในก็พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข เมื่อพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ก็เป็นคนสุขได้ง่าย ความสุขไม่ไปฝากไว้กับสิ่งเสพภายนอกไม่เป็นเมืองขึ้นของใครๆ หรืออะไรๆ ความสุขก็ค่อยๆ มีในตัวมากขึ้น ส่วนคนที่พัฒนาไม่เป็น ก็เอาความสุขและชีวิตของตนไปฝากไว้กับสิ่งภายนอกหมด จนกระทั่งตัวเองหมดอิสรภาพ คิดว่าตัวเองหาเก่ง แต่ไม่รู้ตัวเองหรอก ว่าหมดอิสรภาพ เพราะว่าชีวิตและความสุขของตัวเอง ต้องไปขึ้นต่อสิ่งภายนอกหมด ไม่เป็นตัวของตัวเอง

ต้องรักษาอิสรภาพของชีวิตไว้
จึงจะพัฒนาความสุขต่อไปได้

ถ้าเป็นคนเก่งจริง เขาจะต้องรักษาอิสรภาพของชีวิตไว้ได้ วิธีการที่จะรักษาอิสรภาพ และทำให้คนสุขได้ง่ายขึ้นนั้นก็มีอยู่ เราก็หัดเอาสิ เช่น วิธีง่าย ๆ ที่ประเพณีเราทำกันมา แต่เราทำกันโดยไม่เข้าใจความหมาย อย่างที่พระท่านให้รักษาศีล ๘

ก็เป็นวิธีรักษาอิสรภาพของชีวิต ที่จะทำให้มีภูมิคุ้มกันความสุข โดยไม่ให้ความสุขต้องไปขึ้นกับวัตถุจนหมด

ศีล ๘ คืออะไร ศีล ๘ ก็เพิ่มจากศีล ๕ ศีล ๕ เป็นเรื่องของ การไม่เบียดเบียนกันในสังคม ท่านบัญญัติไว้ เพราะท่านยอมรับความจริงว่า มนุษย์นั้นต้องหาวัตถุมาเสพมาบริโภค สารของศีล ๕ ก็คือว่า คุณจะหาวัตถุมาเท่าไร ก็หาไป แต่ขออย่างเดียว อย่าฆ่าฟันทำร้ายเขา หาเท่าไรหาไป แต่อย่าไปละเมิดกรรมสิทธิ์ของเขาของของคนอื่น หาเท่าไรหาไป อย่าไปละเมิดคุ้มครองคนอื่น หาเท่าไรหาไป อย่าไปทำลายคนอื่นด้วยคำเท็จหลอกลวง หาเท่าไรหาไป แต่อย่าไปทำลายความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของเพื่อนมนุษย์ด้วยการเสพยาเสพติดให้เขาไวใจ เราไม่ได้

คนเสพยาเสพติด ขั้บรตมา เช่น คนขั้บรตมา หรือคนขั้บกินยาบ้า คนอื่นที่ขั้บรตสวนมาหรือมาใกล้ ก็ใจไม่ดีแล้วใช้ไหมอย่างนี้เรียกว่า ทำลายความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของสังคม คนกินเหล้ามา เราเจอปั๊บ ก็ใจไม่ดีแล้ว จะเอาทำไหน เมื่อเจอคนเสพติดไม่มีสติครองตัว สังคมก็เสียความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย คนดื่มสุราเสพยาเสพติดจึงเป็นผู้เบียดเบียนคนอื่น ด้วยการคุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของเพื่อนมนุษย์ในสังคม

ท่านบอกว่า คุณจะหาเท่าไรก็หาไป เสพสุขอย่างไรก็เสพ ไป ขออย่าให้ละเมิด ๕ ข้อนี้ก็แล้วกัน เพราะถ้าละเมิด ๕ ข้อนี้แล้ว มันอยู่กันดีไม่ได้ ไม่มีทางสงบสุข แต่ถ้ารักษาศีล ๕ ข้อไว้ได้ มันก็พออยู่กันได้ แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่า คุณจะมีความสุข เพราะฉะนั้น คุณต้องฝึกต่อไป ท่านจึงให้ศีล ๘ เพิ่มมาอีก ๓ ข้อ

ศีล ๕ นั้น เกี่ยวกับคนอื่นทั้งนั้น แต่พอศีล ๘ เพิ่มเข้ามาให้ดูเถิด ข้อที่เพิ่มเข้ามานั้นไม่เกี่ยวกับคนอื่นเลย เป็นเรื่องของตัวเองทั้งนั้น ข้อที่ ๖ ว่า เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ เที่ยงไปแล้วไม่กิน ไม่ต้องมัวบำเรอลิ้น แล้วก็ ข้อ ๗ บอกว่า เว้นจากเรื่องการฟ้อนรำ ขับร้อง การละเล่น ดนตรี ดูฟังอะไรต่างๆ ที่เป็นการหาความสุขด้วยการบำเรอตา บำเรอหู แล้วก็ข้อ ๘ เว้นจากการเสพสุขบำเรอสัมผัสกาย ด้วยการนอนฟูกฟู หูหรว หนานุ่ม คนเราก็หาความสุขจากสิ่งเหล่านี้ แต่ท่านบอกว่าอันนี้เป็นเรื่องส่วนตัวของคุณก็จริง แต่ถ้าคุณไม่ระวัง ความสุขของคุณจะไปขึ้นต่อสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้น ฝึกไว้ รักษาอริสราภาพไว้ ท่านบอกว่า ๘ วันขอวันเดียว ศีล ๘ นี้แค่ ๗ หรือ ๘ วัน ครั้งหนึ่งคือแล้วแต่คำ-แรม ถ้าขึ้น ๘ คำ ก็ ๘ วันที่หนึ่ง ถ้าขึ้น ๑๕ คำ ก็ ๗ วันที่หนึ่ง ๘ วันหรือ ๗ วันที่ คุณฝึกตัวเองสักวันหนึ่ง ฝึก

อย่างไร ?

คุณเคยตามใจตัวเอง หรือค่อนข้างตามใจตัวเอง บำเรอลิ้นด้วยอาหาร หาความสุขจากการเสพสอระยมา ๘ วัน พอวันที่ ๘ ก็ลองฝึกตัวดูบ้าง เปลี่ยนจากตามใจกิเลสมาเป็นอยู่ด้วยเหตุผลของปัญญาบ้าง ลองดูว่าชีวิตจะอยู่ดีมีความสุขได้โดยไม่ต้องขึ้นกับอาหารที่ตามใจลิ้นได้ไหม หมายความว่าเคยกินเอาสอระยเป็นหลักมาเรื่อยคราวนี้เปลี่ยนเป็นกินเอาสุภาพ หรือเอาคุณภาพชีวิตเป็นหลักบ้าง กินเพื่อสุขภาพ เอาแค่อาหารพอหล่อเลี้ยงร่างกาย ก็หยุด! ต่อจากนี้ลองไม่ตามใจลิ้นนะ

ในทางตาทางหูก็เช่นเดียวกัน เคยต้องคอยดูคอยฟังอะไรที่บำเรอตา บำเรอหู มา ๗ วัน ก็มาฝึกที่ไม่ต้องตามใจมันงดเสียบ้าง เอาเวลาที่จะตามใจคอยบำเรอ ตา หู นั้น ไปใช้ทางอื่น เช่นไปพัฒนาจิตใจ หรือไปบำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ไปทำความดีสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม ทำการงานอดิเรกที่เป็นประโยชน์ หรือเคยนอนตามใจตนเอง ต้องใช้ที่นอนฟูกฟู หูหรว พอวันที่ ๘ ก็นอนพื้น นอนเสื่อ นอนกระดานสักวัน ลองดูซิว่าเราจะอยู่สุขสบาย มีชีวิตที่ดีได้ไหม โดยไม่ต้องเอาความสุขไปฝากไว้กับสิ่งเหล่านี้ ด้วยวิธีนี้ก็จะรักษาอริสราภาพไว้ได้ และเป็นจุดเชื่อมต่อที่จะก้าวขึ้นไปสู่การพัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญาที่

สูงขึ้น

เราอาจจะพิสูจน์ว่าเรายังมีอิสรภาพหรือไม่ วิธีที่พิสูจน์ได้โดยเร็วก็เช่นว่าอย่างนี้ คือ ต่อมาเราจะพูดว่า เอ้อ! สิ่งบำรุงบำเรอความสุขเหล่านั้น “มีก็ดี ไม่มีก็ได้” ถ้าพูดหรือคิดอย่างนี้ได้ ก็แสดงว่ายังมีอิสรภาพ ถ้าคนไหนหมดอิสรภาพแล้วเขาจะพูดอย่างนี้ไม่ได้ เพราะสิ่งเสพล่งบำเรอนั้นเป็นทางมาทางเดียวของความสุขของเขา เพราะฉะนั้นเขาจะต้องมีมัน ถ้าไม่มีเขาจะทรมานทรมาย เขาจะบอกว่า “ฉันต้องมีมัน ถ้าไม่มีมันฉันอยู่ไม่ได้” หรือว่า “ฉันต้องมีมัน ถ้าไม่มีมันฉันต้องตายแน่ๆ” ถ้าใครต้องพูดอย่างนั้น ก็แสดงว่าเขาหมดอิสรภาพแล้ว ชีวิตอยู่ดีลำพังตนเองมีความสุขไม่ได้ ต้องขึ้นต่อสิ่งเสพลไปหมด ต้องขึ้นต่ออาหารอร่อย ต้องขึ้นต่อการดู การฟัง สิ่งบำเรอตา บำเรอหู การละเล่น ดูทีวี ฟังดนตรี และอะไรต่ออะไรที่สนุกสนานอย่างเดียว ถ้าไม่มีพุกฟู หุหุรา หานุ่ม นอนแล้ว แยะเลย หลับไม่ได้ ถ้าอย่างนี้ไม่ไหว คนนี้สูญเสียอิสรภาพหมดแล้ว

แต่คนที่ไม่สูญเสียอิสรภาพจะพูดได้ว่า มีก็ดี ไม่มีก็ได้ มีก็ดี ฉันก็สบาย แต่ไม่มีฉันก็อยู่ได้นะ นอนเลื่อนนอนกระดานฉันก็นอนได้ เป็นอิสระคล่องตัวดี แล้วแถมไม่เป็นโรคปวดหลังอีกด้วยบางคนนอนฟูกไปนานๆ เป็นโรคปวดหลัง ไม่รู้จักฝึกตัวเอง

จะต้องถูกหมอบังคับ หมอบอกว่า “ต่อไปนี่ คุณต้องนอนพื้น นอนเลื่อน นอนกระดาน จะได้ไม่ปวดหลัง” อย่างนี้เป็นต้น

เอาละ เป็นอันว่าเราก็รักษาอิสรภาพไว้ได้ เราสามารถพูดได้ว่า “มีก็ดี ไม่มีก็ได้” ทีนี้ต่อมาเราเก่งขึ้นไปอีก ก็จะมองเห็นและรู้สึกละสิ่งบำรุงบำเรอพุ่มเฟิยหุหุราเหล่านั้นกะกะ เกินจำเป็น ต่อมาเราจะพูดว่า “มีก็ได้ ไม่มีก็ได้” หรือยิ่งกว่านั้นว่า “มีก็ได้ ไม่มีก็ได้” มีฉันก็ไม่ว่า แต่ถ้าไม่มีก็ดี ฉันจะได้เป็นอิสระคล่องตัวดี

เราฝึกตัวไปแม้แต่ในขั้นต้น เราก็จะมีชีวิตที่คล่องตัวขึ้นมาก ซึ่งทำให้เราทั้งสามสามารถใช้เวลาให้เป็นประโยชน์มากขึ้น และสามารถมีความสุขได้ง่ายขึ้นด้วย สิ่งเหล่านั้นจะมีคุณค่าพอดีของมันคือบริบูรณ์ในตัว ไม่ใช่ว่าจะต้องเพิ่มปริมาณขึ้นทุกที โดยมีสุขเพียงเท่าเดิม เราจะกลายเป็นคนที่ว่าฉันอยู่โดยลำพังเองฉันก็สุขได้ แต่มีสิ่งเหล่านั้นมาก็ทำให้ฉันมีความสุขมากขึ้น

ให้สิ่งเสพลเป็นเพียงสิ่งเสริมสุข แต่อย่าให้มันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสุขของเรา ถ้าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสุขของเรา ก็แสดงว่าเราหมดอิสรภาพแล้ว เราต้องเป็นคนมีสุขได้ในตัวเอง แล้วสิ่งเหล่านั้นมาเสริมความสุขของเรา

สันโดษ พัฒนาคนให้พ้นจากสุขด้วยเสพ ขึ้นสู่สุขจากการทำงานสร้างสรรค์

ที่นี้เราพัฒนาต่อไปใครทำได้ก็ลองดูนะรักษาศีล ๘ เพียง ๘ วันครั้งเดียว ไม่ยากหรอก แต่คุณค่าเหลือคัม เพราะทำให้รักษาสภาพของชีวิตไว้ได้ และทำให้เป็นคนสุขง่าย ด้วยวัตถุน้อย แถมยังดีต่อสุขภาพ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ทำให้ใช้เวลาอย่างเป็นประโยชน์มากขึ้นอีกด้วย ถึงตอนนี้ก็ไปเชื่อมกับหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติอีกข้อหนึ่ง ที่เรียกว่า “สันโดษ”

สันโดษนี้ในสังคมไทย ยังเข้าใจผิดมาก สันโดษ คืออะไร? ลองถามหลายท่าน ให้ความหมายไม่ถูกบางคนบอกว่าคนสันโดษ คือ คนที่ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับใคร อยากปลีกตัวอยู่เงียบๆ คนเดียว ไม่ใช่ซะ อันนี้ไม่ใช่สันโดษ การปลีกตัวอยู่สงบนั้น เรียกว่า จิเวก สันโดษไม่ใช่อย่างนั้น สันโดษ แปลให้ถูกว่า ความยินดีในของของตน คือ มีเท่าไร พอใจเท่านั้น ได้เท่าไรพอใจเท่านั้น แล้วมีความสุขได้ด้วยสิ่งที่ได้มาเป็นของตน เท่าที่มีที่ได้ อย่างนี้เรียกว่า สันโดษในความหมายพินๆ

สันโดษทำให้เป็นคนสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย ส่วนคนที่ไม่สันโดษก็คือ คนที่จะสุขต่อเมื่อได้มากที่สุด แต่ที่สำคัญก็คือ

คนที่ไม่สันโดษนั้น ความสุขอยู่กับสิ่งที่ยังไม่ได้ คนที่ไม่สันโดษ จะมีลักษณะที่ว่า ต้องมีสิ่งเสพมากที่สุด ต้องได้มากที่สุด ต้องได้อีกๆ จึงจะสุข เพราะฉะนั้นความสุขจึงอยู่กับสิ่งที่ยังไม่ได้ คนพวกนี้ก็จะวิ่งหาความสุข วิ่งตามความสุขไม่ถึงสักที เพราะความสุขอยู่กับสิ่งที่ยังไม่ได้

ตอนนี้ขอแทรกหน่อยว่า สันโดษนี้ไม่ใช่เพื่อความสุข ถ้าสันโดษเพื่อความสุขจะพลาด คนที่สันโดษจะสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย เพราะว่าได้เท่าไรก็พอใจแล้วก็มีมีความสุข แต่ถ้าเขาพอใจแล้วมีความสุข นึกว่าแค่นั้น ก็จบ กันอนเท่านั้นเอง ที่นี้ก็สบายแล้ว ได้มาเท่าไรพอใจแค่นั้นก็สบายแล้ว มีความสุขได้แล้ว ก็นอนสิ ถ้าอย่างนี้ก็สันโดษซี้เกียจ ผิด ธรรมะของพระพุทธเจ้า ท่านไม่ได้สอนไว้เพื่ออย่างนี้

สันโดษไม่ใช่เพื่อความสุข ความสุขเป็นผลพลอยได้ที่ตามมาเองของสันโดษ แต่สันโดษมีความมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ก้าวไปในกระบวนการพัฒนาตนของมนุษย์

ธรรมะของพระพุทธศาสนา มีวิธีมองความหมายง่ายๆ คือ ธรรมทุกข้อ แต่ละข้อๆ เป็นองค์ประกอบอยู่ในระบบการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ท่านเรียกว่า “ไตรสิกขา” สิกขา คือ การศึกษา ชีวิตมนุษย์นั้นเป็นชีวิตแห่งการศึกษา

พัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ธรรมะทุกข้ออยู่ในกระบวนการฝึกฝนพัฒนา มนุษย์นี้ มันอยู่ในระบบที่สัมพันธ์ส่งผลต่อกัน เราจะต้องมอง ต้องคอยถามว่า เอ ! ธรรมะข้อนี้จะส่งผลต่อการปฏิบัติ ให้ก้าว หน้าไปในกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างไร ถ้ามันทำให้หยุดก็ แสดงว่า ผิดแล้ว เพราะฉะนั้น สันโดษจะต้องส่งผลช่วยให้ เราก้าวต่อไปในกระบวนการพัฒนาชีวิต จึงต้องถามว่ามันส่งผล อย่างไร เอาละ ทีนี้มาดูกัน

ดูคนไม่สันโดษก่อน คนที่ไม่สันโดษ ไม่พอใจในสิ่งที่ได้ ความสุขอยู่กับสิ่งที่ยังไม่ได้ หวังความสุขจากสิ่งเสพบำรุง บำเรอมากขึ้นยิ่งขึ้นไป ใจของเขา ก็ไปอยู่ที่สิ่งเสพบำรุงบำเรอ คิดว่าพรุ่งนี้จะไปกินที่ไหน จะไปกินเหล้าไหนอร่อย จะกิน อาหารชนิดไหน ใจมันนึกคิดอยู่แค่นี้

๑. ใจ : ก็ครุ่นคิดอยู่กับเรื่องสิ่งเสพและการหาเสพ

๒. เวลา : ก็ใช้ไปในการหาความสุขจากวัตถุเสพ

๓. แรงงาน : ก็ใช้หมดไปกับการหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอ

เป็นอันว่าเวลา แรงงาน และความคิดของคนไม่สันโดษ หมดไปกับการเที่ยวโลดแล่นหาสิ่งบำเรอความสุข นี่หนึ่งแล้ว แต่หนึ่งยังไม่พอ สอง... เวลานั้นไม่พอหาสิ่งเสพ ก็เบียดบังเวลา ที่จะทำงานไปอีก สาม...เงินไม่พอ เพราะว่าสิ่งเสพต้องใช้เงิน

ซื้อหามากขึ้นๆ ยิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือยก็ไ้แก่ตามค่านิยม ก็ยังมี ราคาแพง เมื่อเงินไม่พอแล้วจะอย่างไร ก็ทุจริตซิ เอาอีก ...ยุ่งแล้วนะ แล้วนอกจากนั้น ลี... เพราะว่าความสุขไปอยู่ที่การ เสพวัตถุ แก่ก็ทำงานด้วยใจไม่เป็นสุข แกจะต้องสุขจากการหา สิ่งเสพ เมื่อต้องมาทำงานแก่ก็ทรมานใจเต็มที ดังนั้นแก่ก็ทำ งานด้วยความทุกข์ทรมาน นี่แก่เสียก็อย่างแล้ว ลองดู

๑. สุขจากวัตถุ แก่ก็ยังไม่ได้ เพราะแก่ทะยานไล่หาความสุขที่อยู่กับสิ่งเสพที่ยังไม่ได้

๒. เวลา แรงงาน ความคิด และเงินของแก่

ก) หมดไปกับสิ่งเสพและการหาสิ่งเสพนั้น

ข) เมื่อเวลาไม่พอ ก็ต้องเบียดบังเวลาทำงาน ทำให้ งานเสียอีก

ค) เมื่อเงินไม่พอหาซื้อสิ่งเสพก็อาจจะต้องทุจริตด้วย

๓. ใจเราร้อนรอกเวลาหาสิ่งเสพ ใจไม่อยู่กับงาน ไม่ตั้งใจ ทำงาน แก่ก็ทำงานนั้นด้วยความทุกข์ทรมานใจ ไม่มีความสุข และไม่มีสมาธิในการทำงาน

ทีนี้ในทางตรงข้ามคนที่สันโดษเป็นอย่างไร พอสันโดษใน สิ่งที่ได้ ที่มี มีเท่าไรแก่ก็สุขได้ทั้งนั้น หนึ่ง... สุขจากวัตถุ แก่มี แล้ว สอง... แก่สงวนเวลา แรงงาน ความคิด ไว้ได้หมด เวลา

แกก็ไม่ต้องเอาไปใช้ในการเที่ยววนหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอตัวเอง แรงงานก็ไม่ต้องเสียไปกับเรื่องพวกนี้ และความคิดก็ไม่ต้องมัวครุ่นอยู่กับเรื่องอย่างนี้ แกก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้น มาทุ่มให้กับการที่ทำ งานการ หน้าที่ การสร้างสรรค์ที่แกทำอยู่ แกเอาเวลา แรงงาน และความคิดทุ่มให้หมด เงินที่ได้รับ เช่น เงินเดือน ก็เพียงพอที่จะเก็บออมไว้ และนำไปใช้ในสิ่งที่จำเป็น ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตตนเอง ดูแลครอบครัว และช่วยเหลือ เกื้อกูลเพื่อนมนุษย์หรือเกื้อหนุนสังคม นอกจากนั้นที่สำคัญมากก็คือ แกมีความสุขจากการทำงานอีกด้วย ที่นี้ก็ได้หมดเลย ก็อย่างนะ

๑. สุขจากวัตถุ ก็มีเต็มที่
๒. ได้เวลา แรงงาน และความคิดมาทุ่มให้กับการทำงาน
๓. ประหยัดเก็บออมทรัพย์ไว้ได้ มีเงินมีเวลาที่จะดูแลครอบครัว และเกื้อหนุนสังคม
๔. เวลาทำงานก็มีความสุข เพราะสุขจากการทำงานด้วยใจรักและมีสมาธิ งานก็ได้ผลดียิ่งขึ้น

พูดไปแล้วว่า สุขจากการทำงาน เพราะทำงานด้วยความรู้ เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของการทำงาน บวกด้วย สุขจากการเรียนรู้ในการทำงาน แถมด้วยสุขจากการที่ได้ฝึกฝน

พัฒนาตนเอง ซึ่งทำให้ชีวิตของเราเจริญพัฒนาดีขึ้น มีความรู้ความสามารถเป็นต้นมากขึ้น แล้วยังสุขจากปีติความอึดใจที่ได้มองเห็นคุณค่าประโยชน์ของงานนั้นในการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม ดังนั้นความสุขในการทำงานก็ยิ่งเพิ่มพูน สุขสมบูรณ์ ทั้งสุขจากวัตถุก็พอแล้ว และงานการก็ได้ผล ทุกอย่างดีไปหมด สันโดษที่แท้เป็นอย่างนี้ **นี่คือสันโดษ**

หลักการของสันโดษคือ เพื่อจะออมหรือสงวนเวลา แรงงาน และความคิดไว้ แล้วเอามาใช้ในการ “ทำ” คือในการสร้างสรรค์ ทำสิ่งที่ดีงาม ทำหน้าที่การงาน เท่านั้นเอง เป้าหมายอยู่ที่นี้ แต่ผลพลอยได้คือ พลอยมีความสุขไปด้วย

**ไม่สันโดษมาขานรับกับสันโดษเมื่อใด
เมื่อนั้นเมืองไทยจะก้าวไกลในการพัฒนา**

เมื่อสอนให้สันโดษในสิ่งเสพแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนต่อว่า ท่านจะต้องไม่สันโดษในกุศลธรรม พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนแต่สันโดษ คือ พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนแค่สันโดษเฉยๆ สันโดษต้องมีตัวตามว่า สันโดษในอะไร และไม่ใช่ว่าสันโดษแล้วอยู่เฉยๆ สันโดษอย่างนั้นเป็นสันโดษเลื่อนลอย และผิด **สันโดษ** ต้องตามด้วยคำว่า “ในสิ่งเสพ” หรือ “ในวัตถุ

บริโศก" แล้วก็ทรงสอนคู่กันไว้ด้วยว่า จะต้องไม่สันโดษ "ในกุศลธรรม" คือในการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม ถ้ากลับกันก็ผิดทันที คือ ถ้าคนไหนสันโดษในกุศลธรรม หรือสันโดษในสิ่งดีงามหรือในหน้าที่การงาน เป็นต้น ก็ผิดทันที การสร้างสรรค์สิ่งดีงามนั้นจะหยุดไม่ได้เลย

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพราะไม่สันโดษ ไม่ต้องมัวเถียงนะ ไปดูพระไตรปิฎกเลย พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ที่เราตรัสรู้นี้ได้เห็นคุณค่าของธรรม ๒ ประการ"

๑. ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. ความเพียรไม่ระย่อ

พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยเด็ดเดี่ยว เข้มแข็งอย่างยิ่ง ถ้าทรงมองเห็นเป้าหมายอะไรว่า เป็นจริง ดีงามแท้ ถูกต้องตามเหตุตามผล พระองค์ไม่มีสันโดษ ไม่มีหยุดยั้ง ไม่มีระย่อ ทรงอุทิศชีวิตให้เลยถ้าพระพุทธเจ้าสันโดษเราก็ไม่ได้เจอพระพุทธเจ้าแล้ว

เพราะพระพุทธเจ้าไม่สันโดษ จึงเสด็จออกไปบำเพ็ญเพียรแสวงหาสัจธรรม ไปเข้าสำนักไหน เรียนจนอาจารย์สำนักนั้นหมดความรู้ อาจารย์สำนักนั้นก็ชอบ ชวนให้อยู่ด้วย มาสอนลูกศิษย์ด้วยกันถ้าพระพุทธเจ้าสันโดษก็ทรงพอพระทัยว่าเออ... เราเรียนจบแล้วนะ ดีใจ ภูมิใจ พอ...ก็จบกัน ก็ไม่ได้เป็น

พระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า นี่ยังไม่ถึงจุดหมาย ไม่เอา...ไปต่อ ทรงลาอาจารย์ ไปสำนักไหน จบความรู้อาจารย์แล้วก็ไม่พอ ไปต่ออีก จนกระทั่งบรรลุจุดหมาย ฉะนั้น ในแง่กุศลธรรม สิ่งสร้างสรรค์ดีงามหรือหน้าที่แล้วพระพุทธเจ้าไม่มีสันโดษ แต่พระพุทธเจ้าทรงสันโดษในสิ่งเสพ

สันโดษในสิ่งเสพ กับไม่สันโดษในกุศลธรรมนี้ มันมาด้วยกันเลย พอสันโดษในสิ่งเสพก็ออมเวลา แรงงาน และความคิด มาทุ่มให้กับการไม่สันโดษในกุศลธรรม ก็ก้าวหน้ากันใหญ่ งานการก็เดินดี ฉะนั้นเราจะเห็นว่า มหาบุรุษทั้งหลายเป็นคนสันโดษในสิ่งเสพ และไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งนั้น ไม่ว่านักค้นคว้า นักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ ต้องเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น อย่างไอน์สไตน์นี่ แกสันโดษในวัตถุบริโศกและสิ่งเสพ แกไม่เอาเรื่องเลย แกไม่สนใจว่าจะหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอ จะไปหาอะไรร่อยกินที่ไหน ไอน์สไตน์ไม่วุ่นวายด้วย แต่ไอน์สไตน์คิดไม่หยุด จะค้นหาความจริงอย่างไร อย่างนี้ แกไม่ยอมหยุด แกไม่สันโดษเลยในกุศลธรรมคือการหาความรู้สร้างปัญญา

ทีนี้คนที่ไม่ได้เรื่องนั้นมันตรงกันข้าม ในสิ่งเสพไม่สันโดษ แต่ในกุศลธรรม สิ่งสร้างสรรค์ กลับไปสันโดษ ก็ตัน กลายเป็นคนประมาท พระพุทธเจ้าตรัสเรียกคนที่สันโดษในกุศล

ธรรมว่า เป็นคน“ประมาท” ขนาดอริยบุคคล เป็นโสดาบัน เป็นสกทาคามีแล้ว บรรลุคุณธรรมชั้นสูง แล้วพอใจว่า แหม! เราได้บรรลุคุณธรรมพิเศษแล้วนะ เกิดความภูมิใจพอใจขึ้นมา พระพุทธเจ้าติเตียนทันทีเลยว่า “เธอเป็นปมาทวิหาร” คือเป็นผู้ อยู่ด้วยความประมาทแล้ว เพราะฉะนั้นเรื่องความดีงามนี้หยุด ไม่ได้ ต้องทำยิ่งๆ ขึ้นไป

มีพุทธพจน์แห่งหนึ่งว่า “วิภนุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญ แม้แต่ความตั้งอยู่ได้ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ต้องพูดถึงความ เลื่อมถอยจากกุศลธรรม เราสรรเสริญอย่างเดียวแต่ความ ก้าวหน้าต่อไปในกุศลธรรมทั้งหลาย” นี่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ อย่างนี้ เพราะฉะนั้น ต้องต่อ ถ้าปฏิบัติถูกต้องแล้วทุกอย่างก็ รับกันหมด เราจะต้องพัฒนาตนให้เป็นคนสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย ถ้าคนไหนปฏิบัติตามหลักสันโดษแล้ว เขาจะเป็นคนสุขง่ายด้วย วัตถุน้อย ซึ่งจะยิ่งทำให้เป็นคนที่มีความสุขได้มากมาย และการ ทำงานทำหน้าที่ก็ยิ่งมาเพิ่มความสุขให้เขาอีก พร้อมทั้งผลดีก็ เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมด้วย

ถึงตอนนี้ น่าจะสรุปเรื่องสันโดษไว้สักหน่อย สันโดษที่ใช้ ทั่วไปหมายถึง สันโดษในสิ่งเสพหรือวัตถุบริโภคน เป็นข้อปฏิบัติ ขั้นเตรียมความพร้อมในการพัฒนาคน ช่วยให้คนพัฒนาผ่าน

พ้นชีวิตในขั้นหาสุขจากการ “ได้” และการ “เสพ” เพื่อก้าวเข้าสู่ชีวิตในขั้นที่มีความสุขจากการ “ทำ” หรือสุขจากการศึกษาและ “สร้างสรรค์”

ความสันโดษและไม่สันโดษ(ในวัตถุบริโภคหรือสิ่งเสพ) ความสันโดษที่ผิดและสันโดษที่ถูก มีผลต่างกันในเรื่องความสุข ดังนี้

๑. ไม่สันโดษ → ความสุขที่ไม่มาถึง + ชีวิตและสังคมที่เหลวแหลก
๒. สันโดษเลื่อนลอย → ความสุข + ความเกียจคร้านค่อยพัฒนา
๓. สันโดษเพื่ออ้อมพราง → ความสุข + การสร้างสรรค์

เป็นอันว่าถึงตอนนี้เราประสานได้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นองค์ ประกอบ ๓ หรือ ๔ ก็ตาม คือประสานงาน เงิน และความสุข ให้กลมกลืนเป็นอันเดียวกันได้ ถ้าองค์ ๔ ก็เพิ่มงาน เงิน ความสุขของตน และประโยชน์ของสังคม ประสานให้งานกลายเป็น ความสุข ไม่ใช่ทำงานเป็นความทุกข์ ไม่ใช่ทำงานต้องบันดาลสุขโดยผ่านเงิน ไม่ต้องรอให้ผ่านพ้นงานมาได้เงินก่อนแล้วจึงจะเป็นสุข คราวนี้งานเป็นความสุขเลย พองานเป็นความสุขแล้ว เงินก็เป็น ส่วนแถมมาเสริมสุขอีก งานก็เป็นสุข เงินก็เป็นสุข คราวนี้สบาย ๒ ชั้นเลย งานก็สุขอยู่แล้วยังแถมเงินมาเสริมสุขอีก และสุขใน งานนั้นก็ทำให้ทำงานได้ผลดีเป็นประโยชน์แก่สังคมยิ่งขึ้นด้วย

สอดคล้องกันโดยสมบูรณ์ แต่ถ้าคนไหนคอยรอหวังสุขจากเงินคนนั้นแน่ มีแต่ลบลตลอดเวลา มีแต่ถอย ไม่มีบวกเลย

เพราะฉะนั้นจะต้องพัฒนาคน พัฒนาคณะให้ถูกทาง โดยเฉพาะความสันโดษในวัตถุนิยมที่ประสานกับความไม่สันโดษในการทำงานสร้างสรรค์นี้ ต้องถือว่าเป็นหัวใจของการแก้ปัญหาการพัฒนาของประเทศไทย ถ้าคนไทยเข้าใจและปฏิบัติได้ตามหลักการนี้ จะต้องการความสำเร็จในการพัฒนาประเทศระดับไหนก็ได้ แม้จะเป็นผู้นำในประชาคมโลกก็ไม่ไกลเกินเอื้อม หรือพูดให้ถูกว่า ไม่ยากแต่อย่างใดเลย

วัดความสำเร็จที่ไหน?

ได้กำไรสูงสุด หรือช่วยให้มนุษย์มีชีวิตและสังคมที่ดี

ที่นี้ลองมาดู “เกณฑ์วัดความสำเร็จ” กันหน่อย เมื่อทำงานเราก็ต้องวัดความสำเร็จ อะไรเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จของการทำงาน เกณฑ์วัดใหญ่ๆ มี ๒ เกณฑ์

จากเรื่องทีพูดไปแล้วจะเห็นเกณฑ์ทั้ง ๒ นี้ คือ เกณฑ์ของมนุษย์ที่พัฒนาอารยธรรมขึ้นมา โดยเฉพาะในยุคของระบบผลประโยชน์ที่เน้นการแข่งขันนี้ จะมีแนวโน้มที่จะทำให้คนวัดความสำเร็จในแบบหนึ่งโดยเฉพาะ คือวัดด้วยการได้ผล

ประโยชน์มากที่สุด ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ ทำธุรกิจ ก็วัดด้วยกำไร เพราะฉะนั้นเวลานี้ไม่ว่าจะทำการอะไร เมื่อจะวัดความสำเร็จ ก็มีความโน้มเอียงที่จะวัดด้วยกำไรสูงสุด แม้แต่ตั้งโรงพยาบาลเอกชน ก็บอกว่า วัดความสำเร็จด้วยกำไรสูงสุด

การได้กำไรสูงสุดนี้ เป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จที่แท้จริงหรือไม่ จะวัดได้อย่างไรว่าถูกหรือไม่ถูก ก็ต้องวัดตามกฎหมาย ธรรมชาติ ความจริงที่แท้ตามกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นตัวบอก ว่าอันไหนถูกหรือผิด เหตุผลที่แท้ของกฎหมายชาติเป็นตัวกำหนด คือเป็นตัววัดเกณฑ์อีกทีหนึ่ง เราต้องวัดเกณฑ์ว่าเกณฑ์นั้นถูกหรือผิด

เมื่อดูเหตุผลตามกฎหมายของธรรมชาติ การแพทย์เป็นเหตุแล้วผลของมันคืออะไร ผลตามกฎหมายชาติ บอกแล้วตั้งแต่ต้นว่าคือคนไข้หายโรค และมีสุขภาพดี นี่คือ เหตุผลตามธรรมชาติ ที่นี้เหตุและผลตามกฎหมายของมนุษย์ ก็คือการแพทย์เป็นเหตุ รายได้ดีเป็นผล

แม้แต่เด็กนักเรียนจะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยก็ชอบเลือกเรียนแพทย์ อันนี้เราไม่ว่ากันนะ มันเป็นเรื่องของค่านิยมในสังคม ซึ่งเป็นอย่างนั้นจริงๆ เป็นกันไปทั่ว เวลาเด็กจะเลือกเข้าเรียนอะไร ก็ต้องนึกว่าเรียนอะไรจะได้รายได้ดีที่สุด อันนี้

เป็นเครื่องแสดงว่า มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ ติดในกฎสมมติกันมาก ไม่ค่อยมีใครพูดว่าเรียนแพทย์เพื่อจะรักษาคนไข้ให้หายเจ็บป่วย หรือเพื่อจะช่วยให้คนมีสุขภาพดีมากๆ แสดงว่าเราหลงสมมติ หรือติดในกฎสมมติมากเกินไป บัดนี้ถึงเวลาที่เราจะต้องมา ทบทวนกันเสียที ว่าที่แท้นั้นเหตุผลหรือกฎมี ๒ ชั้น ซึ่งเราได้ พูดกันมากแล้ว คือ

๑. ตามกฎธรรมชาติ การแพทย์เป็นเหตุ คนไข้หายโรค หรือคนมีสุขภาพดีเป็นผล

๒. ตามกฎมนุษย์ การแพทย์เป็นเหตุ รายได้ดี หรือได้ค่าตอบแทนมากเป็นผล

ที่นี้โรงพยาบาลเอกชน ก็หลักการเดียวกัน คือตั้งโรงพยาบาลทำงานแพทย์เป็นเหตุ ถ้าไรสูงสุดเป็นผล อันนี้กฎไไหน กฎมนุษย์ แล้วกฎธรรมชาติคืออะไร? เหตุผลที่แท้ตามกฎธรรมชาติ คือ ตั้งโรงพยาบาลเป็นเหตุ คนไข้หายโรคและผู้คนในสังคมนี้บรรเทาเบาบางจากโรคภัยไข้เจ็บมีสุขภาพดีขึ้นเป็นผล ใช้นิใหม่

ที่นี้เราอยู่ในโลกของสมมติ ปัจจุบันนี้โลกได้เข้าสู่ระบบ การแข่งขันเชิงธุรกิจ แล้วเราจะทำอย่างไรดี เราจะปรับตัวแบบ ไไหน สมมติว่าตอนนี้เรายอมรับความจริงแล้วว่า ที่แท้แล้วผล

สำเร็จต้องอยู่ที่การช่วยให้ผู้คนหายโรคภัยไข้เจ็บมีสุขภาพดี แต่ในสังคมปัจจุบันนี้ถ้าเราขึ้นถืออย่างนี้เราก็แย่ แล้วเราจะทำอย่างไรดี เราก็ต้องประสาน ๒ ระดับ โดยตั้งเป็นจุดหมายสูงสุด กับจุดหมายรอง

หลักใหญ่คือมนุษย์จะต้องไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ คือจากความเป็นจริงที่แท้ซึ่งเป็นตัวรักษาอารยธรรมของมนุษย์ ถ้าเราไม่รักษาหลักการนี้ สังคมจะวิปลาสหมด มนุษย์เองในที่สุดก็จะอยู่ไม่ได้ อารยธรรมจะถึงจุดจบ เพราะมนุษย์มาติดอยู่ในสมมติอันนี้ ถ้าขึ้นเอากำไรสูงสุดเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จทั่วไปหมดในสังคมนี้ สังคมจะอยู่ไม่ได้ ต้องพังแน่ๆ เพราะฉะนั้นหลักการตามกฎธรรมชาติ คือความจริงที่แท้นี้จะต้องรักษาไว้ เราก็ตั้งเป็นจุดหมายสูงสุด แล้วจึงตามด้วยจุดหมายรองของมนุษย์

จุดหมายสูงสุดของการตั้งโรงพยาบาลคือ การช่วยให้ประชาชนบรรเทาเบาบางจากโรคภัยไข้เจ็บมีสุขภาพดีขึ้น จุดหมายสูงสุดนี้ เป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จที่แท้ของเรา แต่จุดหมายรองคือ ถ้าไรสูงสุด เราก็ต้องมีด้วย แล้วหาทางประสานคือให้กำไรของเรา ไปเกื้อหนุนต่อจุดหมายแท้่อีกทีหนึ่ง คือ ให้กำไรสูงสุดของเราไปเกื้อหนุนการช่วยให้มนุษย์หายโรคภัยไข้

เจ็บมีสุขภาพดีขึ้น ถ้าประสานได้ก็แสดงว่าไปกันได้ แต่ถ้าเอาแค่จุดหมายรอง คือ เอาแค่กำไรสูงสุดอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงจุดหมายที่แท้เลย ละก็แย่ สังคมพังแน่

ถ้าตกลงอย่างนี้แล้ว ก็อาจจะตั้งเป็นหลักการว่า

๑. ถ้าได้ผลตามจุดหมายรอง คือกำไรสูงสุด แต่ไม่ได้ผลตามจุดหมายสูงสุด คือไม่ช่วยให้คนไข้หายโรค และประชาชนสุขภาพไม่ดีขึ้น = *ยอมรับไม่ได้*
๒. ถ้าได้ผลตามจุดหมายสูงสุด คือคนไข้หายโรค ประชาชนมีสุขภาพดีด้วย และได้ผลตามจุดหมายรอง คือกำไรสูงสุดด้วย = *พอยอมรับได้*
๓. กำไรสูงสุดที่ได้ตามจุดหมายรอง เอาไปเกื้อหนุนในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุด คือช่วยบำบัดโรคภัยไข้เจ็บทำให้ประชาชนมีสุขภาพดียิ่งขึ้นไป = *ยอมรับได้*

ในระดับบุคคลก็เช่นเดียวกัน เราทำงานทำการในสังคมปัจจุบันนี้ ค่านิยมของสังคมมันบีบบังคับเราอยู่ เราหนีไม่พ้น เพราะฉะนั้นเราก็จำเป็นต้องมีรายได้ดีพอสมควร แต่เราจะต้องคำนึงอยู่ตลอดเวลาว่า ทำอย่างไรจะให้จุดหมายแห่งความสำเร็จในขั้นรองของเรา ไม่ไปทำลายจุดหมายสูงสุด คือ การ

ช่วยให้ชีวิตดีขึ้น สังคมร่มเย็นเป็นสุข โลกนี้น่าอยู่ยิ่งขึ้น

การที่มนุษย์สร้างสรรค์ความเจริญต่างๆ ขึ้นมามีอารยธรรม มีวัฒนธรรมนั้นที่แท้เพื่ออะไร จุดหมายที่แท้จริง ก็คือการ *สร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่มีสันติสุข และโลกที่ร่มเย็นน่าอยู่ยิ่งขึ้น* อันนี้คือจุดหมายที่แท้จริงของเรา ซึ่งเราจะต้องไม่ลืม แต่บางครั้งมนุษย์ก็ลืมตัว แล้วก็มาติดในเรื่องกำไรสูงสุด หรือผลประโยชน์ต่างๆ ถ้าอย่างนี้เราก็แปลกแยกจากความเป็นจริงของธรรมชาติ ถ้าลองแปลกแยกถึงขั้นนี้ พื้นฐานของชีวิตและสังคมก็เสียหาย ความสุขที่เป็นทุนพื้นฐานทั้งสามอย่างไม่รู้ว่าหายไปตั้งแต่เมื่อไร เราทั้งหลายมาติดอยู่กับภาวะแห่งความแปลกแยก เหล่านี้หมด

เพราะฉะนั้นเราจะต้องประสานให้ได้ ให้กฎของมนุษย์ กับกฎของธรรมชาติ หรือความจริงของมนุษย์ กับความจริงของธรรมชาติ โยงกันอยู่เป็นอันเดียวกัน ประสานกลมกลืนกันให้ได้ ตราบใดที่เราโยงประสานโยงถึงกันได้ ชีวิตก็ยังดีอยู่ และสังคมก็ยังดีอยู่ด้วย จะไม่มีภัยอันตรายมากมาย ฉะนั้นจะต้องรีบประสานกิจการในการดำเนินชีวิตทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการหาเลี้ยงชีพส่วนบุคคลก็ตาม กิจการหรือธุรกิจของสังคมก็ตาม จะต้องพยายามประสานความต้องการของมนุษย์กับผลตามกฎหมาย

ธรรมชาติที่แท้ให้ถึงกันให้ได้

ตกลงว่าแม้จะมีกำไรสูงสุด ก็ต้องให้อึดต่อจุดหมายสูงสุด ซึ่งเป็นจุดหมายที่แท้จริงตามเหตุตามผลของธรรมชาติ คือ การช่วยกันเป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่มีสันติสุข และโลกที่รื่นรมย์น่าอยู่ยิ่งขึ้น ถ้าทำได้อย่างนี้อารยธรรมของเราก็จะเจริญพัฒนาต่อไป

เวลานี้อารยธรรมกำลังจะสลายเพราะความผิดพลาดนี้ เพราะมนุษย์ไม่สามารถสร้างอารยธรรม ที่ช่วยทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม สังคมมีสันติสุข และโลกที่รื่นรมย์น่าอยู่ได้ แต่ยิ่งพัฒนาไป อารยธรรมกลับเป็นตัวทำลายจุดหมายนี้เสียเอง ชีวิตก็แย่ง คนก็เครียดมีความทุกข์มากขึ้น และสังคมก็เดือดร้อน แย่งชิง เอาัดเอาเปรียบกันมากขึ้น ธรรมชาติแวดล้อมของโลกก็ไม่น่ารื่นรมย์ ไม่น่าอยู่ มีแต่มลภาวะ ยิ่งเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติก็ยิ่งร่อยหรอลงไป เอ๊ะ ! นี่ อารยธรรมอะไรกัน? ทำไมจึงทำให้มนุษย์เป็นอย่างนี้ อารยธรรมอย่างนี้แสดงว่าผิดทาง ถ้าสร้างถูกมันจะต้องแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ หรือว่าไม่ใช่อารยธรรม แต่กลายเป็นหายนธรรมไป

เปลี่ยน“อยากได้” เป็น “อยากทำ”
คือจุดเริ่มที่จะนำสู่ความสำเร็จ

ถ้าเราพัฒนาคนถูกต้องอย่างที่ว่าเมื่อนี้ มนุษย์ไม่แปลกแยกจากความจริงของธรรมชาติตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ทุกอย่างก็สอดคล้องไปกันได้หมด ไม่มีอะไรเสียหาย เมื่อเราวางฐานได้ดีแล้ว เราก็ใช้หลักการต่างๆ ในการทำงาน บนพื้นฐานที่ถูกต้องนั้น เมื่อพื้นฐานถูกต้องแล้ว เราจะเอาธรรมะอะไรมาใช้ต่อนั้น ก็เดินหน้าไปด้วยดี เช่นเอาหลักอิทธิบาทมาใช้

แทบทุกท่านรู้จัก “อิทธิบาท คือ หลักแห่งความสำเร็จ” หลายท่านท่องขึ้นใจเลย อิทธิบาทมี ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

อิทธิบาท แปลว่า ทางแห่งความสำเร็จ

๑. ฉันทะ แปลว่า ความรักความพอใจ จะทำอะไรก็ทำด้วยความรักความพอใจ จะรักพอใจได้อย่างไร? โดยทั่วไปก็ต้องชอบหรือเห็นประโยชน์เห็นคุณค่าของงานนั้น จึงจะรักจะพอใจงานนั้น แต่ถ้าจะตอบให้ตรงที่สุดและง่ายๆ สั้นๆ ก็คือ ถ้าคนไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ ถ้าเขาต้องการผลตามกฎธรรมชาติแท้จริง เขาจะรักงานทันที นี่คือฉันทะซึ่งตั้งอยู่บนฐานที่ว่ามาเมื่อนี้ เช่น คนทำสวนรักงานทำสวน เพราะเขาต้องการให้

ตันไม้เจริญงอกงาม ถ้าหมออยากให้คนไข้หายป่วยหรืออยาก
ให้เขามีสุขภาพดี หมอก็รักษานักษัตริย์คนไข้ทันที

ถ้าพูดกันให้ถึงแก่น ฉันทะไม่ใช่แค่รักษานะเท่านั้น เพราะ
ฉันทะ แปลว่าอยากทำให้มันดี เพราะฉะนั้นจึงมีความหมายว่า
เมื่อจะทำอะไรก็ต้องทำให้มันดีที่สุด ให้มันเรียบร้อยสมบูรณ์
ซึ่งเมื่อต้องการผลตามกฎธรรมชาติจริงๆ ก็สร้างฉันทะนี้ได้

๒. วิริยะ แปลว่า ความเพียร และความเพียรก็แปลว่า
ความแกล้วกล้า วิริยะ ตัวนี้ มาจาก วีระ นั่นเอง แปลว่า ความ
เป็นผู้แกล้วกล้า หมายความว่า ใจสู้ เจองานแล้วไม่ถอย แล้ว
ทำอะไรจะเจองานไม่ถอย ก็ต้องมีจิตสำนึกในการฝึกตน พอ
เจองานบอกว่า ยิ่งยากยิ่งได้มาก เจอปัญหาที่เป็นเวทีพัฒนา
ปัญญา อย่างที่ว่ามาแล้ว จะไปถอยอะไรละ มีแต่เดินหน้า ดังนั้น
วิริยะก็มาสิ

จะมาพูดกันให้มีฉันทะ วิริยะ พูดแทบตายก็ไม่ค่อยมีกัน
แต่ถ้าไปสร้างที่ฐานละก็ได้เลย คือจุดจิตสำนึกในการฝึกตน
แล้ววิริยะก็มา เรียกว่าใจสู้ มองเห็นงานเป็นสิ่งที่ท้าทาย

คนเรามีลักษณะนิสัยต่างกัน บางคนมี ฉันทะ พอใจรัก
งานบางทีก็มาง่ายๆ เพียงพูดให้เห็นประโยชน์ของงานว่าดีอย่างไร
ก็เกิดความพอใจ รัก แต่บางคน พูดอย่างไรก็ไม่เอา ต้องพูดให้

เห็นงานเป็นเรื่องท้าทายถ้าให้งานนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถ
คนแบบนี้จะสู้ เอาไม่ถอย จนทำได้สำเร็จ คนอย่างนี้เรียกว่า
เป็นคนแบบวิริยะ ต้องใช้วิธีทำให้รู้สึก ว่า งานนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย
เป็นอันว่า วิริยะ แปลว่า ใจสู้ เมื่อทำจะไม่ถอย

๓. จิตตะ แปลว่า ใจจดจ่อ ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่มี
อุทิศตัวต่องาน เนื่องจากเห็นความสำคัญของมัน เมื่อคนเห็น
ความสำคัญของอะไร เช่น ความสำคัญของความมั่นคง
ปลอดภัยของชีวิต เขาจะเอาจริงเอาจังขึ้นมาทันที

สาระของอิทธิบาทนั้นอยู่ที่ไหน จึงทำให้เกิดความ
สำเร็จ ก็คือจิตแน่วแน่เกิดสมาธิขึ้นมานั่นเอง ในข้อที่ ๑ เมื่อ
เราพอใจหรือชอบงานอะไร ในเวลาทำงานนั้นใจเราจะแน่วแน่
เป็นสมาธิ ในข้อที่ ๒ เวลาใจสู้จะเอากับงานอะไร เห็นงานอะไร
ท้าทาย ใจเราก็จะแน่วแน่อยู่นั่น คือ มีสมาธิ ที่นี้ในข้อที่ ๓
เราทำให้เห็นความสำคัญของเรื่องนั้น หรืองานนั้น เช่น ทำให้
เห็นว่าถ้าไม่ทำมันจะมีผลคุกคามต่อความมั่นคงปลอดภัยของเรา
ยกตัวอย่างง่ายๆ คนที่ถูกระเบิดจะมีใจแน่วแน่ จดจ่อเลยทีเดียว
เพราะอะไรเพราะว่ามันคุกคามต่อความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต
มีความสำคัญต่อชีวิตของเขา เขาจึงต้องเอาใจใส่มากจนถึงขั้น
ใจจดจ่อเลยทีเดียว ฉะนั้นวิธีสร้างจิตตะก็คือ ทำให้เห็นความ

สำคัญของงานนั้นต่อชีวิต ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ต่อโลก อย่างกับจะทุระเบิดเลย พอจะทุระเบิดเท่านั้นแหละไม่มีหรอกที่ใจจะพุ่งชันไปไหน ใจจะแน่วแน่นอยู่กับงานทุระเบิดแน่นอน

๔. วิมังสา แปลว่า ทดลอง หรือทดสอบ คนบางคนอยากรู้อยากเห็น ชอบทดลอง ชอบคิดสืบสวนว่า ทำอย่างนี้จะเป็นอย่างไร ทำอย่างนั้นจะเกิดผลอย่างไร อย่างนี้ต้องใช้วิมังสา คือ ทำการพิสูจน์ทดลอง คอยตรวจตราหาทางแก้ไขปรับปรุง อยู่เสมอ ซึ่งต้องใช้ปัญญา เมื่อเอามาใช้ในการทำงานทั่วไป ก็พูดง่ายๆ ต่อกันกับข้อ ๑-๒-๓ ว่างานที่จะทำให้สำเร็จนั้น ต้อง

๑. รักงาน

๒. รู้งาน

๓. ใส่ใจงาน

๔. ทำงานด้วยปัญญา

ที่ว่าทำงานด้วยปัญญา หมายความว่า จะเอาแค่ รักงาน รู้งาน ใส่ใจงาน แต่ไม่ทำงานด้วยปัญญา ก็ไม่แน่ว่าอาจจะไม่สำเร็จ หรืออาจจะเสียไปเลย เหมือนสุครีพเสียที่กุมภกัณฑ์ เพราะฉะนั้นจะต้องทำงานด้วยปัญญาด้วย

นี่คือหลักอิทธิบาท ๔ ข้อ แต่ผู้บริหารจะต้องรู้ตระหนักว่า คนแต่ละคนมีลักษณะนิสัยไม่เหมือนกัน บางคนต้องปลอบ

ด้วยฉันทะ บางคนต้องปลุกหรือยุด้วยวิริยะ บางคนต้องขู่หรือรุกรด้วยจิตตะ บางคนต้องเหี้ยด้วยวิมังสา แต่ถ้าได้พร้อมทั้ง ๔ ข้อ ก็จะเดินรุดหน้าเต็มที่ อิทธิบาท ๔ นี้เข้ามารับช่วงต่อ หรือเดินหน้าขึ้นไปจากฐานที่ต้องสร้างมาก่อนอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ขอบุद्धทบทวนอิทธิบาท ๔ หรือสูตรแห่งความสำเร็จนี้ใหม่ ให้ความหมายลึกกลงไปถึงหลักมากยิ่งขึ้นว่า

๑. *อยากทำให้มันดี (ที่สุด) = ฉันทะ*

๒. *มีอะไรทำต้องให้สำเร็จ = วิริยะ*

๓. *ทำงานอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ = จิตตะ*

๔. *ใช้ปัญญาจัดการนำงานสู่จุดหมาย = วิมังสา*

สัมพันธกับคน ให้ได้ผลแก่งาน

ต่อไปนี้อาจจะพูดอีกสักเรื่อง ๒ เรื่อง ในการทำงานนั้น เราต้องเกี่ยวข้องกับผู้คน เช่นเพื่อนร่วมงาน และผู้รับบริการ หรือโดยเฉพาะผู้บริหาร ก็ต้องทำงานเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลด้วย

ในการเกี่ยวข้องกับผู้คนนั้นเราจะต้องมีหลักในการปฏิบัติ หลักการปฏิบัติต่อคนก็มีหลายอย่างหลายประการ แต่หลักธรรมที่ครอบคลุมที่สุดมีอยู่หมวดหนึ่ง ลองทายซิว่า หลักอะไร

ที่ใช้ได้ครอบคลุมหมดหลักอะไรเอ่ย? ได้ยินแว่วๆ พูดดังๆ น้อย “พรหมวิหาร ๔” แน่แน่นอนเลย พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักที่ครอบคลุมสำหรับการที่มนุษย์อยู่ในโลก และเป็นส่วนร่วมของโลก คำว่าพรหมวิหาร ก็บอกอยู่ในตัวแล้ว เพราะพรหมวิหาร แปลว่า ธรรมประจำใจของพรหม ก็คือ ธรรมประจำใจของผู้สร้างสรรค้อภิปาลโลก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ทุกคนทำตัวเป็นพรหมโดยไม่ต้องรอเทพเจ้า คือพระพรหม

ขอขยายความว่าในศาสนาพราหมณ์เขามีเทพเจ้าสูงสุดคือ พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก และบำรุงเลี้ยงอภิปาลโลกไว้ พอครบกับหนึ่งโลกทะลาย พระพรหมก็สร้างโลกขึ้นมาใหม่อีก พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ให้เราทุกคนทำตัวเป็นพรหมผู้ทำหน้าที่สร้างโลก โดยไม่ต้องรอพระพรหมเทพเจ้ามาสร้าง หมายความว่าให้เราทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค้อภิปาลโลกเสียเอง เราจะทำอย่างไร จึงจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค้อภิปาลโลก ก็ต้องมีธรรมประจำใจของพรหม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ทำอย่างไรถึงจะมีพรหมวิหาร ๔ ประการนี้ได้ วิธีที่ง่ายที่สุดก็คือ พูดยึดสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่จะต้องไปปฏิบัติ หลายคนแยกความหมายของ ๔ ข้อนี้ไม่ออก เช่น เมตตา กับ

กรุณา หลายท่านแยกไม่ได้เลยว่าจะต่างกันอย่างไร? แต่ถ้าใช้วิธีพูดแบบสถานการณ์ จะเข้าใจได้ทันที

เมตตา กับกรุณา คนไทยใช้มากจนเป็นภาษาไทย ส่วนมุทิตาใช้น้อยลงไป บางทีใช้เป็นพิธี เช่นไปแสดงมุทิตาจิต ส่วนอุเบกขาคนไทยไม่รู้เรื่องแล้วยังใช้ผิดด้วย

ที่นี้ก็ดูว่า ๔ ข้อนี้มีความหมายอย่างไร โดยดูสถานการณ์ที่เราจะปฏิบัติ คือสถานการณ์ที่เกิดแก่คนอื่น เพราะธรรมชุดนี้เป็นธรรมที่จะใช้กับผู้อื่น เพราะฉะนั้นจะเข้าใจความหมายชัดเมื่อดูการใช้ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับคนอื่น

สถานการณ์ที่ ๑ คนอื่นเขาอยู่เป็นปกติ เราก็ใช้ธรรมข้อที่ ๑ คือ เมตตา ได้แก่ ความเป็นมิตร

เมตตา มาจากรากศัพท์เดียวกับ มิตตะ ซึ่งแปลว่า มิตร เอาอิ ข้างหน้าเป็นเอ เอาอะ ข้างหลังเป็นอา ก็เป็น เมตตา มิตตะเป็นคน เมตตา เป็นคุณธรรม เมตตาก็คือ คุณธรรมของมิตร ความเป็นมิตร น้ำใจของมิตร หรือคุณสมบัติของมิตรนั่นเอง ความเป็นมิตรก็คือ ความมีน้ำใจหวังดี ความปรารถนาดีต่อกัน อยากให้เขามีความสุข พุดง่ายๆ เมื่อเขาอยู่เป็นปกติเราก็เป็นมิตร

สถานการณ์ที่ ๒ เขาเปลี่ยนจากปกติ เป็น ตกต่ำลง เดือดร้อน มีความทุกข์ มีปัญหา เราก็ย้ายไปสู่ข้อที่ ๒

เป็นกรุณา

กรุณา แปลว่า พลอยห่วงใยในทุกข์ของเขา พอเห็นคนอื่นมีทุกข์ก็พลอยมีจิตใจไหวไปตามความทุกข์ของเขา ทนอยู่ไม่ได้ ต้องชวนเขาหาทางช่วยเหลือ ปลดเปลื้องความทุกข์ของเขา ให้เขาพ้นจากความทุกข์หรือช่วยแก้ปัญหาให้เขาจะเห็นว่าเมตตา กับกรุณา ต่างกันชัดเลย

สถานการณ์ที่ ๓ เขาขึ้นสูง ประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความสุข เราก็ย้ายมาใช้ข้อที่ ๓ คือ มุทิตา ได้แก่พลอยยินดีด้วย เอาใจช่วย ส่งเสริมสนับสนุน

เขาทำความดี ทำถูกต้องแล้ว ก็ส่งเสริมเขา สนับสนุนเขา ให้ทำดีมีความสุขสำเร็จยิ่งขึ้นไป ร่วมอนุโมทนาด้วย มุทิตาก็พลอย กรุณาก็พลอย กรุณานั้นพลอยห่วงใยในทุกข์ของเขา มุทิตานั้นพลอยยินดีในความสุขของเขา

สถานการณ์ที่ ๔ ที่จะใช้อุเบกขา อันนี้ยากที่สุด เมื่อมี ๓ ข้อ ทวนอีกทีหนึ่งว่า สถานการณ์เขาเป็นปกติ เรามีเมตตา สถานการณ์เขาตกต่ำเดือดร้อน เรามีกรุณา สถานการณ์เขาขึ้นสูงได้ดีมีสุข เรามีมุทิตา ต่อไปสถานการณ์ที่ ๔ เขาเป็นอย่างไร เราจึงจะมีอุเบกขา ถ้าใครได้ข้อ ๔ ก็จะครบ แล้วธรรมะก็จะมีคุณภาพ แต่ถ้าไม่ครบก็เสียดุลไปเลย ทั้งชีวิตก็เสียดุล สังคม

ก็เสียดุล อย่างนี้ว่าธรรมะนั้นปฏิบัติไปแล้วจะดีหมด บางทีมันดีในแง่หนึ่งด้านหนึ่ง แต่อาจจะเสียดุล แล้วก็เกิดผลเสียอีกด้านหนึ่ง ถึงแม้จะมีเมตตา กรุณา และแม้แต่มีมุทิตาด้วย ถ้าไม่มีอุเบกขา สังคมก็เสียดุล ที่เห็นง่ายๆ **สังคมไทยนี้แหละเสียดุล เพราะขาดอุเบกขา** ทำไม ? ก็เพราะไม่รู้จักสถานการณ์ที่ ๔ ที่จะต้องมีอุเบกขา

ความสัมพันธ์จะได้ผลสมบูรณ์ ต้องรักษาดุลทั้งในใจและในสังคม

ก่อนที่จะพูดถึงสถานการณ์ที่ ๔ นี้ ขอทำความเข้าใจทั่วไปก่อนว่า ที่ท่านสอนให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา นี่เป็นการมุ่งที่จะให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดี การช่วยเหลือกัน มีความสัมพันธ์ มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน นี่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ถ้ามนุษย์มี ๓ ข้อนี้เราก็อยู่ร่วมกันด้วยดี เขาอยู่เป็นปกติ เราก็เป็นมิตร เขาตกต่ำเดือดร้อนเราก็กรุณาช่วยเหลือเขา พอเขาประสบความสำเร็จทำได้เราก็ส่งเสริมสนับสนุน อย่างนี้ก็เรียกว่าอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความสัมพันธ์ที่ดี

อย่างไรก็ดี โลกหรือสังคมมนุษย์นี้ ลำพังเพียงแต่ว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์กันดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีเท่านั้น ยังไม่

เพียงพอที่จะอยู่ได้ด้วยดี เพราะว่าเบื้องหลังโลกหรือสังคมมนุษย์นี้ ยังมีสิ่งที่เป็นฐานรองรับอยู่อีกชั้นหนึ่ง สิ่งทีรองรับโลกหรือสังคมมนุษย์ไว้ ก็คือ “ธรรม” อันได้แก่หลักการแห่งความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และความเป็นเหตุเป็นผลในสิ่งทั้งหลาย โลกของมนุษย์นั้นยังต้องขึ้นอยู่กับกฎของธรรมชาติ โลกมนุษย์มิใช่จะอยู่ได้อย่างเป็นอิสระ

แม้มนุษย์จะมีความสัมพันธ์กันดี ช่วยเหลือกันดี แต่若不รักษาธรรม ไม่รักษาตัวความจริง ความดีงาม ความถูกต้องตามเหตุและผลของกฎธรรมชาติ โลกมนุษย์นี้เองก็จะวิบัติ เพราะฉะนั้นนอกเหนือจากความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในหมู่มนุษย์แล้ว มนุษย์จะต้องไม่หลงลืมว่า ตนจะต้องไม่ทำลายหลักการแห่งความจริง ความดีงามและความถูกต้องตามเหตุผลที่เรียกว่า ธรรมนั้น มนุษย์จะต้องรักษาหลักการคือธรรมนี้ไว้ อันนี้คือ สถานการณ์ที่ ๔

เป็นอันว่า สถานการณ์ที่ ๔ คือ เมื่อใดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ไม่ว่าข้อ ๑ ก็ตาม ข้อ ๒ ก็ตาม ข้อ ๓ ก็ตาม จะส่งผลกระทบทำลายเสียหายละเมิด หรือทำลายตัวธรรมคือหลักการ กฎเกณฑ์ กติกา ความจริง ความถูกต้อง ดีงาม ความเป็นธรรม ชอบธรรม เมื่อนั้นความสัมพันธ์นั้นจะต้องหยุด นี่คือ

อุเบกขา อันได้แก่ การวางตัวเป็นกลางตามธรรม โดยเฉยต่อคนนั้น บอกว่าฉันไม่เอาด้วยกับคุณแล้วนะ ฉันจะต้องทำตามธรรม ถ้าฉันช่วยคุณฉันก็กลายเป็นคนที่ก้าวก่ายแทรกแซงธรรม อุเบกขาเพื่อไม่ก้าวก่ายธรรม เพื่อให้ธรรมอยู่ได้ เพราะธรรมนี้รักษาสังคม ถ้าฉันไม่รักษาธรรม สังคมนี้อาจจะไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นฉันต้องหยุด แล้วที่นี้ก็จัดการว่ากันไปตามธรรม คือตามความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม หลักการ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย ว่าอย่างไร ก็ปฏิบัติไปตามนั้น

เหมือนอย่างพระสงฆ์มีกฎ มีบัญญัติ มีวินัย เมื่อมีใครทำผิด เข้าสู่ที่ประชุม ที่ประชุมบอกว่าต้องทำไปตามหลักการ กฎ กติกา ท่านผู้นี้ทำความผิดต้องถูกลงโทษ แต่ที่ลงโทษนี้ไม่มีใครลงโทษท่านนะ ภาษาพระใช้ว่า หลักการคือตัวธรรมลงโทษท่าน ไม่มีใครลงโทษหรอก ทุกองค์ยังมีเมตตาตามปกติ ทุกท่านในที่ประชุมมีความรักความปรารถนาดีต่อท่าน แต่เราปฏิบัติไปตามหลักการ พวกเราเป็นเพียงกระบอกเสียงของธรรม เป็นเพียงปากหรือเป็นช่องทางแสดงตัวให้กับธรรมเท่านั้น ผู้ที่ทำหน้าที่คือธรรม ธรรมจะมาทำหน้าที่เองไม่ได้ ก็เลยต้องอาศัยที่ประชุม ผู้ตัดสิน หรือบุคคล เช่น ผู้พิพากษาเป็นทางผ่าน เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าธรรมลงโทษเขา คือตัวหลักการลงโทษเขา ไม่ใช่

ใครคนไหนลงโทษทั้งสี่นี้คือข้อ ๔ อุเบกขา

เป็นอันว่าขออย่าอีกที่ว่าสถานการณ์ที่ ๔ คือสถานการณ์ที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ไปละเมิดทำความเสียหายต่อตัวธรรม คือหลักการเข้า ต้องมีอุเบกขา คือหยุดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น เพื่อไม่แทรกแซงก้าวก่ายตัวธรรม และจะได้รักษาหลักการ กฎเกณฑ์ กติกาไว้ให้มีผลตามเหตุของมัน

หลักการนี้จัดเป็น ๒ ชั้น คือ

๑. หลักการแห่งความเป็นจริง ความถูกต้องชอบธรรมตามธรรมชาติ

๒. หลักการของมนุษย์ ที่เราบัญญัติจัดตั้งขึ้นเป็นกติกาสังคม เป็นกฎหมาย เป็นวินัยของชุมชน เป็นระเบียบของโรงพยาบาล เป็นต้น

ทั้งหมดนี้อุเบกขามารักษาคุมหมด เพราะฉะนั้น ๔ ข้อจึงย่อเหลือ ๒ ฝ่ายคือ ๓ ข้อแรกเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคน และข้อ ๔ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในกรณีที่เกี่ยวข้องกับธรรม หรือพูดสั้นๆ ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมหรือหลักการ และข้อสุดท้ายนี้คุมทั้งหมดให้อยู่ในดุลยภาพ ข้อ ๔ คืออุเบกขาเป็นตัวรักษาให้สังคมนี้อยู่ได้

สังคมที่เสียดุลคือสังคมที่เอาแต่เพียงข้างใดข้างหนึ่งดังจะเห็นว่า บางสังคมก็เอียงไปในข้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บางสังคมก็เอียงไปในแง่รักษาหลักการอย่างเดียว ไม่เอากับคนเลย ถ้าเป็นอย่างนั้นสังคมก็เสียดุล แล้วก็จะเกิดผลร้าย

ในสังคมที่เสียดุล ซึ่งเอียงไปในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มนุษย์ก็จะช่วยเหลือกันจนกระทั่งหลงลืมมองข้ามหลักการ กฎเกณฑ์ กติกา ลงจะช่วยกันแล้วก็เอาความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นใหญ่ กฎเกณฑ์ กติกา ไม่เอาทั้งนั้น ทำลายได้หมด นี่เป็นผลเสียอย่างแรก

ผลเสียอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทำให้คนหวังพึ่งผู้อื่น เพราะว่าเมื่อคนมีเมตตา กรุณา พร้อมทั้งจะช่วยเหลือกัน คนที่ตกต่ำเดือดร้อน ประสบเหตุการณ์ร้าย แร้นแค้นขาดแคลน ก็หวังว่าจะพึ่งเพื่อนคนนั้นได้ ผู้ใหญ่คนนี้ได้ ญาติคนโน้นได้ แล้วความหวังพึ่งนั้น ก็จะทำให้ไม่ดิ้นรนขวนขวาย กลายเป็นคนอ่อนแอ ไม่รู้จักพึ่งตนเอง แล้วก็ตกอยู่ในความประมาท เพราะฉะนั้น ท่านจึงเอาข้อ ๔ มาดู มาคุมไว้อีกทีหนึ่ง คนจะได้มีความรับผิดชอบและรู้จักเหตุผล

อุเบกขารักษาดุลช่วยให้เกิดความพอดี คือคุมไว้ วาง

ขอบเขตไว้ว่า การช่วยเหลือกันหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะต้องไม่ให้เสียธรรม ไม่ว่าจะเป็นความเป็นธรรม หรือความชอบธรรม ไม่ให้เป็นภาระละเมิดทำลายหลักการ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย เป็นต้น ที่เป็นมาตรฐานรองรับสังคมมนุษย์ไว้ และการช่วยเหลือกันนั้นจะต้องเป็นการชอบด้วยเหตุผลหรือสมเหตุผล หรือช่วยอย่างมีเหตุผล มิใช่ช่วยเรื่อยเปื่อยจนทำให้เขา กลายเป็นคนอ่อนแอ เกียจคร้าน เชื่อยชา เสียนิสัย ไม่รู้จักพึ่งตัวเอง พุดสั้นๆ ว่า ช่วยให้เราพึ่งตนเองได้ มิใช่ช่วยจนเขากลายเป็นนักรอรับความช่วยเหลือ ช่วยให้เราเข้มแข็งขึ้น มิใช่ช่วยให้เขาอ่อนแอลง

ในการเลี้ยงลูกก็เหมือนกัน ถ้าพ่อแม่เอาแต่ ๓ ข้อแรก ลูกจะไม่โต ถ้ามีอะไรที่ลูกจะต้องรับผิดชอบต่อชีวิตของตน รับผิดชอบต่อสังคม และรับผิดชอบต่อความเป็นจริงของโลกและชีวิต ซึ่งเขาจะต้องเผชิญในอนาคต พ่อแม่จะต้องฝึกเขาไว้ เช่นว่า มีอะไรที่เด็กจะต้องหัดทำให้เป็นเพื่อให้สามารถรับผิดชอบชีวิตของตนได้ต่อไป ก็ต้องใช้อุเบกขา คือดูให้เขาหัดทำให้ตัวเองเป็น ไม่ใช่เอาแต่เมตตาการุณาแล้วไปทำแทนให้หมด อย่างนี้เป็นต้น อุเบกขานี้สำคัญมาก

ทีนี้ในสังคมที่เอียงดิ่งไปทางอุเบกขาเอาแต่หลักการ

อย่างเดียว ไม่เอาความสัมพันธ์ระหว่างคนเลย ก็จะเกิดผลเสีย คือคนไม่มีน้ำใจต่อกัน ไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้สังคมแห้งแล้ง ไม่มีความอบอุ่น เครียด แต่พร้อมกันนั้น ก็มีผลพลอยได้ที่ดี คือ เมื่อตัวใครตัวมันหวังพึ่งกันไม่ได้ ก็บีบให้คนต้องดิ้นรน ขวนขวาย ถ้าไม่ดิ้นก็ตาย ทำให้เป็นคนเข้มแข็ง

สังคมฝรั่งเป็นตัวอย่างของสังคมที่เอียงข้างอุเบกขา เกาเจย เกาไม่เอาด้วย คุณจะทำอะไร ทำไป อย่าละเมิดกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์กติกาก็แล้วกัน ทำไปเถิด ถ้าไม่ละเมิดกฎก็ทำไป แต่ถ้าละเมิดผิดกฎเมื่อไร กฎหมายจัดการเลย อย่างนี้เรียกว่า สังคมอุเบกขา ก็รักษาหลักการกฎเกณฑ์กติกาไว้ได้ เอากฎหมายเป็นบรรทัดฐาน

สังคมไทยเป็นสังคมที่เอียงดิ่งไปข้างความสัมพันธ์ระหว่างคน เพราะผู้คนมีข้อ ๑-๒ หรือ ๑-๒-๓ แต่โดยมากจะอยู่แค่ ๑ คือเมตตา และ ๒ คือการุณา ส่วนข้อ ๓ มุทิตา มักจะอ่อนหรือหายไป ในสังคมไทยนี้ คนจะช่วยเหลือกันดี ช่วยเหลือกันจนกระทั่งว่า ไม่เอากฎเอาเกณฑ์เสียหลักการหรือเสียความเป็นธรรมไปเลย ก็เสียอีก จึงเห็นได้ว่ายากจังเลย โลกมนุษย์นี้ ที่จะทำให้เป็นพรหมซึ่งต้องครบ ๔ เพราะฉะนั้น เราเป็นพรหมกันได้ยาก เพราะเราเป็นแค่ ๑-๒ บ้าง ๑-๒-๓ บ้าง มีแต่ ๔ บ้าง

พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ดำรงรักษาโลกมนุษย์ไว้ด้วยธรรมทั้ง ๔ ข้อ ซึ่งต้องปฏิบัติให้ครบ จึงจะเป็นธรรมของพรหม คือผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และอภิบาลโลก เพราะฉะนั้น จะต้องถือเป็นเรื่องสำคัญว่า พรหมวิหาร ๔ จะต้องใช้ให้ครบ

ขอแถมหน่อยว่า ความหมายของอุเบกขาอีกแง่หนึ่ง ที่ควรทราบไว้ด้วยก็คือ ในกรณีที่ผู้อื่นทำการละเมิดเสียหาย หรือ กระทบกระแทงต่อตัวเราเอง อุเบกขา หมายถึงการรักษาจิตใจของตนเองไว้ได้ ด้วยการดำรงอยู่ในธรรม อยู่ในหลักการ อยู่ในความดีงาม ไม่หวั่นไหว ไม่ไว้วางใจ ไม่เอนเอียง ไม่เสียดุล คือยังคงรักษาคุณภาพในจิตใจของตนไว้ได้ ซึ่งก็คือเพื่อรักษาธรรมนั่นเอง

ในสังคมไทยนี้ เป็นปัญหามากเหลือเกินที่เราไม่เข้าใจว่า อุเบกขาคืออะไร ไปถามที่ไหนๆ อธิบายกันไปคนละทิศสองทิศ จับหลักไม่ได้ ไม่รู้หลักการเป็นอย่างนี้ ถ้าจับหลักได้ก็จะชัดไปเลยว่า มันเป็นการรักษาคุณภาพในสังคมมนุษย์ ตลอดจนมาถึงคุณภาพในใจของบุคคลทุกคน

จะประสานงาน ต้องประสานคน ให้อยู่ในเอกภาพ และสามัคคี

วันนี้อาตมาพูดมาตั้งแต่บ่ายโมงครึ่งถึงสามโมงครึ่ง ก็สองชั่วโมงพอดี คงจะได้เวลายุติ แต่อยากจะฝากปิดท้ายไว้สักนิดหนึ่งว่า พรหมวิหาร ๔ นี้ เป็นคุณธรรมประจำในใจ เมื่อออกสู่การปฏิบัติ จะมีหลักธรรมอีกชุดหนึ่งมารับช่วง ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติการ ใครทราบบ้างว่า ธรรมภาคปฏิบัติการที่รับช่วงต่อจากพรหมวิหารนี้คืออะไร ขอให้ลองทายดูมี ๔ ข้อเหมือนกัน เท่ากัน รับกันพอดีเลย ได้ยินแว่วๆว่า “สังคหวัตถุ ๔” ถูกต้อง เก่งมาก

สังคหวัตถุ แปลว่า “หลักแห่งการสงเคราะห์” สงเคราะห์ เราแปลกันว่าช่วยเหลือ แต่ที่จริงการสงเคราะห์นั้นตัวศัพท์เอง แปลว่า ยึดเหนี่ยว ประสาน ประมวล หรือรวมเข้าด้วยกัน หมายความว่า สังคมของเรานี้จะรวมกันเป็นปึกแผ่นมีเอกภาพ ด้วยการปฏิบัติตามหลัก ๔ ข้อนี้ สังคหะ รวมเข้าด้วยกัน โดยยึดเหนี่ยวใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี สังคหวัตถุ ๔ มีอะไรบ้าง? และรับกันกับพรหมวิหาร ๔ อย่างไร?

๑. ทาน ให้ปัน

๒. ปิยวาจา พูดด้วยใจรัก

๓. อัถถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ เอาแรงกายเข้าช่วย

๔. สมนัตตตา ความมีตนเสมอ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้
ถ้าใช้คำว่าช่วยเหลือ ก็จะได้ความหมายดังนี้

๑. ทาน ช่วยด้วยเงินทองสิ่งของ

๒. ปิยวาจา ช่วยด้วยถ้อยคำ

๓. อัถถจริยา ช่วยด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย

๔. สมนัตตตา เอาตัวเข้าสमान เข้าถึงตัว ไปอยู่ด้วยกัน

สามข้อแรกเป็นความสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนข้อที่ ๔ เข้า
คลุกอยู่ด้วยกันเลย ทีนี้ ๔ ข้อนี้ รับช่วงปฏิบัติการต่อจาก
พรหมวิหารในใจ อย่างไร ?

๑. ทาน ให้ปัน

ก) ให้ด้วยเมตตา เขาอยู่เป็นปกติ ไม่ได้ทุกข์เดือดร้อน
อะไร เราก็เผื่อแผ่ แบ่งปัน แสดงน้ำใจต่อกัน อย่างสมัยโบราณ
อยู่บ้านข้างเคียง บ้านนี้ ทำกับข้าว ทำแกง ก็แบ่งเอาไปให้บ้าน
โน้น

ข) ให้ด้วยกรุณา เขาเป็นทุกข์ เช่นไฟไหม้ เดือดร้อน เรา
ก็ให้เงินทอง ให้เสื้อผ้าอาหารเครื่องใช้

ค) ให้ด้วยมุทิตา เขาทำสิ่งดีงาม แต่ขาดทุนรอน เราก็ส่งเสริม
ให้ทุนรอนสนับสนุน

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน

ก) พูดดีด้วยเมตตา ในยามปกติ ก็พูดจาสุภาพ พูดอย่าง
เป็นมิตร แสดงน้ำใจ ทักทายปราศรัยกัน

ข) พูดดีด้วยกรุณา เวลาเขาเดือดร้อน มีทุกข์ มีปัญหา ก็
ปลอบโยน ให้กำลังใจ แนะนำ บอกวิธีแก้ปัญหาให้ ดังเช่น คุณ
หมอและพยาบาลแนะนำคนไข้และญาติคนไข้ให้เข้าใจเรื่องโรค
ภัยไข้เจ็บและการปฏิบัติตัว ตลอดจนปลอบใจให้กำลังใจ

ค) พูดดีด้วยมุทิตา คือ เมื่อเขาทำดีงาม ประสบความ
สำเร็จ ก็พูดสนับสนุน ให้กำลังใจ ส่งเสริมให้ช่วยกัน

๓. อัถถจริยา ทำประโยชน์ให้เขา

ก) ช่วยทำประโยชน์ด้วยเมตตา คือในยามปกติเราอยู่
ด้วยกันกับเขา มีอะไรพอจะช่วยกันได้ ก็ช่วยกัน เช่นยกเก้าอี้ให้
บ้าง เอาน้ำให้ดื่มบ้าง แสดงถึงเมตตาไมตรี แสดงน้ำใจ

ข) ช่วยทำประโยชน์ด้วยกรุณา เวลาเขาตกต่ำเดือดร้อน
มีปัญหา เช่นเขาตกน้ำ ถ้าเรามีกำลังพอ เราแข็งแรง เราก็
กระโดดน้ำไปช่วยเขา หรือเขาติดอยู่ในไฟ เราก็ไปเอาเขาออกมา
หรืออย่างที่คุณหมอและพยาบาลช่วยเหลือรักษาพยาบาลคน
เจ็บป่วย ก็อยู่ในข้อนี้

ค) ช่วยทำประโยชน์ด้วยมุทิตา เขาทำความดีกัน เราก็

ไปสละแรงกายช่วยเขา มีการสร้างสรรค์ความดีอะไรสักอย่าง
เราก็ก้อแรงกายไปช่วย ไปส่งเสริมเขา อย่างสมัยก่อนนี้ ชาว
บ้านชนทรายเข้าวัด เราก็ก้อสละกำลังกายช่วยเขาเป็นการทำบุญ
คือเอากำลังกายไปช่วยส่งเสริมคนทำความดี

เป็นอันว่าพรหมวิหาร ๓ ข้อต้น มาคูณด้วย ๓ เป็น ๙

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน แปลตามตัวอักษรว่า
ความมีตนเสมอ ข้อนี้หนักไปทางอุเบกขา ซึ่งเป็นตัวกลาง ที่จะ
รักษาหลักการและความเที่ยงธรรมไว้

ก) มีตนเสมอ เริ่มด้วยไม่ถือตัว ไม่ดูถูกดูหมิ่นกัน ซึ่ง
เป็นลักษณะหนึ่งของความเสมอภาค ถ้าดูถูกดูหมิ่นกันเสียแล้ว
ก็คบกันยาก

ข) ไม่เลือกที่รัก ไม่พลักที่ชัง เสมอภาคโดยไม่ลำเอียง
ไม่เลือกปฏิบัติ

ค) ไม่เอาวัดเอาเปรียบ แ่งนี้ก็สำคัญมากสำหรับการมี
ความเสมอภาคที่จะให้อยู่กันได้ดี

ง) เสมอในสุขและทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ เขามีทุกข์ ก็
ทุกข์ด้วยเขามีสุขก็สุขด้วย มีปัญหาที่ร่วมกันเผชิญ ร่วมกันแก้ไข

อย่างนี้เรียกว่า สมานัตตตา มีตนเสมอ คือมีตนร่วม
สมานเข้ากันได้ ทำให้มีเอกภาพ มีความสามัคคี อยู่กันได้ดี

สังคมก็มั่นคงมีสันติสุข

**งานจะบรรลุจุดหมายสูงสุด ซึ่งเป็นความสำเร็จที่แท้
เมื่อคนสูงในการสร้างสรรค์และทำให้เพื่อนมนุษย์เป็นสุข**

ข้อเน้นอีกอย่างหนึ่ง ที่เนื่องมาจากสังคหัตถ์ ๔ ซึ่งเริ่ม
ด้วยทาน คือการให้หรือเผื่อแผ่แบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ทานนี้
เป็นการสร้างคุณภาพอยู่ในตัวและเป็นรากฐานของสังคมมนุษย์
สำหรับมนุษย์ที่อยู่ในโลกนั้น ย่อมเป็นธรรมดาของปุถุชน ที่
ย่อมคิดจะได้ จะเอา เพราะว่าชีวิตเราพอเริ่มต้น เราก็ก้อกินใช้
ปัจจัย ๔ ซึ่งเราต้องหา ต้องเอา ต้องได้ เมื่อคิดพูดทำเพื่อหา
เพื่อได้เพื่อเอาอยู่เรื่อยก็เคย ต่อมาถ้าไม่ระวังตัว จิตของเราจะ
คุ้นแล้วความโน้มเอียงก็จะฝังรากลึกลงไปในการที่คิดจะได้ คิด
จะเอา ซึ่งจะนำไปสู่การเบียดเบียนแย่งชิง และสังคมก็จะเดือด
ร้อน ไม่มั่นคง ไร้สันติสุข เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอน
ให้เราสร้างคุณภาพในใจ คือ อย่าคิดแต่จะเอาจะได้ อย่าง
เดียว ให้คิดให้ด้วย คนไหนคิดให้ด้วยจะได้เปรียบมากที่สุด
ไม่ใช่เสีย

คนที่คิดจะได้จะเอา เวลาให้ การให้ก็คือการสูญเสีย แต่
ถ้าคนคิดจะให้ การให้จะกลายเป็นการได้ และได้หลายอย่าง

หลายทาง ต่อไปจิตใจจะดี คุณธรรมต่างๆ จะตามมา แล้วก็จะมีความสุขด้วย แม้แต่จะออกจากบ้านไปทำงาน ก็ตั้งใจไว้เลยว่า เราจะให้ พอคิดจะให้ ความตั้งใจที่จะให้ก็มาเต็มอยู่ในจิตใจของเรา ทำให้เราลืม หรือมองผ่านความกระตือรือร้นต่างๆ ระหว่างทางไปได้ ใจที่อยู่กับความคิดให้ จะสบายมีความสุข ต่างจากคนที่คิดจะได้จะเอา คิดถึงวัตถุสิ่งของที่ยังไม่ได้ อยากจะให้คนอื่นเอาออกเอาใจตัว เจออะไรกระทบหู กระทบตา ก็เด่นชัดขึ้นมา ทำให้เดือดร้อนเป็นทุกข์ไม่สบายไปหมด ฉะนั้นคนที่คิดจะได้จะเอา นั้นทุกข์มาก เจอสิ่งกระทบกระทั่งเดือดร้อน เก็บเอาไปหมด เจออะไร มีแต่กระทบหู กระทบตา ทุกข์มาก

แต่พอคิดจะให้ ใจที่มุ่งแต่จะให้ กันเอาสิ่งกระทบหู กระทบตาออกไป มันไม่เอา มันไม่เก็บ เพราะฉะนั้น ก็สบายใจมีความสุขในการไปช่วยเหลือ ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ฝึกกันมาอย่างในสมัยโบราณ มีการฝึก โดยตั้งเป็นข้อปฏิบัติประจำวัน คือเป็นวัตร เช่นตัวอย่างหนึ่ง ตั้งข้อกำหนดกับตนเองว่า ทุกวัน เมื่อตื่นขึ้นมาแล้ว ถ้ายังไม่ได้ให้อะไรแก่ใคร ฉันจะยังไม่ยอมกินอะไร แล้วทำได้จริงๆ เมื่อทำอย่างนั้นตลอดเวลา ก็ปลูกฝังจิตที่คิดจะให้

จิตของคนที่จะให้นี้ เป็นจิตที่พัฒนา เหมือนจิตของพ่อ

แม่ที่คิดจะให้แก่ลูก พอคิดคิดจะให้เกิดขึ้น ก็มีความสุขจากการให้เกิดขึ้นด้วย คนเราถ้าไม่มีจิตคิดจะให้ คิดจะเอาอย่างเดียว ต้องได้ ต้องเอา จึงจะมีสุข พอให้ ก็เป็นการเสียแล้วที่ขุนมัวคือทุกข์ แต่พอมีจิตคิดจะให้ขึ้นมา ก็มีสุขจากการให้ด้วย คราวนี้สบาย มีสุข ๒ ชั้น คือ ได้ก็สุข ให้ก็สุข และสุขจากการให้ นั้นมันโปร่ง มันโล่ง มันยังยืน สุขจากได้มีอยู่เดียวเดียว และคับแคบ แฝงด้วยความระแวงหวงเหวน และสุขข้างเดียว เป็นสุขแบบแบ่งแยกช่วงชิง แต่สุขจากการให้เป็นสุขแบบประสานกลมกลืน เราสุข เขาก็สุขด้วย และความสุขของเราขึ้นต่อความสุขของเขา เมื่อเห็นเขาสุขเราก็สุข เป็นการสุขด้วยกัน คนที่สุขจากการให้ก็จะขยับฐานะจากปุถุชนที่มีติดบอด ไปเป็นคนระดับพ่อแม่ ใหม่ๆ ที่ยังไม่ได้เป็นพ่อแม่ แต่จะเริ่มมีจิตเป็นพ่อแม่ เป็นคนที่พัฒนาขึ้นแล้ว ฉะนั้นอย่างน้อยทุกคนจะต้องฝึกหัดตัวเองให้มีจิตประเภทนี้ คือให้มีจิตที่จะให้คู่กับจิตที่จะได้จะเอา

คนที่มิจิตคิดจะได้ จะเอาอย่างเดียว จะจ้องไปที่วัตถุ คนเราพoj้องไปที่วัตถุเพื่อจะเอา ก็จะมีสัญญาตมามาสร้างความรู้สึกต่อเพื่อนมนุษย์ในแง่ที่คิดระแวงทันที คือระแวงว่าเขาจะเอา หรือเปล่า พอระแวง เราก็รู้สึกว่าเขาเป็นคู่แข่ง หรือเป็นปฏิปักษ์ พอรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ใจก็ไม่สบาย เพราะฉะนั้นจิตที่คิดจะได้ จะ

เอาจึงสร้างความรู้สึกต่อเพื่อนมนุษย์แบบหวาดระแวง เป็นคู่แข่ง เป็นปฏิปักษ์ แต่พอจิตคิดจะให้เกิดขึ้น พอตั้งใจจะให้ ตาจะไม่มองไปที่ของ แต่จะมองไปที่หน้าคน จะมองว่าเราจะให้แกใคร พอมองไปที่หน้าคน ก็เริ่มเห็นสุขเห็นทุกข์ของเขา เกิดความเข้าใจและเห็นใจเพื่อนมนุษย์ พอเข้าใจเห็นใจเพื่อนมนุษย์ เมตตากรรมก็เกิดขึ้น คืออยากจะช่วยให้เขาเป็นสุข หรือพ้นทุกข์ พอให้เพื่อทำให้เขาเป็นสุข เราก็อายุด้วย เขาก็สุขด้วย จิตใจก็ดี คุณธรรมก็เกิด เพราะฉะนั้นความเป็นเหตุปัจจัยระหว่างความดีกับความสุขจะเป็นไปเอง

เมื่อตั้งจิตคิดจะให้แล้ว ก็สนใจเพื่อนมนุษย์ แล้วก็เข้าใจเพื่อนมนุษย์ และเห็นใจเพื่อนมนุษย์ คุณธรรมก็เกิดขึ้น ได้สนองความต้องการเชิงคุณธรรม แล้วก็สุข อย่างชนิดที่เป็นความสุขในการอยู่ร่วมกัน มนุษย์จะไม่แปลกแยกจากกัน

เพราะฉะนั้นให้ระลึกไว้เถิดว่า ในที่สุด เราจะต้องรักษาฐานไว้ให้ดี คือ อย่าได้แปลกแยกจากความเป็นจริง จากชีวิตทุกขณะของเราที่เป็นอยู่ ซึ่งมี หนึ่ง... อยู่กับธรรมชาติ ชีวิตของเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อย่าได้แปลกแยกจากธรรมชาติ สอง... เราเป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่กับเพื่อนมนุษย์ ต้องมีความสุขในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่ในครอบครัว ตั้งแต่กับ

ลูกกับหลาน พ่อแม่เป็นต้นไป และสาม... ชีวิตมนุษย์ต้องอยู่กับกิจกรรมที่ทำตลอดเวลา เราต้องไม่แปลกแยกจากกิจกรรมแห่งชีวิตของเรา กิจกรรมของเราต้องสอดคล้องกับความมุ่งหมายของชีวิตของเรา หรือปรับความต้องการของเราให้ตรงกับผลที่แท้จริงตามธรรมชาติของการทำงานที่ทำ เมื่อใจอยู่ในกิจกรรมหรือการงานนั้นแล้ว ความสุขพื้นฐานจะมีอยู่ในตัวเราตลอดเวลา ต่อจากนี้สุขที่ได้มาจากภายนอกก็จะเสริมจะเติมยิ่งขึ้น ไม่หายไปไหน แต่ถ้าใครสูญเสียสุขพื้นฐานสามประการนี้ไปแล้ว ต่อจากนั้นก็จะมีแต่ลบ แล้วก็ขาดทุน และจะเติมไม่ไหว จะตามเติมอย่างไรก็ไม่สำเร็จ

เป็นอันว่า ถ้าทำถูกแล้ว ชีวิตของตัวเองก็ได้ความสุข สังคมก็จะมีความสุข และความสุขของตัวเองนั้นก็ส่งเสริมการทำงาน ทำให้งานของส่วนรวมได้ผลดียิ่งขึ้นไป สุขทั้งในการทำงาน สุขทั้งในการได้เงินมาด้วย ความสุขจากเงินก็จะเป็นส่วนประกอบของชีวิต ถูกต้องตามสมมติของมัน ที่มนุษย์บัญญัติที่หลัง ซึ่งไม่ใช่เป็นของดั้งเดิมของชีวิต เพราะฉะนั้นเอาสิ่งดั้งเดิมของชีวิตให้ได้ก่อน วางฐานไว้ให้ดีแล้วจะมีแต่ดีอย่างเดียว

ได้พูดมายืดยาวและขยายกว้างออกไป จนเกินเลยเรื่อง

การทำงาน เข้ามาสู่เรื่องของความเป็นอยู่ทุกๆ ไป ในชีวิตประจำวัน แต่ที่จริง แม้จะพูดเรื่องธรรมะในชีวิตประจำวัน ก็ยังเกี่ยวข้องกับการทำงานอยู่นั่นเอง เพราะคนที่ทำงานก็ต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันเป็นฐาน ถ้าชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ตั้งแต่ในครอบครัวมีปัญหา ก็จะส่งผลกระทบเสียหายต่อการทำ งาน ถ้าความเป็นอยู่ประจำวันเรียบร้อยดำเนินไปดี ก็จะส่งผลดี แก่การทำงาน และยิ่งกว่านั้นในขั้นสูงสุด การงานและกิจกรรม ทั้งหลายที่จัดดำเนินกันอยู่นั้นก็เพื่อผลดีแก่ชีวิตและสังคมนั่นเอง อย่างที่เห็นชัดๆ ก็คือ อาชีพแพทย์และพยาบาลนี้ ที่มีขึ้นก็เพื่อ ช่วยเหลือชีวิตและสุขภาพของประชาชน และเป็นพื้นฐานของ การพัฒนาสังคม เรื่องงานการกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนจึงไม่ อาจแยกจากกัน

เรื่องการทำงานวันนี้ ได้พูดเน้นในแง่ความสุข เพราะการ ทำงานจะได้ผลดีจริงไม่ได้ ถ้าคนไม่มีความสุข จะต้องให้การ ทำงานเป็นความสุข การทำงานนำมาซึ่งความสุข และ ความสุขก็เสริมพลังการทำงาน ถ้าการทำงานกับความสุข ประสานกลมกลืนกันครบวงจรอย่างนี้ ผลดีก็จะเกิดขึ้นโดย สมบูรณ์ เป็นการทำงานที่ถูกต้องตามธรรมะอย่างสมบูรณ์

แต่จะให้เป็นอย่างนี้ได้ คนที่ทำงานก็ต้องมีการพัฒนา

เริ่มตั้งแต่พัฒนาจากการเป็นคนที่มีความสุขจากการได้ การเอา และการเสพ ขึ้นมาสู่การมีความสุขจากการ “ทำ” หรือการ “สร้างสรรค์” อย่างที่ได้พูดมาแล้ว เมื่อใดคนมีความสุขจาก การทำ เมื่อนั้นการทำงานก็เป็นความสุข ความประสานกลม กลืนก็เกิดขึ้น และความสำเร็จก็ตามมา

แต่จะให้คนทุกคนเป็นอย่างที่เราปรารถนาทั้งหมดใน เวลาหนึ่งเวลาเดียวกันย่อมเป็นไปไม่ได้ สังคมในแต่ละขณะ ย่อมมีคนที่อยู่ในระดับการพัฒนาที่ต่างๆ กัน เพียงแต่ขอให้คน ที่พัฒนาถึงขั้นที่ต้องการเป็นคนช่างมากในสังคม ก็ถือได้ว่า ประเทศชาติเจริญมั่นคงปลอดภัย

ลองตั้งประมาณการดูว่า ระดับคุณภาพประชากรที่ ต้องการในสังคมไทยในแง่การทำงานกับความสุข อาจจะเป็น ดังนี้

ประชากรผู้มีความสุขด้วยการสร้างสรรค์และการทำให้ เพื่อนมนุษย์เป็นสุข ๑๐%

ประชากรผู้มีความสุขด้วยการทำงานสร้างสรรค์ ๕๐%

ประชากรผู้มีความสุขด้วยการ ได้และการเสพ ๔๐%

ขอให้อัตราส่วนของนักเสพนักบริโภคหรือนักหาความสุข ลดลงไปบ้าง ขอให้คนสร้างสรรค์และนักสร้างความสุขมีจำนวน

เพิ่มขึ้นเล็กน้อย เพียงแค่ที่ประมาณการไว้นี้ ชาตไทยจะพ้นจากภาวะกำลังพัฒนา และก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำในประชาคมโลกได้อย่างแน่นอน

อาตมภาพได้พูดมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาท่านผู้อำนวยการ ท่านผู้บริหาร คุณหมอ พยาบาล และเจ้าหน้าที่ญาติโยม ท่านผู้ศึกษาและผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน ในโอกาสนี้ ดังที่ท่านผู้อำนวยการปรารภแล้วว่าเป็นช่วงปีใหม่ของไทยตามประเพณี คือ ระยะเวลาเดือนเมษายน ซึ่งจะถึงวันสงกรานต์ที่แท้ในวันที่ ๑๓ อีกไม่ช้าแล้ว

ขอถือโอกาสนี้ตั้งจิตปรารภนาดีต่อทุกท่านด้วยเมตตาธรรม ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย อภิบาลรักษาให้ทุกท่านเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความร่มเย็นเป็นสุข ประสบความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ในการประกอบกิจการต่างๆ ให้บรรลุผลสมหมาย เป็นประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตของตน และกิจการของส่วนรวม ทั้งสังคม และมนุษยชาติทั้งหมด ขอจงได้ประสบความสวัสดีมีชัย และสิริมงคลทุกประการ ท้าวทุกท่าน ตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ